



Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Skivebogen



Historisk Aarbog
for Skive og Omegn

*Omslaget: Tysk soldat på vagt ved Bårup Skole. Skolen blev taget af tyskerne i 1940.
Efter befrielsen blev den brugt til at huse tyske flygtninge. I 1946 vendte skolebørnene tilbage.*

SKIVEBOGEN 2000

SKIVEBOGEN

HISTORISK ÅRBOG FOR SKIVE
OG OMEGN

91. bind 2000

SKIVEBOGEN

Udgivet af Historisk Samfund for Skive og Omegn

Redaktion: Bestyrelsen

Redaktører: Rud Kjems og Niels Mortensen

Grafisk produktion: Skive Offset, Oddense

Skrift: Times

ISBN 87-87346-09-5

DISTRIBUTION:

Skive byhistoriske Arkiv

Asylgade 5, 7800 Skive

Tlf. 97 52 81 22

MEDLEMSKAB:

Kontingentet for 2000 er 75 kr. (indbattet Skivebogen) + porto for udsendelse af Skivebogen.

Medlemskab kan tegnes ved henvendelse til et bestyrelsesmedlem eller Skive byhistoriske Arkiv.

ÆLDRE ÅRGANGE AF SKIVEBOGEN kan købes ved henvendelse til Skive byhistoriske Arkiv. Pris: 70 kr. + porto, 1999 dog 120 kr. + porto. P.t. er flg. årgange på lager: 1931, 1933-1934, 1937-1946, 1951, 1954, 1971, 1974, 1976, 1978-1980, 1982-1987, 1992-1999.

HISTORISK SAMFUNDS BESTYRELSE:

Viceskoleinspektør Poul Tolstrup, Jens Laursensvej 10, 7800 Skive tlf. 97 52 29 40 (formand).

Seminarielektor Niels Bonnesen, Skive (kasserer)

Sognepræst Henrik Forman, Hjerl

Sekretær Bodil Hansen, Lund

Overlærer Rud Kjems, Balling

Godsejer Birger Schütte, Eskjær

Landmand Henning Borup Svendsen, Skive

HISTORISK SAMFUNDS TILLIDSMÆND:

Sundsøre: Arkivar K.E. Jacobsen

Ørslevkloster: Skoleinspektør Steen Bilstrup

Den gamle købmandsgård - Frederiksgade 7

Af Niels Mortensen

Som købstad er Skive op mod 800 år gammel. Vi ved ikke, hvornår Skive fik sine købstadsrettigheder - monopol på handel og håndværk - men det er sikkert sket i 1200-tallet.

På dette tidspunkt var der vokset en lille by op i ly af kongsborgen Skivehus. Kongsborgen med dens lille militærgarnison gav sikkerhed for handelsmænd og håndværkere, der gjorde det muligt at udnytte Skives gode beliggenhed ved Skive Å og Skive Fjord lige netop på det sted, hvor de landskabsmæssige forhold tvang vejene fra Salling og fra syd til at mødes.

I løbet af de følgende århundreder udviklede Skive sig til en by på 5-600 indbyggere, der boede langs byens 7 gader: Nørregade, Østergade, Adelgade, Thinggade, Vestergade, Slots- eller Brogade og Søndergade. Omkring disse gader lå byens marker, hvor skibonitterne drev lidt landbrug eller græssede svin, kreaturer eller heste. Den største af disse var Bymandstoft, der lå nordvest for byen (området mellem Vestergade, Asylgade/Christiansgade og Thomsensgade.

I 1831 blev byens markjorder - ialt ca. 400 tdr. land - udskiftet og fordelt blandt byens borgere. De kom i fri handel, og arealerne langs den nuværende Frederiksgade kom snart i konsul Frederik Friis' besiddelse.

I disse år kom Skive ind i en

fremgangsperiode, der varede næsten 100 år - frem til 1. verdenskrig. Fremgangen fik befolkningstallet til at vokse, og der blev snart behov for at udvide byens område. I 1839 blev Kirkegade anlagt som den første nye gade i Skive i adskillige hundrede år, men det var først, da konsul Friis i 1856 anlagde Nygade - eller Frederiksgade, som den snart blev døbt efter kong Frederik den 7. - at byen for alvor sprængte sine middelaldergrænser.

Frederiksgade bliver til 1856

Frederik Friis var en af industriens første pionerer i Skive. I Thinggade anlagde han i 1854 et ølbryggeri og to år senere et jernstøberi i Frederiksgade (10). Jernstøberiet var ikke ret stort og blev forholdsvis hurtigt til et støbegodsudsalg for Morsø Jernstøberi, hvis grundlægger N.A. Christensen havde overtaget jernstøberiet og drevet det som sådant i nogle år. Støbegodsudsalget udviklede sig siden til en isenkramforretning, som stadig findes på adressen, idag drevet af Hans Kolding.

Længere nede ad den nye gade solgte konsul Friis i 1867 en byggegrund til doktor Caspar Ring, der byggede et halvanden etages hus med trappen ud i gaden (Frederiksgade 6). Huset blev i 1893 købt af købmand og kæmner Ths. Alstrup, der også var bankdirektør i Sal-



Frederiksgade, fotograferet i 1907.

På billedet ses nogle af de ældste bygninger i gaden. Til venstre ligger Brandts isenkramforretning (Skive jernstøberi), derefter Den nye Borger- og Håndværkerforening (opført 1881), Salling Bank og købmand Andreas Sørensens nyopførte forretnings- og boligejendom på Frederiksgade 4. Til højre ses den ældste del af Frederiksgade 7, opført af maler Wischmann ca. 1860.

ling Bank. Banken havde ved stiftelsen i 1876 kontor i Thinggade 11, men flyttede i 1881 til Frederiksgade 6, den adresse, banken stadigvæk har, selv om bygningen er ændret til ukendelighed.

L.F. Wischmann bygger Frederiksgade 7 ca. 1860

På den grund, hvor Frederiksgade 7 nu ligger, byggede konsul Friis en stor lade. Laden kom til at indgå i en halvanden etages bygning med bagbygning, som maler L.F. Wischmann omkring 1860 lod opføre. Wischmanns bygning gik fra smøgen ved Frederiksgade 5 op til bygningens nuværende port. Baghuset - d.v.s. den tidligere lade - lå langs med smøgen mod nr. 5.

Ludvig Ferdinand Wischmann var født 1815. I 1841 kom han til Skive, hvor han løste borgerskab som malermester og vognlakerer. Han havde værksted og bolig i Nørregade 30, indtil han byggede i Frederiksgade. Wischmann arbejdede også som fotograf og kunstmaler i Frederiksgade 7. I gårdspladsen byggede han omkring 1870 et lille hus, vistnok af træ og med glastag, beregnet til udlejning til portrætfotografer. Det fortælles, at loftet i et værelse i sidebygningen i Frederiksgade var dekoreret med malerier, forestillende skønne fugle. I 1871 løste han borgerskab som værtshusholder. Men det gik ikke - i 1873 måtte Wischmann opgive sit beværterborgerskab. I 1864 havde han opsagt sit borgerskab som

malermester, men i 1879 overtog han sin gamle forretning igen. L. F. Wischmann døde den 14. april 1886, 71 år gammel.

Skive Postcontoir 1876-1878

Den 1. maj 1876 rykkede Skive Postkontor ind i maler Wischmanns ejendom - for en kort bemærkning. I 1878 overtog postvæsenet driften af telegrafstationen i Skive, og så blev pladsen i Frederiksgade for kneben. Den 25. oktober 1878 flyttede »Skive Postcontoir & Statstelegraphstation« til lokaler i købmand Tørrings gård i Nørregade - i dag kendt som Gl. Postgård, Nørregade 21.

Værtshusholder Anders Christian Petersen 1879

I 1879 åbnede værtshusholder A.C. Pedersen restauration i den nederste del af Frederiksgade 7. Han havde dansesal i fløjen ud mod Frederiksgade 5, hvor han arrangerede store baller på markedsdagene.

Fra 1879 til 1881 havde Skive Borger- og Håndværkerforening klublokale hos ham. På den tid var det almindeligt, at foreninger havde deres egne lokaler, hvor medlemmerne kunne mødes. Lokalerne lejede foreningerne hos en af byens værtshusholdere, der så stod for beværtningen af medlemmerne. Borger- og



Frederiksgade 7 ca. 1900.

Den nederste del af ejendommen op til porten er den ældste, opført af malermester L.F. Wischmann ca. 1860. Den øverste del af bygningen er opført af købmand Jens Just i begyndelsen af 1880'erne. Forretningerne er fra venstre Chr. Jensen Clausens Træhandel, 50 Øres Bazaren, Jens Justs kontor og privatbolig og kolonialhandel. På hestevognen står der kasser med æg til eksport, hvorpå der står: JJ (Jens Just) EXTRA Danish Produce.

Håndværkerforeningen (stiftet 1857) var utilfreds med forholdene hos den hidtidige vært, og til maj 1879 rykkede foreningen ind hos Petersen. Man betingede sig, at lokalerne skulle være rimeligt opvarmede (mindst 13 grader), der skulle være rigelig belysning og værelserne, som foreningen havde, skulle holdes ordentlig rene.

En række sager viser, at Borger- og Håndværkerforeningen havde flere livlige medlemmer, som skiftende bestyrelser havde svært ved at styre: Det var især et problem at få medlemmerne til at gå hjem fra foreningslokalerne, og derfor vedtog bestyrelsen, at såvel medlemmerne som Petersen skulle betale en bøde på 2 kr., hvis der fandt nattesæde sted. Værten kunne dog slippe for bøden, hvis han havde bedt gæsterne om at gå hjem!

De skrappe bestemmelser hjalp ikke. Senere i 1879 måtte bestyrelsen tage stilling til flere sager: Et medlem havde været opsætsig mod bestyrelsen, og to havde været oppe at slås. Medlemmerne blev idømt bøden på 2 kr. De nægtede at betale, og bestyrelsen ekskluderede dem af foreningen. I en anden sag blev både medlemmet og værten dømt. Værten havde en søndag holdt åben til kl. 2 om natten og tilladt andre end medlemmer at opholde sig i lokalerne.

De ekskluderede medlemmer indankede sagerne for generalforsamlingen, hvor medlemmerne afviste at godkende alle bestyrelsens dispositioner. Resultat: bestyrelsen gik af, og der måtte vælges en ny!

Balladen fortsatte: den nye bestyrelse

pålagde Petersen ikke at skænke eller til-lade en navngiven borger at opholde sig i foreningens lokaler. Påbudet får 19 medlemmer til at melde sig ud af foreningen!

Kort tid efter var den gal igen: 5 medlemmer får bøde for nattesæde, og for at få ro vedtog bestyrelsen fremover at skiftes til at inspicere i lokalerne. Også det kostede medlemmer, og de fem fik annulleret deres bøder af en generalforsamling. Uroen fik igen konsekvenser: På den ordinære generalforsamling i efteråret 1880 måtte der vælges fire nye bestyrelsesmedlemmer!

Borger- og Håndværkerforeningen flyttede i november fra lokalerne i Frederiksgade 7 tilbage til der, hvor man kom fra: Postgården på hjørnet af Torvegade og Østergade.

Købmand Jens Just rykker ind i Frederiksgade 7 i 1881

I 1881 solgte L.F. Wischmann Frederiksgade 7 til købmand Jens Just.

Jens Just var født den 20. marts 1849 i et fattigt håndværkerhjem i Slotsgade. I 1874 startede han en kolonial- og produkthandel i Nørregade, som han den 15. september 1881 flyttede til Frederiksgade 7. Her anlagde han også en havregryns mølle og kastede sig over handel med uld, huder og skind.

Jens Just fik hurtigt brug for mere plads. I begyndelsen af 1880'erne forlængedes forbygningen op til Frederiksgade 9, og bagved kom der flere pakhuse til.

Jens Just specialiserede sig i opkøb og eksport af æg og opbyggede efterhånden



Købmand Jens Just med familie og personale i 1890'erne.

Fra venstre ses i forreste række: sønnen Vilhelm, datteren Marie (g. Kühl), Jens Just, en datter, fru Haraldine Just, datteren Sophie (g.m. Valdemar Schou, der blev kompagnon med Jens Just). I bageste række ses tjenestepiger og ansatte i firmaet. Foto: N. Jepsen.

et stort æggesportfirma. Æggene blev købt hos bønderne i Salling og Fjends. De blev behandlet og pakket i Frederiksgade 7, inden de blev sendt videre med jernbane og skib til bl.a. England. En del af forbygningen blev indrettet til kontorer for æggesportfirmaet, mens selve behandlingen og pakningen foregik i pakhuse bagved.

Omkring 1905 optog Jens Just sin svigersøn, Valdemar Schou, som kompagnon i firmaet, der nu blev drevet videre som firmaet Just & Schou indtil 1916. Den 22. januar 1916 meddelte aviserne, at ægforretningen blev overdraget til Odense Ægforretning fra den 24. ja-

nuar 1916. Samtidig blev firmaet Just & Schou opløst. Valdemar Schou flyttede til København, mens Jens Just fortsatte sin forretning med uld, huder og skind som hidtil.

Jens Just døde i 1924 - lige før sit 50 års købmandsjubileum og 75 års fødselsdag.

Jens Just's kolonialhandel, der lå ovenfor porten, blev 1900 skilt ud fra resten af hans virksomhed. Hans efterfølgere som købmænd var: den senere direktør for Skive Kafferisteri i Nørregade 42, Hans Pedersen (1900-1906), derefter R.H. Sigaard, Thøgersen og som den sidste Jesper Tranbjerg.

Skive Folkeblad starter som selvstændigt blad 1882

I 1858 fik Skive sin første avis, Skive Avis. Den lille avis - oplag 3-400 - var i de første år politisk neutral, men i 1870'erne, hvor kampen mellem partierne Højre og Venstre om regeringsmagten spidsede til, hældede avisen mod at støtte Højre. Det vakte en del utilfredshed blandt egnens Venstremænd, og i 1880 lykkedes det dem at få en aflægger af Morsø Folkeblad til Skive under navnet Skive Folkeblad. I 1882 overtog den unge typograf Mar. Jensen udgivelsen af Skive Folkeblad, som nu fik sit eget trykkeri i Frederiksgade 7 - i Jens Just's bagbygning.

Jens Just var nemlig - til forskel for næsten samtlige skibonitter med stemmeret! - venstremand, og det er sikkert en del af forklaringen på, at den nye avis fik sin adresse her - i de svære startår. Mar. Jensen var nemlig en dygtig forretningsmand, der hurtigt fik givet Folkebladet en førerposition på Skiveegnen. Allerede i 1885 flyttede han i større lokaler lidt længere oppe ad gaden i Frederiksgade 11, og i 1896 opførte han en helt ny ejendom til sit trykkeri i Nørregade 22.

Fra 1897 til 1903 mødtes Jens Just og Mar. Jensen igen som partifæller i Skive byråd.

Herredsfogedkontor 1884-1886

Den 1. september 1883 blev Christopher Krabbe udnævnt til borgmester, by- og herredsfoged i Skive købstad og Sallinglands herreder. Krabbe var uddannet jurist og havde haft flere lignende embeder

andre steder i Danmark. Samtidig med sin embedskarriere spillede Krabbe en stor rolle i landspolitik. Fra 1870 til 1883 var han formand for Folketinget, valgt af Venstre. I 1881 arvede han Hald Hovedgård, og det var sammen med hans uenighed med dele af Venstre årsag til, at han i april 1883 nedlagde sit formandshverv i Folketinget. Ejerskabet af Hald var baggrunden for, at han søgte embedet i Skive, der var blevet ledigt ved borgmester Lauritzens død. Embe-

Undertegnede nedsætter sig de første Dage af November som praktiserende Læge i Skive.

Elimar Egede.

Dags Dato har jeg nedsat mig som praktiserende Læge og Fødsels-hjælper i Skive.

Jeg træffes der Dag og Nat indtil videre paa Gluds Hotel.

Skive den 6te Oktober 1897.

Rendtorff.

Lørdag den 9de ds. nedsætter jeg mig som

Læge i Skive

Indtil videre træffes jeg paa Gjæstgivergaarden „Jylland“.

A. E. Kæmpegaard,

Annoncer i Skive Avis 9. oktober 1897.



I 1908 forhøjede Jens Just sin ejendom med en etage, som det fremgår af indskriften på karnappen til venstre. Forretningerne er fra venstre Just & Schou's ægekспортforretning, 50 Øres Basaren, Skive Viktualiehandel og købmand Jesper Tangbjerg. Foto ca. 1910.

det i Skive var ikke så krævende - og så lå Skive passende tæt på Hald.

Borgmesteren måtte selv sørge for sit kontorhold. Borgmester Krabbe lejede sig ind i Frederiksgade 7, men havde kun herredskontor her i kort tid. I 1886 blev embedet i Kjellerup ledigt, og det lå nærmere ved Hald Hovedgård. Krabbe fik embedet, og så var det slut med borgmesterkontoret i Frederiksgade 7. Den nye borgmester, Just Thiele, tiltrådte i

sommeren 1886 og flyttede i oktober 1886 kontoret fra Frederiksgade 7.

Læge A.E. Kæmpegaard

Den 6. oktober 1897 døde overlægen på Skive Sygehus, Henrik Sporon, efter et 5 uger langt sygeleje. Udover at være sygehuslæge havde Sporon også en stor privat praksis. Sporns død satte gang i et kapløb, der vakte opsigt over hele landet. En »gammel læge« skrev i »Ugeskrift for Læger« den 5. november:

»I den sidste tid er der forefaldet flere dødsfald i lægestanden blandt dens unge medlemmer. Det har i næsten alle disse tilfælde vist sig, at arvtagerens antal til de ledigblevne pladser har været meget stort, og konkurrencen har antaget en form, som både er uheldig og skadelig for lægestandens anseelse, idet dette

**Tirsdag den 28de ds. Kl. 2 vaccinerer
jeg paa mit Kontor i Frederiksgade.
A. E. Kæmpegaard,
Læge.**

Annonce i Skive Avis 25. juni 1898. Det var almindeligt o. 1900, at lægerne annoncerede om vaccinerings på særlige dage.



Købmand Jens Just og fru Haraldine i dagligstuen med karnappen på første sal ca. 1910.

kapløb ligefrem har vakt munterhed i publikum. Hastværket med at komme først har også vakt forargelse hos de afdødes efterladte, idet disse, endnu før end rigor var indtrådt hos den afdøde, modtog besøg af kolleger, som ønskede at nedsætte sig på stedet og derfor søgte forskellige oplysninger.

Det mest omtalte tilfælde er væddeløbet til Skive i anledning af dr. Sporns død ...« I Skive Avis for den 9. oktober var der ikke mindre end tre annoncer fra læger, der søgte at kapre dr. Sporns patienter. Dem citerer lægen og konstaterer: »Det er jo aldeles umuligt at så mange læger kunne eksistere i Skive.« Han slutter med en henstilling til sine »praxissøgende kolleger«: »Af hensyn til den afdødes nærmeste, at skåne sørgehuset for deres nærværelse i de første 24 timer, efter at døden er indtrådt, og af hensyn til lægestandens anseelse at undgå et sådant

sammenstød af avertissementer, der vækker munterhed blandt publikum.« (Skive Avis 8.12. 1897)

Vinderen af »væddeløbet« blev den nyuddannede læge Andreas Espersen Kæmpegaard. Han stammede fra Kæmpegaard i Lem, som han tog navn efter, og det er formentlig den lokale tilknytning, der skaffede ham »sejren«. Han slog sig i første omgang ned hos sin broder, der var bestyrer af gæstgivergården »Jylland«, Adelgade 5, men i marts 1898 lejede han lokaler til sin praksis hos Jens Just i Frederiksgade 7. A.E. Kæmpegaard fik hurtigt opbygget en stor praksis, som han siden flyttede til »Gregershus«, Adelgade 7.

Forbygningen får sit nuværende udseende 1908

I årtierne omkring år 1900 blev der bygget i Skives bykerne som aldrig før.

Overalt skød der store 2-3 etages forretnings- og boligejendomme op langs strøggaderne, hvor husejerne rev ned og byggede nyt - eller byggede ovenpå. Jens Just valgte den sidstnævnte model. I 1908 blev forbygningen forhøjet med to etager, og Jens Just og hans hustru, Haraldine, fik en stor lejlighed på første sal med karnap i stuen, så de kunne holde øje med, hvad der skete i Frederiksgade! Som det var tidens mode, satte Jens Just sine initialer og åretallet på bygningen, så alle kunne se, hvem det var, der havde gennemført byggeriet - men han skilte sig ud fra tidens andre bygherrer ved at bruge romertal. Hvis man går en tur rundt om karnappen kan man stadig læse M C M IIX (= 1908) på de tre sider og initialerne JJ.

Odense Ægforretning i Frederiksgade 7

Den 24. januar 1916 solgte firmaet Just & Schou som nævnt deres ægforretning til det store ægeksporthfirma Odense Ægforretning, der havde afdelinger flere andre steder i Danmark. Forretningen i Skive blev drevet med M.H. Schmidt



*Købmand Jens Just og fru Haraldine klar til at drage på udflugt ca. 1906.
Foto: C. Hadrup.*

som bestyrer. Efter Jens Justs død købte Odense Ægforretning også selve ejendommen.

Odense Ægforretnings afdeling i Skive voksede hurtigt ud af lokalerne i Frederiksgade 7. I midten af 30'erne var der ansat ca. 30 mennesker på ægpakkeriet, og i 1937 drog man konsekvenserne af pladsmanglen i Frederiksgade og byggede et nyt, stort ægpakkeri og steriliseringsfabrik på Viborgvej tæt ved det daværende Skive H. Det nye anlæg, der var ejet af et datterselskab »Frumentaria«, blev taget i brug den 1. april 1938, og i 1940 solgte Odense Ægforretning Frederiksgade 7, som man ikke længere havde brug for, til Charles Præstrud.

Præstrud ejede firmaet »Skive Ægeksporth«, så det var altså en konkurrent, Odense Ægforretning solgte til. Skive Ægeksporth blev i en periode ledet af Chr. Weigelt, der senere blev salgschef for Mokka-kompagniet. Weigelt fratrådte stillingen i 1960, og kort tid efter blev ægforretningen købt af »Frumentaria« og flyttet til Viborgvej.

Præstrud solgte allerede i 1943 Frederiksgade 7 til mejeriejer P. Sejer Pedersen, Rønbjerg Mejeri. Ejendommen forblev i hans og - efter hans død i 1952 - hans arvingers eje indtil 1977, hvor den blev købt af et interessentskab, bestående af tre af de forretningsdrivende i ejendommen: læderhandler Jørgen Grabow Hansen, glarmester Poul Aakjær og frøhandler Niels Skytte Høj.

Mokka-Compagniet

De tomme pakhuse i Frederiksgade 7 blev hurtigt fyldt op igen. I slutningen af



Personalet hos Odense Æggesport ca. 1935.

Forrest sidder fra venstre: kontoristerne fru Jacobsen og fru Mortensen, direktør M.H. Schmidt, arbejdsleder Gustav Nielsen, chauffør Jensen og ægpakkerske, fru Mortensen.

Stående fra venstre: Ægpakkerskerne fru Martinussen, Marie Bæk, Dorthea Adamsen, fru Thorsen, en ukendt, Kirstine Øgaard, Agnes Christensen, Marie Karlsen, Erna Jensen, Irene Pedersen, Elna Mogensen, Mathilde Eriksen, lagerarbejder Viggo Larsen, ægpakkerske Andrea Pedersen, chauffør Valdemar Tandrup og altmuligmand Martin Mikkelsen.

1930'erne dannede de to unge grosserer N.B. Schou og H.M. Nielsen et kaffefirma. Deres veje skiltes hurtigt: N.B. Schou oprettede sit eget firma »Javarista kaffe«, mens H.M. Nielsen oprettede Mokka-Compagniet, der fik lokaler i Frederiksgade 7.

Udbruddet af 2. verdenskrig i 1939 og Danmarks besættelse i 1940 stoppede hurtigt importen af kaffe til Danmark. Men - kaffe skulle danskerne have! - så den ægte vares bortfald skabte grobund for en lang række firmaer, der producerede forskellige former for kaffeerstatning. I Skive alene var der 5!

Mokka-Compagniet udviklede sig hurtigt til en stor producent af kaffeerstatning.

Hvorfor gik det sådan?

Jo, fortæller en reklamelignende artikel i Skive Venstreblad den 30. juni 1942: »Fabrikant H.M. Nielsen lod med det samme indlede videnskabelige og tekniske forsøg for at finde nye veje til fabrikation af en kaffeerstatning, der virkelig fortjente en sådan betegnelse ... Der blev forsøgt med mange forskellige råvarer og stadig nye blandinger. Og med hensyn til selve fabrikationen blev utallige måder gennemprøvet på labora-

toriet, inden man var nået så vidt, at nye maskiner kunne opstilles.«

Resultatet af anstrengelserne blev »Mokka-Erstatning« med kælenavnene »Den med det blå bånd« og »Vor fælles ven«, som snart gik sin sejrsgang over hele landet, ikke mindst takket være en omfattende reklamekampagne, der bl.a. omfattede udgivelse af et blad for børn m.m.

I 1942 beskæftigede Mokka-Compagniet et personale på 30-40 personer, hvad der gjorde den til en af Skives store fabriker. En stor del af personalet var kvinder, og måske var Mokka-Compagniet Skives største kvindearbejdsplads under krigen - bortset fra Sygehuset.

Efter krigens afslutning forsvandt

grundlaget for kaffeerstatningsproduktionen efterhånden, og Mokka-Compagniet forhandlede nu bl.a. NIKA kaffe (Nielsens KAffe) fra Haiti. Midt i 1950'erne solgte firmaet stadig 60-70 tons kaffeerstatning om året, men i 1962 ophørte produktionen helt.

I 1955 døde H.M. Nielsen og Mokka-Compagniet blev overtaget af Chr. Østergaard, der havde drevet kolonialforretning i Selchaus gård. Chr. Østergaard blev også en pioner på kaffeområdet: Han indførte den vacuumpakkede kaffe i Danmark. Kaffen blev solgt over hele landet, bl.a. havde Mokka-Compagniet rettighederne til kaffesalg på landets jernbanestationer.

I 1962 flyttede Mokka-Compagniet fra



Direktør M.H. Schmidt, Odense Ægeksport, var engageret i tilrettelæggelsen af flere byfester i 1920'erne og 1930'erne. Her ses medvirkende i en biblioteksfest i begyndelsen af 1930'erne i gården i Frederiksgade. Foto: C. Hadrup.



Mokka-Compagniets personale i begyndelsen af 1940'erne. Direktør H.M. Nielsen står i døren i hvidt tøj.



Damerne i Mokka-Compagniets pakkeri i færd med at pakke erstatningskaffe - »den med det blaa Baand«.

lokalerne i Frederiksgade 7 til den tidligere toldbod på Skives netop fraflyttede hovedbanegård. Her var firmaet, indtil det i 1971 flyttede til Østerbro 2.

Holms Bogtrykkeri

I 1964 blev nogle af Mokka-Compagniets tidligere lokaler overtaget af Holms Bogtrykkeri.

Bogtrykkeriet blev oprettet i 1931 af faktor Frede Holm i lokaler i Nørregade. Holm, der havde været medlem af Skive Byråd for Socialdemokratiet i flere perioder, drev sit bogtrykkeri frem til at blive et af byens største. Holms Bogtrykkeri var et såkaldt accidenstrykkeri, men var også udgiver i en årrække af det lokalhistoriske hæfte »Jul i Skive«. Frede Holm blev at arbejde i firmaet til sin død i 1976. Som 85-årig arbejdede han stadig hver dag fra 8 til 12!

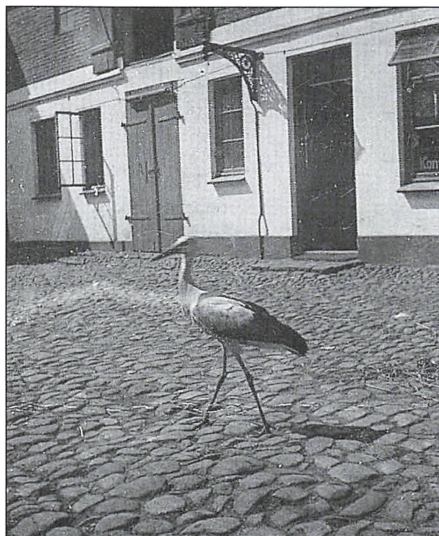
Efter hans død videreførte en svigersøn bogtrykkeriet et par år i Frederiksgade.

Som et kuriosum kan det tilføjes, at Frede Holms far havde haft sin arbejdsplads i Frederiksgade 7 næsten 100 år før: Jens Kr. Holm var redaktør af Skive Folkeblad i to af de tre år, avisen havde adresse i Frederiksgade 7.

Butikkerne

I det foregående har vi først og fremmest beskæftiget os med de virksomheder, der har været i Frederiksgade 7.

Men Frederiksgade er jo også en vigtig handelsegade, og der har da også været en lang række forretninger i stueetagen på forbygningen i Frederiksgade 7.



Storken går tur i gården i Frederiksgade 7 ca. 1920.

Det vil føre for vidt at nævne dem alle, så her er et udpluk:

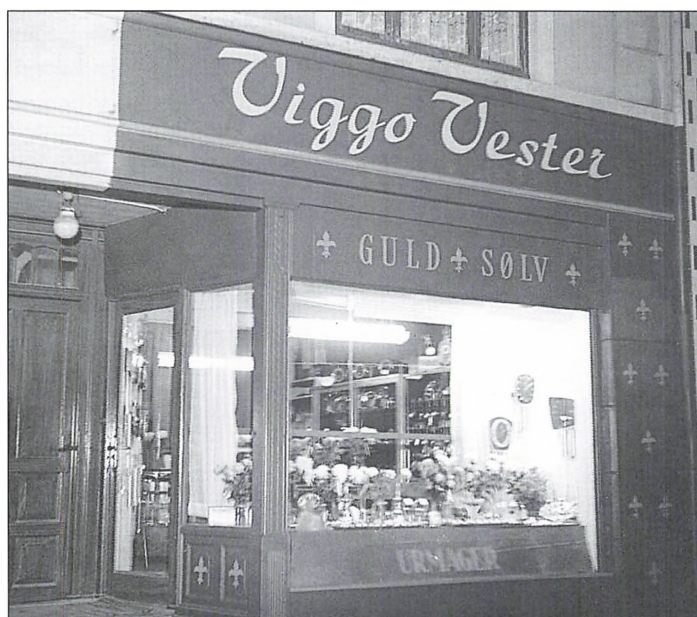
Fra o. 1930 til sin død i 1956 drev *Poul Junager* trikotageforretning i ejendommen. Junager stammede fra København og kom til Skive som førstemand hos manufakturhandler A.W. Schaarup i Frederiksgade 4. Junagers forretning beskrives i en nekrolog som »en god og solid forretning ... med en trofast kundekreds.«

Junagers lokaler blev overtaget af urmager *Viggo Vester*. Han var landmands søn fra Skals og udlært som urmager og guldsmed. Han startede egen forretning i Frederiksgade 13, som så flyttede længere ned ad gaden. I 1980 måtte Vester opgive forretningen på grund af sygdom, og lokalerne blev overtaget af Trifolium Frø.

I 1943 åbnede glarmester *Leon Aakjær*



Frederiksgade 7 i midten af 1950'erne. Fra venstre ses A. Genesers lædervarehandel, L. Aakjær Jensens glarmesterforretning, Edm. Frederiksens musikhandel, Jysk Frøavlskompagai og Junagers manufakturforretning.



Urmager Viggo Vesters forretning, fotograferet i 1959.



Da fjernsynet kom til Skive - Det netop åbnede TV-Huset i foråret 1958.

Jensen forretning og værksted i ejendommen. Forretningen var kun på 17 kvadratmeter, og først i maj 1979, da Rudolf Petersen lukkede sin is- og pølsebar, blev forretningsarealet udvidet til 50 kvadratmeter. I 1953 kom Leon Aakjær Jensens søn, Poul Aakjær, ind i forretningen, som han videreførte efter faderens død i 1956. Ved udvidelsen i 1979 blev der plads til en stor afdeling med rammer, spejle, malerier og brugskunst, som firmaet nu specialiserede sig i. I 1989 overtog Poul Aakjær naboejendommen Frederiksgade 5, hvor forretningen i dag har adresse.

Fra o. 1945 til 1958 drev musikdirektør Edmund Frederiksen musikforretning, bl.a. med salg af grammofonplader, i Frederiksgade 7. Han var en tid musikdirektør på »Rosenhøj« på Havne-

vej, ligesom hans orkester spillede ved baller på egnen. Han virkede også som musiklærer. Sygdom tvang ham i 1958 til at lukke musikforretningen.

I maj 1958 begyndte Holstebrosenderen at udsende TV-signaler. Dermed kom fjernsynet for alvor til Skiveegnen, og det skabte basis for »TV-Huset«, der åbnede i Edmund Frederiksens musikforretnings tidligere lokaler nogle uger før Holstebrosenderen begyndte at sende. Så kunne folk nå at købe fjernsyn inden premieren. Pladsen blev hurtigt for snæver i Frederiksgade 7, og i 1961 flyttede ejeren, Knud Brøndum Jensen, TV- og radioafdelingen til Adelgade 10, mens musikafdelingen fik lokaler i den nyopførte »Skive Købmandsgård« på hjørnet af Vestergade og Posthustorvet.

Idag rummer Frederiksgade 7 tre for-

retninger - Trifolium Frø, Helseboden og Genesers Læderhandel - samt Salling Banks ungdomsbank »Punktet«. To af forretningerne har været der siden mellemkrigsårene.

A. Genesers læderhandel

I 1899 startede sadelmager *Alexander Geneser* en læderhandel i Vinderup. I 1913 tog han det store spring og flyttede forretningen til Skive, hvor den fik til huse lidt længere oppe ad gaden i Frederiksgade 13.

Alexander Geneser var en mand med mange tillidshverv. I over 25 år var han formand for Skive Afholdsforening, han var medlem af Skive Byråd 1921-1925 for de radikale og formand for Skive Borger- og Håndværkerforening fra 1932 til sin død i 1944.

I 1926 flyttede Geneser forretningen

til Frederiksgade 7, hvor den har været siden. Midt i 1930'erne blev forretningen overtaget af sønnen, Alfred Geneser. Han drev forretningen indtil ca. 1956, hvor han måtte stoppe på grund af sygdom. Forretningen blev i en årrække drevet af J. Grabow Hansen. Idag drives forretningen af Else Pedersen.

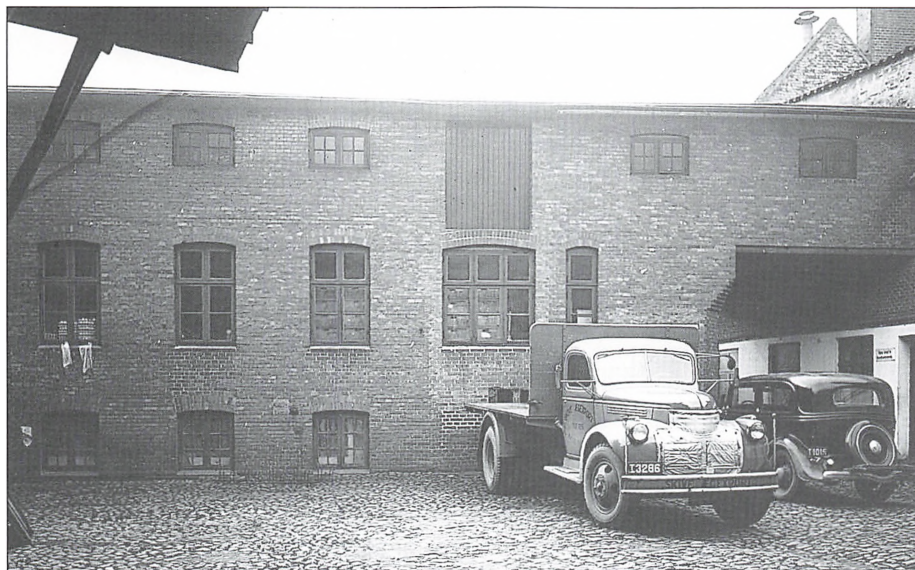
En datter, Ingrid Geneser, drev i en årrække damefrisørsalon på første sal i bygningen. Efter Ingrid Genesers død i 1961 blev salonen overtaget af Gerda Jensen. I dag er salonen flyttet til Frederiksgade 10.

Trifolium Frø

I begyndelsen af 1930'erne åbnede *Det jyske Frøavlskompani* en forretning i Skive. Forretningen fik lokaler i Vester-gade 7, og blev ledet af direktør Chr. Christoffersen. Christoffersen havde



Gården i Frederiksgade 7 ca. 1955. Bemærk bindingsværket på de øverste etager!



Gården i Frederiksgade 7 ca. 1955.

været direktør for Skive Markfrøkontor i ca. 25 år, men var fratrådt i forbindelse med Skive Banks lukning i 1928. I 1941 flyttede forretningen til Frederiksgade 7, formentlig for at få bedre lagerforhold. Efter Chr. Christoffersens død i begyndelsen af april 1943 blev frøhandlen overtaget af frøhandler J. Chr. Storgaard. Den 1. maj 1943 blev Niels Skytte Høj forflyttet fra hovedkontoret i Randers til Skive-afdelingen.

»På det tidspunkt var ejendommen bogstavelig talt en lukket gård. Der var port til gaden, og bagud var gården lukket med plankeværk. Ovenfor porten var Junager og dernæst frøhandlen. Nedenfor porten kom musiker Vinggaards tobakshandel, derefter glarmester Aakjær Jensen og endelig læderhandler Geneser. På førstesalen var der fire lejligheder. I gården var Charles Præstruds

ægforretning, som på det tidspunkt ejede ejendommen«, fortæller Niels Skytte Høj.

Efter 6 år i Skive i samarbejde med J. Chr. Storgaard blev Niels Skytte Høj flyttet til Horsens som salgschef for Trifolium Frø. Den 30. september 1952 døde Storgaard pludseligt, og firmaet tilbød Skytte Høj at vende tilbage. Han drev frøhandlen i Skive indtil 1. september 1988, hvor den blev solgt til Holger Vangsgaard. Tre år senere blev den solgt til den nuværende ejer, Kurt Bæk Jensen.

I 1980 overtog Trifolium Frø urmager Vesters lokaler i ejendommen. Lokalerne blev moderniseret, og i de senere år er forretningen udvidet i dybden bl.a. ved overtagelse af de lokaler, som tidligere rummede Holms Bogtrykkeri.



Frøhandler Niels Skytte Høj, fotograferet lige før han solgte frøhandlen i 1988.

Salling Bank som ejer af Frederiksgade 7 1989-2000

Den 1. oktober 1977 solgte mejeriejer Marie Sejer Pedersen som nævnt Frederiksgade 7 til et interessentskab, bestående af læderhandler Grabow Hansen (udtrådt af interessentskabet 1. oktober 1984), glarmester Aakjær og frøhandler Skytte Høj.

Ejendommen var temmelig forsømt, og de tre interessenter iværksatte temmelig omfattende moderniseringer. Først blev fløjen mod Frederiksgade 5 istandsat, og derefter blev gadefløjen ordnet med fjernvarme, badeværelse og nyt tag. Tværbygningen fik nyt tag, og kun vestfløjen manglede, da de to tilbageværende interessenter i 1989 solgte Frederiksgade 7 til Salling Bank.

Banken flyttede sin ungdomsbank »Punktet« fra »Midtpunkt« til Frederiksgade 7, mens nogle af bagbygningerne bruges til arkivformål.

Efter bankens overtagelse er dele af bagbygningerne blevet hensynsfuldt renoveret, så miljøet i det, der efterhånden er en af de sidste gamle købmandsgårde i Skive, er blevet bevaret. Det har andre end banken haft glæde af i forbindelse med de succesfulde »markeder«, som er blevet holdt på de toppede brosten i gården i de sidste 3-4 år.

I sommeren 2000 solgte Salling Bank Frederiksgade 7 til Hans Ulrik Kristensen, der også ejer Frederiksgade 11 og 12.

Tak til frøhandler Niels Skytte Høj for hjælp undervejs.

To familier i Skive

Af Knud Henriksen, Skive

I Søndergaden nr 79 i Skive lå slagtergården, der blev drevet af slagter Rasmus Boldrup. Han var gift med Helene, hvis kælenavn var Helle. I 1845 var ægteparret henholdsvis 33 og 32 år gamle. De havde da 3 børn, nemlig Søren, 7 år, Marie, 5 år, og Peter, 2 år. Til husstanden hørte også Helenes to søskende, Severine Thomsen, 17 år og Maria Thomsen, 14 år. I det følgende er det datteren Marie, der skal være hovedpersonen.

Rasmus Boldrup døde i 1845, og Helle måtte nu selv føre forretningen videre. Efter sigende mødte hun selv op på markedet for at vurdere kreaturerne. Ved den næste folketælling i 1850 står hun da også som enke, husmoder og slagter. Da er hendes to søstre flyttet derfra. I stedet er der kommet en tjenestepige.

Helle giftede sig efter et par års forløb igen, denne gang med slagtermester Fritz Schmidt. Han ejede en del jord i Skive og bidrog således til slagtergårdens velstand. Slagtergården blev, før han kom til, i 1850 med bygninger, besætning, ind- og udbo vurderet til 930 rigsdaler.

I 1855 døde Maries lillebroder Peter Boldrup 12 år gammel.

I 1860 var Søren flyttet hjemmefra, og husstanden bestod nu af Fritz og Helle Schmidt, Marie og tjenestepigen Martha. Marie var nu 20 år, og mange af byens ungarle har sikkert kigget langt efter den kønne pige, men den heldige blev

slagtersvend Christian Henriksen, der var blevet fæstet til slagtergården. De blev gift i maj 1863 og flyttede formentlig til Odder. Det unge par fik ikke så lang tid sammen i første omgang, da Christian Henriksen i november 1863 blev indkaldt til hæren.

Da havde den danske rigsdag vedtaget novemberforfatningen, der skulle gælde i kongeriget og i hertugdømmet Slesvig. Dermed blev Slesvig knyttet tættere til kongeriget end Holsten, og dette var et brud på Londonaftalerne, der var blevet indgået efter treårskrigen 1848-51.

Dette traktatbrud ville den preussiske ministerpræsident Bismarck udnytte til gennem krig at svejse de tyske lande sammen, og den 23. december 1863 rykkede de tyske tropper ind i Holsten. De danske styrker trak sig tilbage uden kamp og havde nytårsaften forladt hele Holsten.

Bismarck stillede et ultimatum: Novemberforfatningen skulle opgives. Det nægtede den danske regering, og natten til den 1. februar 1864 gik prøjsiske og østrigske tropper i et antal på 57.000 mand over Ejderen og ind i det danske kongerige for med våbenmagt at fremtvinge en løsning på spørgsmålet om Slesvigs og Holstens tilknytning til Danmark.

Danmark var militært set dårligt forberedt på en krig, selvom befolkningen havde en urokkelig tillid til, at den danske Jens nok skulle klare sig ligeså godt,



Slagtergården i Sønderbyen lå på hjørnet af Søndergade og Reberbanen ud for Tværgade. Den blev revet ned kort efter, at dette billede blev taget i 1957, til fordel for den nye Søndergade. Gården ses til venstre.

som han havde gjort det i vor sidste krig.

Man lukkede øjnene for, at de soldater, han nu kom til at stå over for, havde våben, der var de danske overlegne.

Den danske hærs hovedstyrke blev opstillet ved Danevirke under ledelse af den 72-årige overgeneral de Meza, der havde kommandoen over 40.000 mand ved Danevirke.

Regeringen havde givet ham ordre til at føre forsvaret ved danevirkestillingen således, at stillingen kun skulle holdes så længe, at man også bagefter kunne have en slagkraftig hær. Da frosten var hård, kunne de naturlige hindringer ved danevirkestillingens flanker, Slien og vådområderne i vest, ikke udnyttes, hvilket forværrede den danske hærs situation.

Danevirkestillingen var siden 1850 med den gamle vold som grundlag blevet udbygget med skanser og var i den danske befolknings øjne en uindtagelig stilling.

Realiteterne var dog, at der til en effektiv udnyttelse af stillingen krævedes en styrke på 40-50.000 mand, medens den reele kampbrugelige styrke kun var på 35.000 mand. Hertil kom, at fjenden var rykket så hurtigt frem til danevirkestillingen, at et planlagt dansk fremskudt forsvar ikke kunne etableres. Fjenden var allerede på skudhold af de danske stillinger med sit artilleri.

General de Meza måtte erkende, at danevirkestillingen ikke kunne holdes, og i et krigsråd i Slesvig den 4. februar blev det besluttet, at hæren den næste dag skulle rømme stillingerne, hvorefter hovedstyrkerne skulle gå til skanserne ved Dybbøl.

Vi kan følge Christian Hendriksens oplevelser i krigen gennem de krigsminder, han som 79-årig fortalte til »Skive Folkeblad,« og de citater, der bringes i det følgende, er hentet derfra.

Han kom til at gøre tjeneste ved 6. re-



*Den gamle veteran,
fotograferet af N.
Nielsen i 1913.*

giment, 1. batallion, 2. kompagni i Fredericia. Det var dengang muligt at købe sig fri fra tjenesten ved at betale en stedfortræder, en såkaldt stillingsmand. Da Marie var gravid, ønskede hendes forældre, at hendes mand skulle købe sig fri. Det lykkedes for Marie at finde en stillingsmand, som opsøgte Christian Hendriksen i Fredericia. Men han ville ikke købe sig fri:

»Nej Tak, jeg skulle ingen Stillingsmand have, det ville have kostet mig 1000 Rigsdaler, og da jeg lige saa lidt som nogen anden vidste med Bestemthed, om det i det hele ta-

get blev til noget med Krigen, og da jeg var klar over at jeg ville blive indkaldt alligevel, saafremt min Stillingsmand blev syg eller kom af med Livet, foretrak jeg at spare Dallerne.«

Christian Hendriksens kompagni var marcheret til Slesvig, hvor det lå, indtil det 2. juledag kom til Hallingsted i danevirkestillingen:

»Her var der 4 Skanser. der hverken var færdige eller armerede. Lige over for os laa der efter Krigens Udbrud en Afdeling af den prøjsiske Gardedivision. De drillede os paa alle tider af Døgnet for at holde os i Aande, og vi havde saa godt som aldrig Fred for

dem. Vi maatte ikke spise eller sove. Ja der var meget de Prøjsere ikke kunne lide. Saa-dan gik Tiden til 5. Februar, da vi rykkede tilbage og kom paa Skansearbejde ved Dybbøl, og vi opholdt os vekselvis her og paa Als til den 17. om Aftenen.«

»Vi rykkede tilbage...« så stilfærdigt skil-der min oldefar den begivenhed, der af samtiden blev opfattet som en katastrofe, men som eftertiden trods alt må karakterisere som en militær bedrift: hærens tilbagegang fra Danevirke i snestorm og isslag uden at det lykkedes den prøjsisk-østrigske hær at udslætte de danske enheder. Bagtroppen måtte dog udkæmpe nogle fægtninger, hvoraf den blodigste fandt sted ved Sankelmark. Det tunge materiel kunne ikke medtages fra Danevirke, og mange kanoner gik tabt, da ventende jernbanetog i Slesvig by ikke blev anvendt til transport nordpå, som følge af, at en stabsofficer misforstod meldingen om de klargjorte tog. General de Meza havde fulgt sin regerings ordre, men befolkningen var så uforberedt på det, der skete, at regeringen ikke turde stå ved sit ansvar. Den valgte i stedet at gøre de Meza til syndebuk og afskedigede ham som overgeneral.

Den danske hovedstyrke gik nu i stilling i skanserne ved Dybbøl. Under den prøjsisk-østrigske belejring af Dybbølskanserne havde den danske hær store tab, da de tyske kanoner havde længere rækkevidde end de danske og derfor kunne beskyde Dybbølskanserne fra sikker afstand. De danske soldater måtte udstå store lidelser, men moralen var usvækket.

Den daglige risiko for at blive dræbt,

prægede soldaterne, og herom fortæller Christian Hendriksen: Under en af kompagniets hvilepauser på Als traf han en af sine kammerater, slagter Goy fra Fåborg en aften, da han gik på besøg i de andre kvarterer. Goy havde travlt med at skrive og ordne sine sager:

»Jeg synes du ser saa højtidelig ud, Goy, sagde jeg. Naa synes du, svarede han. Ja det er ikke for det, men jeg har været ved at ordne mine Sager for det Tilfælde, at der skulle overgaa mig noget. Jeg har lidt Penge, dem giver jeg til Kompagnichefen, at han kan sende dem Hjem, hvis jeg bliver slaet ihjel. Naa, saa galt gaar det vel ikke, sagde jeg. Goy saa virkelig alvorligt paa det; han havde ogsaa ved tidligere Lejligheder talt om, at han troede, han skulle dø. Jeg spurgte ham, om han ville med en Tur ud. Nej han ville gaa til Ro straks, saa jeg maatte gaa alene.

I det næste Kvarter, jeg kom ind i, var Stemningen ligesaa trykket. Her sad tre Mand og aftalte med hinanden, hvordan de skulle ordne hinandens Sager, hvis en eller flere af dem mistede Livet. De blev enige om, at de Overlevende skulle sende den Omkomnes Penge og Ur hjem til Slægtingene, hvis-----.

De havde ligesom Goy en Anelse om Dødens Nærhed. Jeg søgte at berolige dem. Det skal I ikke tænke paa sagde jeg. Men det kom nu alligevel til at passe med de fire!

Netop den Dag var der sprunget en Granat i Skanse 2, og den havde lavet en farlig Ravage i det store Skanseskur, hvor Mandskabet plejede at søge Dækning om Dagen. Det blev derfor forbudt Mandskabet at opholde sig i Skuret, og de lagde sig saa over paa den Side af det, der vendte bort fra Fjenden.

To Dage efter, da vort Kompagni laa her, slog en prøjsisk Granat fra Broager ned i Skansen. Den røg gennem den tykke Jordvold og ind tværs gennem Skuret. Paa dens Vej gennem den tykke Jordvold og ind tværs gennem Skuret, dræbte den de fire Mand, der laa sidst i Rækken bag Skuret, og rev Benene af en Artillerist, der passerede forbi i det øjeblik. De fire var Goy og de tre Mand fra det andet Kvarter. De havde anet rigtigt!

Imidlertid var jeg ved en venlig Sjæls Hjælp blevet ansat som Slagter ved Kompagniet, og i den Egenskab kom jeg til Sønderborg, medens mine Kammerater var i Skanserne, og jeg var netop der et par Dage efter at de fire Mand var blevet dræbt. Paa Gaden traf jeg vor Kompagniskomager. Berg hed han. Hør du 45, siger han, vil du med op paa Kirkegaarden, det er i dag vore Kammerater skal begravnes.

Vi gik saa derop, og der var kastet en Fællesgrav paa Størrelse med 2-3 almindelige Stuer og Kisterne - senere da Mandefaldet i Skanserne blev større, blev de faldne begravet uden Kisterne - altsaa Kisterne var sat ned i Gravene, og paa hver Kiste stod skrevet med Kridt Nummer og Afdeling for den Mand, der laa deri.

Men hvad er det, siger jeg, der staar jo 2. Kompagni nr. 117 paa den Kiste der. Det er netop dit Nummer og Kompagni. Nu har jeg ---- her satte Skomageren en Trumf paa og endte med et langt aldrig kendt Magen. Han var altsaa Vidne til sin egen Begravelse. De havde sat forkert Nummer paa Kisten!

Det er nu alligevel Skidt nok med det, sagde Skomageren eftertænksomt, naar de derhjemme nu læser det i i Bladet, tror de jo, at jeg er død.

Skomageren overlevede Krigen, og jeg er tilbøjelig til at tro, at han lever endnu, for et gammelt Ord siger jo, at den, der lyves død, lever længe.

Under Stormen paa Dybbøl den 18. april opholdt vi os paa Als. Vi blev afløst i Skanserne den 17. om Aftenen, og Klokkeren 12 $\frac{1}{2}$ om Natten trak vi gennem Sønderborg og ud i nærheden af en Høj, som hedder Mintebjerg. Vi havde ventet et godt Hvil den Nat, men jeg tror, vore Foresatte havde en Anelse om, hvad der ville ske, for vi kom ikke i Kvarter.

Næste Formiddag begyndte Prøjsernes Batterier paa Broager at tordne. Skydningen blev voldsommere og voldsommere, og Jorden rystede under vore Fødder. Fra Mintebjerg kunne vi se ned over Dybbøl-Skanserne, der laa skjult i en tæt Taage af Krudtrøg og Krudtdamp. Først klokken 4 om Eftermiddagen kom der Bud efter os, og vi kom da paa Forpost paa Als.«

Krigen endte den 20. juli 1864, og Christian Hendriksen kunne vende tilbage til sin Marie i Odder. Hun havde i april født det barn, Christian, der skulle blive min farfar. Der kom yderligere fire børn i ægteskabet: Rasmus, Søren, Johanne og Johan. Af dem har jeg kun kendt Johan. Han havde i Skive kælenavnet »Knagsted« på grund af sit lidt skarpe vid. I min familie gengav man ofte med fryd hans bemærkning til byens fine gamle apoteker, Esfelt: »Så længe, der er vand i vandværket, går apoteket sgu ikke fal-lit.«

I slagtergården i Skive skete der forandringer, idet Helene og Fritz Schmidt blev separerede i 1867 og skilt året efter, og det var formentlig på det tidspunkt, Christian Hendriksen og hans familie forlod Odder og flyttede til slagtergården i Skive. I maj 1884 døde Helene Schmidt, og Christian Hendriksen kom nu til at stå som ejer af slagtergården. Helene og Fritz Schmidt havde sammen skabt en hel del værdier, og Helenes andel efter skilsmissen blev nu delt mellem Christian og svogeren Søren Boldrup, der var slagtermester i Struer.

Christian Hendriksen og Maries del blev:

Slagtergården i Sønderbyen, matr. 79
Englodden Kirkebakken, matr 58
Fælleslodderne Vester Fælled, matr 121 og 122

Panteobligation på 900 rigsdaler (1800 kr) udstedt af garver Thomsen med pant i hans ejendom i Nørregade

Panteobligation udstedt af købmand Kloch med pant i Tambohuset med bygning og jord
Gældsbevis på 2400 kr udstedt af Peter Brix



*Bogbinder Chr. Hendriksen.
Foto: N. Nielsen ca. 1915.*

I slagterfamiliens formue indgik endvidere et areal i Hindborg Herred på 14430 kvadratalen, som Christian Hendriksen havde skaffet sig inden svigermoderens død.

Min farfar, Christian, flyttede hjemmefra, før han var 18 år gammel, for at uddanne sig til bogbinder i Århus og i Viborg, hvortil han kom efter uoverensstemmelser med sin første mester. Marie var en trofast brevsriver, og sammen med vasketøjet til sønnen var der ofte et brev. Gennem dem får man et indtryk af livet i slagtergården og af min oldemor. Også Rasmus og Søren skrev gerne til deres bror.

Rasmus tjente hos sagfører Jacobsen i Skive, og her er et par breve fra ham til min farfar:

Skive den 26 August 1881.

Kjære Broder!

Jeg takker dig mange Gange kjære Broder for dit Brev med Lykønskningerne, som jeg rigtigt modtog paa min Fødselsdag. Denne Dag tilbragte jeg meget glad idet jeg, da vi havde spist til middag gav Jacobsen mig Lov og jeg gik da hjem, hvor jeg drak Kaffe. Da jeg saa kom ned til Jacobsens igjen blev jeg overrasket med Foræringer. Jeg fik saaledes af alle Børnene en stor tyk Bog indeholdende Balduine Møllehausens Vandringer i det vestlige Nordamerika, som er meget lærerig og forøvrigt ogsaa meget god. Den er ikke ny, da det har været Fruens Broders og af den Grund er den lidt beskadiget idet Ryggen sidder lidt løs hvilket du jo nok vil stande for mig. Idag har jeg faaet brev fra Helene Bolstrup, Hun håber at du og jeg vil skrive til hende paa hendes Fødselsdag, der er den 21 September. Du glemte dit Uhr hjemme. Det er jo rart for dig at du har faaet en Kammerat. Nu vil jeg for denne Gang slutte mit Brev, idet jeg hilser dig saa mange Gange fra din altid hengivne Broder.
Rasmus.

Søren var en god iagttager, og han delagtiggjorde gerne sin bror i de store og små begivenheder i byen og i familiens liv:

»Skive, den 9 Marts

Kjære Broder. Tak for dit kjære Brev og dine mange Hilsner. Vi har det alle godt og ere i bedste Velgaende. Den 13 Marts er det Johans Fødselsdag. Du kan tro at han bliver stor. Jeg kan fortælle dig, at Slagter Kristensen har været meget syg han fik pludselig en Hjernerystelse men er nu igjen bleven rask. Vi har endnu ingen Svend faaet og du kan tro det er haardt for Fader at være ene. Jeg hjælper ham det jeg kan men jeg kan nu ikke gjøre store Ting. Du kan tro at vi ordenlig bygger her i Sønderbyen. Gartner Jacopsen bygger en to Etacie Bygning og økonom Jensen en Dito og Christian Dam en Bagbygning og Jacob ude ved Møllen bygger et Sted neden for Jakop Povelsens. Nu ved jeg ikke

mere af Nyhed men slutter nu mit Brev med de kjærligste Hilsner fra os alle og især Hilsen fra din Søren«

»Kjære Broder. Tak for dit Brev og dine mange Hilsener du sendte os, det glæder os at høre, at du har det godt, hvad os angaar saa maa vi jo ikke klage, den lille Nosse har faaet Kjertler paa Halsen, men Lægen mener at det nok gaar bort. Jeg kan fortælle dig, at her i Onsdags fejredes en stor Fest, idet den ny Glyngørebane blev indviet. Der kom saa mange fine Herrer fra Kjøbenhavn med 10 Toget og Klokkeren 11 spiste de til Middag paa Gjæstgivergaarden. Kl 2 rejste de med den ny Bane hvis vogne vare pyntede paa det prægtigste, af Nyhed ved jeg ikke mer men slutter med de kjærligste Hilsner.
Din Broder Søren«

Jernbanen til Glyngøre blev indviet den 14 maj 1884. Nosse var formentlig Johan.

Maries breve til sin søn afspejler hendes omsorg for hans åndelige og timelige vel:

»Skive, den 5te Mai 1881

Kjære elskede Christian

Jeg takker dig mange gange for dit kjære Brev hvoraf jeg seer at du Gudskelov er rask og har det rigtig godt du kan ikke troe kjære Christian hvor jeg er glad ved at du kom fra Møller at du kunde faae en bedre Omgang det vil indvirke godt på dit Helbred jeg vil haabe til Gud i Himlen at han nu vil gjøre dig til en rask Dreng Glem heller ei kjære Christian at bede flittig til ham da han jo er den eneste der kan hjælpe os lad mig see du gaar flittig til Kirke, det har du godt af, gaae dig endelig en god Tur naar der gives Lejlighed. Lad mig see kjære Barn at du samler dit Tøj godt sammen at det ei ligger smidt på Gulvet. Paa Søndag gaar du vel hen og hilser på Remers hils dem mange Gange fra os og tak ham for hans Ulejlighed. Du skriver, kjære Christian, at du glæder dig til Pinsen det skal være os en Glæde at tage imod dig vi har det godt og er alle raske, den nye Pige er jeg

godt fornøiet med. Nu intet videre denne Gang du hilses mange Gange fra din kjære Fader og dine Sødskenene men først og sidst fra din hengivne Moder.

Marie Hendriksen «

Brevene fra min oldefar til sønnen Christian handler mest om rent praktiske ting fra dagligdagen, men det blev også ham, der måtte underrette sønnen om Rasmus' død:

»Skive d. 31 October 1883

Min kjære Søn!

Jeg har herved det Sorgens Budskab at meddele dig, at Gud i Nat har hjemkaldt din Broder vor kjære Rasmus, ved en blid og rolig Død. Jeg ved at dette Budskab vil volde dig Smerte, men jeg haaber, at du vil bære det med et christeligt Sind og paaskjønne hvad Gud i sin Naade har gjort for at udfri ham af hans Elendighed. Det er jo hvad vi i længere tid har vidst og ventet, og vi maa være Gud taknemmelig for at han har taget ham til sig nu da han blev saa simpel og ingen menneskelig Hjælp var mulig nu har han det godt og bedre end om hans Lod var blevet aldrig saa godt her i Livet. Vi sende dig alle de kjærligste Hilsner og venter dig hjem til Begravelsen hvorom du nærmere skal blive underrettet af
din Fader
C Hendriksen«

Rasmus døde af tuberkulose, og det fremgår af et af Maries breve, at han havde ligget frysende i sin seng og ikke havde kræfter til selv at skrive en hilsen til sin broder.

Få måneder efter broderens død, nemlig i januar 1884 vendte min farfar tilbage til Skive. Han var nu udlært og etablerede sig som bogbindermester med værksted i Søndergade. Et år senere blev værkstedet flyttet op i Vestergade.



Familierne Hendriksen og Tetzschner, fotograferet ca. 1905.

Forrest sidder fra venstre: Magdalene Knudsen (f. Junge), Marie og Christian Hendriksen, Christian Tetzschner og Ida Amby (f. Tetzschner).

Stående fra venstre: Amby (?), en ukendt, Peder Knudsen, Louise Hendriksen (f. Tetzschner), Hugo Tetzschner, Emilie Hendriksen (f. Tetzschner), Christian Hendriksen, Babette Tetzschner, Rudolf Tetzschner, en ukendt og Cordula Tetzschner.

På et eller andet tidspunkt overlod min oldefar slagtergården til sønnen Søren, men gamle Hendriksen kom dog ikke til at kede sig. Han var interesseret i litteratur og læste højt om aftenen for sin familie. Han gjaldt for at være en meget dygtig oplæser af Blichers jyske digtning, og i en høj alder læste han trods sit konservative livssyn med begejstring »Pelle Erobreren.« Han var iøvrigt medlem af forsvarsbrødrene og forblev efter sigende tilhænger af forladegeværet!

Fra Itzehoe til Skive

Min oldefar, Georg Christian Tetzschner, blev født den 13. maj 1827 i Langenfel-

de i hertugdømmet Sachsen-Meiningen. Om hans barndom og ungdom er der intet overleveret, og min beretning tager derfor sit udgangspunkt i året 1851. Da begynder han, der ikke var dansk statsborger, den 30. juni sin tjeneste som spillemænd IV med grad som korporal ved 6. dragonregiment i Odense. Spillemandene eller trompeterne var hærens signalfolk, da ordrerne blev givet ved hjælp af hornsignaler.

Sjette dragonregiment blev ret hurtigt efter Tetzschners ansættelse flyttet til Itzehoe i Holsten, og her mødte han sit livs kærlighed, den smukke Amalie Stohs.

Hendes forældre var Hermann og Johanna Stohs. Familietraditionen har beskæftiget sig meget med forholdet mellem Georg Tetzschner og Amalie Stohs, og man har villet hævde, at Amalies forældre var imod forbindelsen, så det ligefrem blev nødvendigt for trompeter Tetzschner at bortføre sin brud, og at hun derfor blev gjort arveløs. Begge påstande er forkerte!

De blev gift den 4. september 1857, formentlig i Itzehoe, og Amalie arvede senere en pæn sum efter sin moder.

I Itzehoe fik ægteparret deres første børn: Hugo, Babette, Ida og Elfriede.

Det fredelige garnisonsliv i Itzehoe blev afbrudt af krigen kort tid efter Elfriedes fødsel. Som nævnt ovenfor trak de danske garnisoner i Holsten sig tilbage

til Danevirke uden kamp, efterhånden som fjenden rykkede frem, og trompeter Tetzschner, der den 31. januar 1864 blev forfremmet til Spillemand 2, sergent, måtte derfor efterlade sin familie i Itzehoe.

Sjette dragonregiment trak sig sammen med de øvrige enheder i general Hegermann-Lindencrones rytterdivision under en henholdende kamp, der gav generalen tilnavnet »General Baglæns«, tilbage op gennem Jylland. Det blev et besværligt tilbagetog, hvor rytterne undertiden trods årstiden måtte overnatte udendørs. Måske pådrog trompeter Tetzschner sig ved den lejlighed den astma, der senere førte til hans pensionering fra forsvaret. Han fortalte aldrig om sine oplevelser under krigen, men kunne



Musikdirektør Georg Christian Tetzschner.



Amalie Stohs, gift med Georg Christian Tetzschner.



Skive Haandværker-Sangforening i 1880'erne.

Forrest fra venstre: Skomager Henrik Petersen, en ukendt snedkersvend, sadelmager Carl Lindstrøm, musikdirektør Georg Tetzschner, bager Sejbæk og en ukendt vandfabrikant i Nørregade.

Bagest: Malermester Palmblad, skomager J.C. Pedersen, smed Jacobsen, blikkenslager Carl Brøndum, bagermester Andersen, Nørregade, skræddermester Andersson og murer Niemann.

dog udpege et hus i Vestergade i Skive hos garver Falkenberg, hvor han og hans hest var indkvarteret, inden divisionen fortsatte til Mors. Dengang anede han nok ikke, at han siden skulle komme til at bo i Skive.

Efter krigen kom Georg Tetzschner til 3. regiment i Aarhus, og hans familie kom op til ham. I Århus fik Amalie og hendes trompeter børnene Emilie, Christian, Cordula, Louise, Rudolf og Martha.

I 1869 søgte trompeter Tetzschner »det høie Ministerium underdanigst om

Meddelelse af Indfødsret.« Hans regiment, der erklærede, at han var en brugbar og dygtig trompeter, der hverken havde været straffet eller tiltalt, anbefalede ansøgningen. Tetzschner erklærede i øvrigt at »saavel min Hustru som jeg er det danske Sprog mægtig og vore Børn opdraget og underviist saaledes at deres Modersmaal og i det hele taget deres Dannelse er Dansk.« Han fik sit statsborgerskab i 1871.

Den 12. februar 1880 kom han for en kassationsdomstol og blev afskediget fra hæren. Som synlige minder fra tiden

i militæret havde han udmærkelsestegnet for 16 års tjeneste og mindemedaljen for deltagelse i krigen i 1864.

Nu begyndte der et nyt afsnit i familiens liv. Den flyttede til Skive, hvor Tetzschner kom til at undervise i musikdirigenten Carl Møllers nyoprettede musikskole. Da Carl Møller senere forlod byen, blev Tetzschner leder af musikskolens orkester og af byens musikkorps. Familien Tetzschner boede i Frederiksgade på hjørnet af Christiansgade på første sal i den bygning, hvor der nu er møbelhandel (Frederiksgade 20). I det hjem blev der skrevet mange noder, og Tetzschner plukkede derfor padderokke-stilke i Krabbesholm skov. De tynde rør var gode som nodepenne, og han sendte dem også til Tyskland.

Han blev en kendt mand i byen som leder af sangforeninger og som udøvede musiker. Musikeren og kordirigenten Georg Tetzschner døde om morgenen den 27. juni 1898, 71 år gammel. Han havde været aktiv til det sidste. Dagen inden sin død havde han om morgenen spillet med musikkorpset ved fugleskydnings-processionen. Senere samme dag leverede han, der sammen med sin kone Amalie var medlemmer af afholdslogen NIOGT, musikken ved afholds-festen, hvor han til dansen trakterede sit yndlingsinstrument, fløjten, lige til festen sluttede klokken 2 nat. Han fejlede da tilsyneladende intet, og ingen mærkede noget på ham, da han gik hjem. Om morgenen fik han et ildebefindende og døde kort efter.



Skive Haandværker-Sangforening i 1890'erne.

Fra venstre ses: Rudolf Tetzschner (med trommen), musikdirektør Georg Tetzschner, sadelmager Carl Lindstrøm, Weber Møller, musiker Jacobsen, musiker Peder Knudsen (g.m. Elfriede Tetzschner), musiker Christian Møller, smedemester Hansen, maler Bidstrup, skindhandler Petersen, skomager Henrik Petersen, maler Hartig, smed Jacobsen, en ukendt, malermester Palmblad, bager Andersen, murer Niemann og restauratør Behrmann og frue.

Han var kommet til Skive som en fremmed indvandrer, men blev jordet under umådelig deltagelse. Frederiksgade var fyldt med faner fra foreninger, der havde nydt godt af hans musiske kunnen. Hans elskede Amalie døde 1901.

At den tyske indvandrerfamilie var faldet til i Skive kan måske illustreres ved et citat fra et julebrev han skrev til datteren Emilie, der dengang var i København:

»Vi er ellers rask og har det godt i disse Dage, som er glade Dage for den fattigste og for den rige. Vi er nu godt fornøjet med vor Skæbne, vi har en god Samvittighed og lever i Samdrægtighed, lykkeligt!«

Tre af døtrene Tetzschner giftede sig med ungarle fra Skive: Louise og Emi-

lie giftede sig med sønner fra slagtergården i Søndergade. Louise fik slagter Søren Hendriksen og min farmor, Emilie, bogbindermester Christian Hendriksen, med hvem hun fik børnene Helga, Holger og Christian. Elfriede fik musiker Peder Knudsen, og hun og Peder fik sammen 9 børn. Hun døde i 1896. Hun var da 33 år gammel og havde lige født sit sidste barn.

Louises mand, Søren Hendriksen, døde ganske ung. Han og Louise havde sønnen, Poul, men havde også haft den sorg at miste tre børn. Efter Søren's død blev slagtergården lejet ud, indtil det kommunale slagtehus blev oprettet i 1917. Louise, min barndoms »Tante Visse«, levede til sin død tilbagetrukket i Søndergade på første salen i det hus,



Helga Hendriksen, marineløjtnant Aage Tetzschner, bogbinder Christian Hendriksen, Svend Nybo og bogbinder Holger Hendriksen fotografert på Kirkebakken en vinterdag i 1914. I baggrunden ses Skive Mølle og Ringsgade.

hvor nu Stenhuggergården er (Søndergade 10).

Christian Tetzschner blev efter at have været sergent i hæren, arrestforvarer i Skjern. Babette blev i en ung alder ramt af en sygdom, der lammede hendes ben, og hun døde i 1905 hos min farmor og farfar.

Hugo, Cordula og Ida kom til København, hvor Cordulas to børn, Alexandra og Åge, blev opfostret hos Ida, der var blevet gift Amby. Åge Tetzschner blev styrmand, og Alexandra vendte senere tilbage til Skive som skorstensfejermeister Carl Jensens hustru.

Rudolf Tetzschner blev musiker som sin far. Han fik sin debut som trommeslager i sin fars orkester som 11-årig og spillede senere violin i sangforeningen »Lyren.« 16 år gammel blev han ansat ved militærmusikken i Viborg, hvor han senere avancerede til musikdirigent. Han blev uddannet i klaverspil og musikhistorie hos professor Amberg og studerede violinspil hos kgl. kapelmusikus Fr. Marke. Da han blev 80 år, bragte Svendborg Avis et interview med ham, hvori han fortalte om sin karriere.

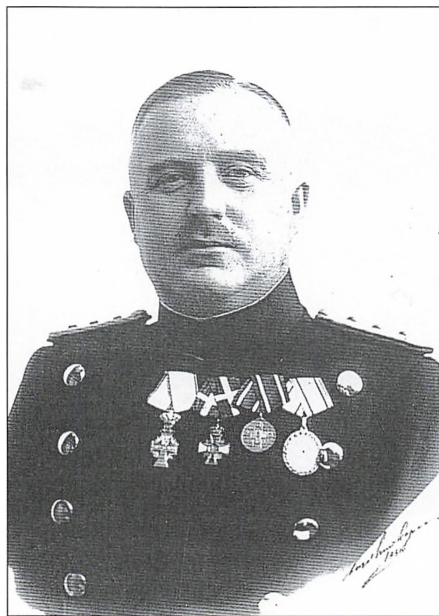
Om sin tid i militæret fortalte han blandt andet:

»I min egenskab som militærdiregent spillede jeg ofte til taffel for kongen, når han opholdt sig på Marselisborg, når livgardens orkester ikke kunne komme. Vi musicerede i gården, og når vi var færdige, fik vi af kongen foruden vor løn hver 5 kr. i drikkepenge. Endvidere har jeg flere gange spillet på kongeskibet, når det lå i Horsens eller Sønderborg.

Jeg mindes også en oplevelse ved Brædstrup. Der var kongerevy, og vi stod opstillet ved siden af landevejen. Tre batailloner skulle defilere forbi, hvorefter vi skulle marchere

bagefter. Da de to batailloner var defileret forbi, vinkede divisionschefen over til mig, at vi skulle gå videre. Jeg kunne se, at der manglede en bataillon, så jeg rystede på hovedet, men sjoskede så alligevel af sted. Så træder kongen pludselig frem og råber: Skulle vi ikke have den 3. bataillon med? Jo, Deres Majestæt, sagde jeg, men det er ikke min skyld.

Om aftenen spillede vi til taffel på kongeskibet. Vi var opstillet på dækket, og kongen stod og tog imod sine gæster. Da divisionschefen ankom, udbød kongen: Nå, der var nok en, der lod musikken gå for tidligt! Ja, undskyld Deres Majestæt, det var min skyld. Men også genforeningen med Sønderjylland var en stor oplevelse. Jeg dirigerede to musikkorps, der var slået sammen, og vi spillede i alle byer og flækker. Vi spillede danske melodier for dem og sønderjyderne tudede af glæde. Overalt blev vi beæret ovenud. Hver sommer havde vi tournee i Jylland, hvor vi spillede i de forskellige byer, og om aftenen var vi altid byens gæster. (...) Engang vi spillede i Ringkøbing skrev en jour-



Musikdirektør Rudolf Tetzschner.

nalist i det lokale blad: Æ pier havde itt æ øien fra æ trom'slager og æ dirigent me de manne ordner. Jo uden at prale, kan jeg godt sige, at vi var populære, når vi kom til de fremmede byer. Selvfølgelig gjorde uniformerne også et vist indtryk. Vi blev inviteret til fester, og borgmestrene holdt taler for os.«

Om tiden efter militærtjensten fortæller han:

»Efter 35 års tjeneste trak jeg mig ud af militæret og flyttede til København, hvor jeg blev kapelmester ved »Det borgerlige Teater«, Carl Alstrups Teater, det der nu hedder »Hollænderbyen«. Carl Alstrup var en herlig

mand, men med et hidsigt temperament. Han kunne skælde og smælde, men når det så var overstaaet, sagde han Kom, jeg giver kaffe, og så var det glemt.«

Tetzschner havde komponeret lige siden han var dreng. Det blev gennem årene bl.a. til marcher, valse, korsange, fantasier, to ouverturer og musik til et par skuespil.

»Min første komposition, som jeg fik udgivet, hed Smede Polka. De kan tro, jeg var stolt, jeg var jo kun 14 år, for den blev meget populær. Jeg har også fået udgivet musik på tyske forlag. Men noget stort udbytte har jeg



Sangforeningen »Lyren« 1896.

Siddende fra venstre: Peter Sørensen (Pierre Sorensen), Svend Kielgast og Frederik Christian Kielgast.

Stående: Holger Riis, Johannes Fugl, Rudolf Tetzschner (med violin), Jean Overgaard, Christen Sørensen og Valdemar Riis. Foto: Carl Christensen.

nu aldrig fået. Da jeg komponerede noget videre, var der ikke noget, der hed beskyttelse af musik. Man fik en pris én gang for alle. Jeg skrev engang musik til et skuespil og instrumenterede det for tolv mand. Det fik jeg 15 kr. for, og jeg har komponeret flere ting, som jeg aldrig har fået noget for.... Jeg er endnu ganske ung i sindet. Jeg kan da både spille violin og klaver, og jeg arbejder da også på en trompetpolka og på en ny march, men det er ligesom jeg ikke orker mere, jeg er vist blevet for doven.«

Desværre er det meste af Rudolf Tetzschners musik gået tabt. Han fortalte mig nogle få år før sin død, at alt det i Tyskland udgivne var forsvundet under krigen.

Efter tiden i København havde Rudolf Tetzschner i nogle år en musikskole i Vejle. Derefter flyttede han med sin hustru Ellinor til Svendborg, hvor han havde timer som sanglærer på Fasts Realskole og dirigerede et sangkor. Han døde i en alder af 92 år, og han var højt op i årene en trofast morgenbader i Svendborg Sund året rundt.

Rudolf var nær knyttet til sin søster, Martha, da de jo var de to yngste i søskendeflokken.

Marta Tetzschner giftede sig med en landmand fra Sjælland, Niels Madsen, og de emigrerede i 1905 sammen med Marthas lille søn, Hugo, til USA, hvor de fik en farm i Russell i North Dakota. Hun skrev jævnligt til min farmor og fortalte om deres daglige liv og om deres børn. Rudolf omtalte hun kærligt som »den lille spillemand,« og hun og Rudolf korresponderede til hendes død. Hendes breve hjem til Skive giver et levende indtryk af hendes liv i North Dakota:

»Nels har købt 1/4 Section land til, saa nu har vi 3.20 Acres Land, det er det samme som 2.40 Td og vi har haft Hyreman i Høtiden og til vi var færdige med Høsten ellers har Nels pløjet og harvet og saet alt sit Land selv, det er jo et farligt Slid om Sommeren, men saa har han det godt om Vinteren. Vi har faaet os en Cream Seperator vi har tre Malkekøer, saa vi har solgt meget Smør i Sommer og vi har 100 Høns det hjælper jo alt sammen. Mange Bække smaa gør en stor Aa vi har 14 Kalkuner og en Hane vor Høne tog Mr. Ræven forleden og det var kedeligt, for den lagde 29 Æg i Sommer. Jeg læste forresten i Avisen om Kongebesøget i Skive vi holder den danske Pioner her er Penge at tjene for enhver der vil bestille noget de daarlige Tider gælder ikke for North Dakotas Vedkommende ... det er netop et Land for fattige Folk her er ikke den Ringeagt for fattige, enhver tituleres lige højt. Der arbejder to danske Karle hos vor Nabo, den ene arbejdede for Nels ifjor og da vi ikke behøvede ham længere skaffede Nels ham Plads der de er Brødre fra Frederikshavn. Nu begynder her ellers at blive pænt. Træerne bliver store og den ene smukke Farm er vokset op efter den anden der er en Ting jeg ynder ved Amerikanerne de maler deres Farm i livlige Farver Huset grønt med hvid Tremning og Stalden rød med hvid T. eller i andre smukke Farver. Jeg har faaet mig en meget smuk ny lysegraa Kjole den er saa fin at jeg næppe ved hvorledes jeg skal te mig i den og jeg fik en Hat saa smuk som jeg aldrig har drømt om den er Alice blue med en dobbelt Krans af hvide Roser og Alice blue Baand paa og to hvide Fjer.. Nels siger altid der er ingen der har saa fin en Hat paa som du har Mutter. Drengene har ogaa faaet to nye Sæt Vasketøj i Foraaret et Sæt lyseblaa med hvide Striber og et Sæt mørkeblaa med hvide Striber«

»Nu har jeg fire Dreng, det ved I maaske ikke. Den mindste Mand hedder Harry og er et halvt aar gammel, han ligner mine andre Dreng, nu gaar Hugo i Skole og Skolehuset ligger paa vort Land saa han har ikke langt at gaa. Lars og Victor slaas for det meste de er omtrent lige store, saa det gaar lystigt til. Vi

har megen Sne her og i Aar var det tyve under Zero og det har været temmelig koldt lige siden det frøs op d 5 November. Vi fik en meget daarlig Høst iaar ingen Regn hele Sommeren og en svær Hagelstorm med Hagel saa store som Hønsæg d 4 Juli. Her tordner og lyner det som ingen andre Steder paa Jordkloden, men det slaar sjældent ned. ... Tiden gaar rask sin Gang og vi kommer vel igen den lange Vinter her. Nels er ellers ikke glad for Vinteren og taler ofte om at rejse til Danmark, jeg derimod vil hellere leve her, der er jo nok et behageligere Klima hjemme, men den store Prærie med den vide Horisont er ikke uden Tiltrækning, og vi har mod Nordøst en Bjergkæde, der hedder Turtel Mountains og i klart vejr ser man ofte Luftspejling og kan tælle mange af de smaa amerikanske Byer med deres kulørte Huse af Træ.«

Niels og Martha fik 5 sønner og en datter. Umiddelbart efter det sidste barns



Martha Tetzschner.

fødsel i 1921 indtraf den begivenhed, der skulle gøre et stort skår i Marthas lykke: Hun mistede sin mand. Hun var så medtaget at hun ikke kunne klare at skrive til Danmark selv, men måtte have hjælp, hvad formuleringen (og håndskriften) i det følgende brev vidner om:

»Kære Søster Emilie.

Jeg vil i Dag sætte mig ned og skrive til eder om, hvordan vi har det. Jeg kan da meddele, at vi loste min kære dyrebare Mand han gik over til sine Naboer da han gik hjem havde han det Uheld at Bøssen gik af og han skød sig selv det er meget haardt for Martha, Hun er ikke rask nu men hun har gode Børn og gode Naboer di vil alle sammen hjælpe mig saa det faar ingen Nød (...)

Da Martha var kommet til hægterne, gjorde hun status i et brev til broderen Hugo i København:

»jeg kan ikke finde mig til Rette her mere, synes jeg, men at komme til Danmark vil jo tage en hel Formue og saa vil jeg ikke have noget at leve af ... Men det er meget vanskeligt for mig at bestemme hvad jeg skal gøre mine Drengede synes det er bedst at være her men de ved intet bedre og der er jo saa meget Vrøvl i Arbejdet i Danmark. Farmen er intet værd mere den har Græshopperne spist op og nu er der stort Fald i Prisen paa Kreaturer og Heste og Smør og Æg. saa jeg gjorde vist rigtig i at gaa derfra, min Mand havde en Police der har vist sig at blive dobbelt betalt i Ulykkestilfælde men nu er de ikke saa raske til at rykke ud med Pengene. Jeg skal fortælle dig hvorledes det gik til, min mand gik om morgenen over til Naboens for at spørge om at faa Havre malet, og de sagde til ham at han skulde skynde sig hjem og læsse op saa vilde de male hans Havre først, og min mand gik da hjem derfra, men for at skyde Genvej gik han tre Steder gennem en Staaltraadsindhegning og det tredje Sted blev Triggeren paa Bøssen hængende i

Traaden, men en Ting er vist, min Mand led intet han døde øjeblikkeligt min rare gode Nels, der kun havde Venner og var saa brav og flittig maaske det var det bedste min Mand kunne ikke taale at forlade sit Hjem som han fik for intet af »Onkel Sam.«

Martha flyttede ikke til Danmark med sine børn, men valgte at blive på farmen, som hun drev videre med en af sønnerne, indtil hun i 1944 forlod Russell og flyttede til Deering. Korrespondancen med Danmark døde ud i takt med, at hendes søskende døde. Hun selv døde i 1965, 85 år gammel. Hendes børn havde ingen kontakt med Danmark. Det blev i stedet tre af hendes børnebørn, Marla, Mary og Marilyn, der i det nye årtusinde kom til at genopdage familien i Danmark.

Gamle slagter Hendriksen døde i 1915. Han var da knap 81 år gammel. Hans Marie var da allerede borte. Hun døde i 1912.

På det tidspunkt var der intet tilbage af slagtergårdens store formue, idet jordarealerne var tabt. Det præcise tidspunkt kender jeg ikke, men det fortælles, at slagteriet led et stort tab ved salget af en last får til Holland. Skibet forliste, og lasten var ikke forsikret.

Christian Hendriksens bogbinderi-virksomhed blomstrede, og han selv blev en afholdt borger i byen. Han sad i 8 år som medlem af Hjælpekassen, deraf en tid som formand, og i 1921 blev han indvalgt i byrådet for de radikale. Året efter døde han den 5. februar, efter at han var blevet syg af en mavelidelse før jul. Hans to sønner, Christian og Holger, overtog firmaet, der efter deres død blev

videreført af Jacob Hendriksen, der udviklede firmaet til en af byens største virksomheder.

Kilder:

Landsarkivet for Nørrejylland: Folketællingslister
Skive Folkeblad 18. januar 1884, 28. juni 1898, julenummeret 1913, 13. juli 1915.
Skive Avis 6. februar 1922
Svendborg Avis
Jul i Skive 1933 og 1934
Hvornår skete det. Politikens Danmarkshistorie. Politikens Håndbøger nr. 59
Jørgen Kühl og Nis Hardt: Danevirke. Nordens største fortidsminde
Materialer fra forfatterens privatarkiv
Oplysninger fra Jørgen Østergård, Ebeltoft.
North Dakota Heritage Center
Marla Madsen, Californien
Rigsarkivet

Som jeg husker det!

Om livet på landet under besættelsen

(fortsat fra 1998)

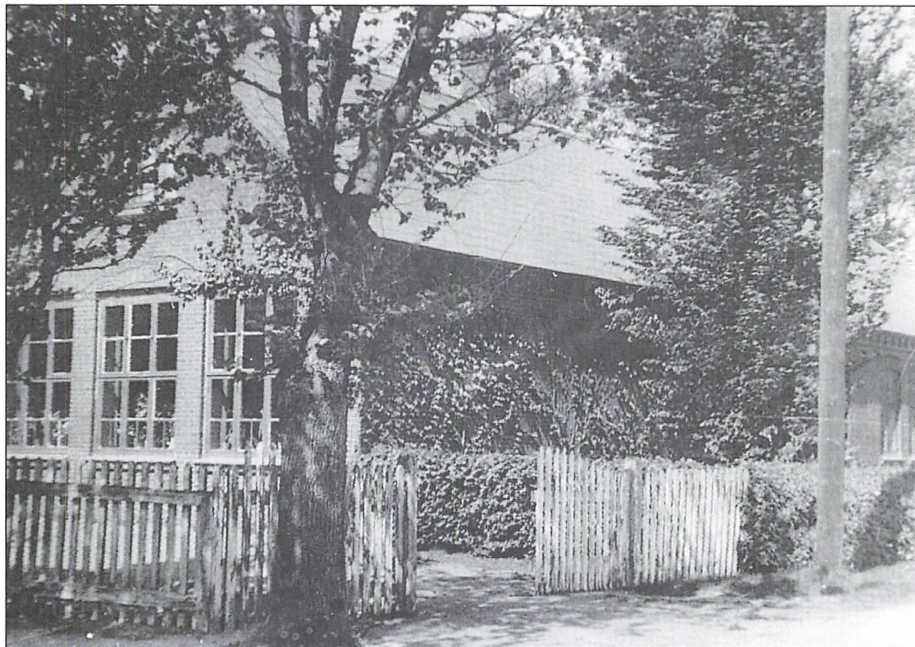
Af Magnus Vistisen

Skoledage

Adskillige børn dengang læste gennemgående mange bøger, også bøger af en vis sværhedsgrad som nu Ingemanns »Valdemar Sejr«, og det var ikke forkortede udgaver, vi sad med, men værkerne i deres helhed.

Baggrunden for læsningen var det gode sognebibliotek, som i sin tid var

påbegyndt af pastor Andreas Winding og videreført af lærer Niels Jensen, men som under lærer Sophus Rasmussens entusiastiske ledelse udviklede sig til et af de bedste på egnen. Selvom det var et bibliotek for Vridsted sogn, havde det lånere i nogle af omegnsbyerne, Trandum, Fly og Åkjær. De ældste elever fik af og til opgaver i biblioteket med at



Vridsted skole (opført 1906) omkring 1945, set fra syd. Indgangslågen ved sydgavlen med skolestuens store vinduesparti.



Rønnes mose bredte sig i 40'erne omtrent hele vejen mellem Mogenstrup og Søgaarde ved Sevel. I 60'erne blev den udtørret og opdyrket. En lille rest af den er dog bevaret. (Foto fra 1957).

sætte bøger op dagen efter en udlånsaften. Biblioteket havde lokale væg om væg med selve skolestuen. På den måde lærte vi at finde rundt i alle herlighederne på hylderne. Der blev også læst meget af de voksne. Jeg husker min forbløffelse, når lånere fra Trandum og Åkjær midt i den værste vintertid kom gående til Vridsted for at »bytte bøger«. De fik ofte en hel rygsæk fyldt, så der var til et par ugers læsning.

Begge mine forældre læste meget, og fra de mange små og enkelte lidt større kaffegilder, der blev holdt i mit hjem, erindrer jeg klart, at en del af gæsterne på et eller andet tidspunkt, nok mest ved kaffebordet, diskuterede bøger og anbefalede titler til hinanden. På samme måde drøftede en del af os børn de bøger, vi læste. Af og til læste lærer

Rasmussen en nyere børnebog op for os i skolen. Det medførte således for mit vedkommende en sand besættelse af Torry Gredsteds forfatterskab, da han læste »Slavedrengen« op for os. Vi følte det som en skuffelse, hvis der en skoledag ikke var blevet tid til et kapitel af den spændende fortælling. Jeg har nævnt »Valdemar Sejr«, og Ingemanns øvrige historiske romaner holdt flere af os meget af. Desuden læste vi bøger af Marius Dalsgaard, Gunnar Jørgensens bøger om Flemming og Kvik, A.Chr. Vestergaards virkelighedstro skildringer af fiskermiljøer ved den jyske vestkyst. Vi læste Carit Etlars stemningsfyldte historiske romaner, og bøger af Alexandre Dumas, Jules Verne og Cooper fyldte meget for mange af os.

Og skolen fyldte for os alle! Men ikke

éntydigt. Jeg tror egentlig, at en del af mine kammerater var kede af skolegangen; men en gang imellem skete der ting, som kom til at optage os alle. Udflugter i rutebil, hvor vi ved afrejsen råbte et rungende hurra, husker jeg kun fra de allerførste skoleår. I de vanskelige år under besættelsen kendte vi ikke til dem. Rasmussen arrangerede i stedet et par udflugter på cykel, og selvom vore cykeldæk ofte var i en elendig forfatning, fordi der ikke kunne købes nye, husker jeg netop de udflugter med særlig glæde. En skoledag i sidste time fik vi beskeden om, at vi næste dag skulle møde med en solid madpakke og så stabil og velsmurt en cykel som muligt, for vi skulle en tur ud i det blå. Det glædede vi os meget til, og vi blev da heller ikke skuffede, selvom vore cykeldæk virkelig var miserable. Flere af os havde afskårne stumper af forlængst kasserede dæk spændt uden på det egentlige dæk som en forstærkning på svage steder, og enkelte havde påmonteret trædæk, som jeg tidligere fortalte om min brors cykel.

Den første tur gik over Smøllerup til Mønsted kalkværk og Daugbjerg Dås. Vi så den banke, hvor den gamle borg »Harrestrup« siges at have ligget. Vi var inde i selve kalkgruberne, og turen gjorde måske et særligt stærkt indtryk på de af os, der havde læst Ingemanns romaner, for en del af handlingen i »Erik Menveds barndom« er netop henlagt til denne egn. Foruden drostens borg »Harrestrup« forekommer også de gamle kalkgruber og Dåsen i romanen.

Senere arrangerede han en lignende tur vestpå over Karup å. Jeg glemmer al-

drig det sug, jeg følte, da vi cyklende på en knudret grusvej pludselig så Stubbergård sø ligge spejlblank i den dybe dalsænkning foran os. Der fandt vi et lunt sted mellem de stejle søbrinker, hvor vi spiste madpakkerne, og bagefter legede vi og soppede i søen. Turen gik videre over Sevel og Rønnesmose med de næsten endeløse rader af tørveskruer nord for den sandede vej langs moseranden. Snart nåede vi Trandum kirke, og så vidste vi, at der ikke var langt hjem.

Engang vovede Rasmussen at arrangere en udflugt med hestekøretøjer som transportmiddel. På den tid var der endnu ponyvogne, jumber og vel også en enkelt charabanc til stadskørsel. Desuden tilmeldtes et par fladvogne udflugten, og de udmærkede sig ved at have plads til et par bænke. Forældrene var naturligvis inviteret med, og turen gik til den idyllisk beliggende Skalmstrup mølle ved Stoholm, hvor vi i det gode vejr, vi havde til turen, nød madkurvenes indhold. Derefter gik vi en tur ved mølledammen og havde stor morskab og en del spænding ved mødet med en arrig svane, der løb efter os og slog godt med sine store vinger. Vi spillede bold foran møllen og legede »to mand frem for en enke«, inden hestene igen blev spændt for vognene til hjemturen. De fleste af vognene var pyntede med blomster og flag. Jeg tror, der var over tyve køretøjer. Det imponerede os en smule, at Vridsted skoles udflugt fyldte så meget.

Én oplevelse fra mit sidste skoleår står om muligt endnu tydeligere i min erindring. På grund af tyskernes beslaglæggelse af forsamlingshuset, kunne



Fra Rønnes mose. (Foto fra 1957).

som tidligere omtalt intet foregå dér længere. Heller ikke den årlige dilettantforestilling, som vi børn altid havde haft lejlighed til at se ved en generalprøve. Men vi børn spillede af og til teater for og med hinanden, som børn vist altid har gjort det - og gør det. Vi spillede over enkle motiver, og »forestillingernes« udførelse har sandsynligvis været temmelig ekstemporal. Spillestedet kunne være et køkken, et rum i et udhus eller ude i den fri natur. Nogle af os var særlig optaget af det, og måske havde det forbindelse med, at Rasmussen i en periode læste op af Holbergs komedier for os.

En dag efter en sådan time tog én mod til sig og spurgte ham, om vi ikke kunne få lov at spille komedie på skolen. Rasmussen så ud over klassen med et glimt i øjet. »Mener I virkelig det?«

spurgte han og forsøgte selv med et svar: »Ja! Det kunne være interessant nok; men jeg kan ikke se, hvor det skulle foregå,« sagde han. Én foreslog skolen, og en anden, at man spurgte tyskerne, for det vidste andre, at oppe på forsamlingshusets loft lå alle løsdelene til den scene, de voksne plejede at bruge. »Jeg er bange for, at det ikke lader sig gøre,« sagde Rasmussen, »men jeg skal tænke over det,« lovede han og åbnede samtidig døren som tegn på, at skoledagen var forbi.

På hjemvejen diskuterede nogle af os, hvilke muligheder planen ville have for at blive virkeliggjort. Vi vidste ihvertfald, at Rasmussen og de tyske soldater i forsamlingshuset engang imellem »taltes ved«. De var jo dog nærmeste naboer, og jeg har lyst til på dette sted at gengive et

par beretninger om, hvordan naboskabet kunne virke. Engang stod de tyske soldater udenfor forsamlingshuset og skød efter gråspurvvene. Det fandt Rasmussen var temmelig modbydeligt, og det lykkedes ham at få soldaterne til sidenhen at afstå fra den slags øvelser.

Der fortælles også, at Rasmussen engang, hvor han var i færd med at fælde nogle træer, fik tilbudt hjælp af tyskeren Albert. Han kom tjenstvilligt og ville gøre sig nyttig med en sav, som han selv medbragte. Han måtte dog opgive, fordi saven hele tiden gik fast i træet, så han hverken kunne bevæge den frem eller tilbage. Rasmussen hjalp ham tilrette, viste ham derpå sin egen sav og sagde: »Svensk stål!« Så pegede han på sig selv og fortsatte: »Dansk arbejde«, hvorpå han uden problemer gennemsavede det

stykke træ, der gav Albert så store problemer.

Stakkels Albert! Han var måske den af de tyske soldater, der opholdt sig længe tid i Vridsted, men tilsidst fik han besked om at skulle i ildlinjen, til østfronten vistnok. Han var chokeret og dybt ulykkelig og frygtede forståeligt nok det, der forestod. I lærerhjemmet kunne man høre, hvordan han lå inde på forsamlingshusgulvet og skreg og klagede sig.

Én af mine kammerater fra den gang har fortalt mig, hvordan han og en del andre drenge kom til at overvære de tyske soldaters sidste dag i Vridsted. Han husker, at soldaterne var synligt ulykkelige. Én af deres allersidste handlinger var at afbrænde deres tangmadrasser, som havde udgjort deres soveunderlag. Det skete på marken overfor forsam-



Som de allerfleste landsbylærere dengang var Rasmussen også kirkesanger. Her har han måske besøgt pastor Fangel for at få søndagsgudstjenestens salmenumre. I hvert fald er han fotograferet i præstegården, stående t.h. I bageste række ses fra v. bl.a. sognepræsten, Rich. Fangel og forpagterparret Else og Anton Pedersen (Else med barn på armen).

lingshuset, og bålet gav drengene en vældig god idé. De skyndte sig at grave adskillige kartofler op på præstegårdens mark tæt ved. Kartoflerne stegte de derpå i gløder og aske fra tyskerne madrasser. Drengene fortalte bagefter med begejstring om det velsmagende måltid, de havde indtaget ved den lejlighed.

Selvom Rasmussen således af og til var i kontakt med tyskerne, stod det alligevel klart for os piger og drenge, at han ville møde store vanskeligheder hos soldaterne. Vi vidste f. ex., at den store sal blev anvendt til skydeøvelser, og når den var optaget, kunne vi ingen muligheder se.

Men en dag et par uger senere overraskede Rasmussen os ved i sidste time at fortælle os, at han havde haft kontakt med de tyske soldater. De havde overraskende givet lov til, at vi kunne bruge den store sal i to uger. Karakteristisk for tiden forsøgte vi at holde jubelen en smule i ave; men skjule vores glæde kunne vi naturligvis ikke.

Allerførst skulle der nu findes et egnet stykke at arbejde med. Rasmussen fandt frem til J.L. Heibergs vaudeville »Aprilsnarrene«, som han læste op for os. Vi fandt komedien virkelig morsom, og da der undervejs forekom scener med agerende gemt i et skab og i en stor kuffert, fandt vi det også spændende. Jeg må dog erkende efter nu at have genlæst stykket, at dets handling har været temmelig tynd, ligesom jeg også mener, at det har været ret uegnet for en flok børn på 6-7. klassetrin at gå i gang med at indøve. Man må imidlertid have for øje, at der på den tid kun har været et måde-

ligt udbud af dramatik egnet til egentlig skolebrug. Rasmussen har været opmærksom på vanskelighederne og bearbejdede stykket en smule ved bl.a. at udelade en del vanskelige passager og sange. »Nu tror jeg godt, at I kan klare det,« lod han os derefter vide, og vi fik tildelt vore roller. Jeg skulle spille rollen som den temmelig uselvstændige og komiske lærer Zierlich, husker jeg, og vi gik straks i gang med indøvningen. Ca. to uger før opførelsen, kom en del forældre og hjalp med at få scenen rejst i vestenden af forsamlingshusets store sal, og nu, da vi skulle agere på scenen, blev det både sværere og morsommere. Vore forældre og andre interesserede blev indbudt til at se forestillingen gennem opslag i byens forretninger, og der blev talt en del om, hvor godt det var, at det nu for en enkelt gangs skyld igen blev muligt for sognets beboere at komme i forsamlingshuset. Rasmussen viste sig at være en udmærket instruktør. Han var god til at hjælpe os hver især med at fylde vore roller med karakter. Sminkningen derimod var vist ikke særlig vellykket. Jeg skulle f.eks. udstyres med et lille fipskæg og overskæg; men det malede han blot på mig med kakkelovnsod! En del af vore mødre havde hjulpet med at sy dragter, og andre havde haft til opgave at male kulisser. Så da selve opførelsesdagen oprandt, gjorde Rasmussen det klart for os, at kun sort uheld kunne forhindre os i at give vore forældre og andre tilskuere en god oplevelse.

Der blev stuvende fuldt hus, og allernederst i salen ved døren og kakkelovnen sad såmænd de fire tyske soldater.



Dagen efter opførelsen af Heibergs vaudeville »Aprilsnarrene« blev »skuespillerne« fotograferet i lærer Rasmussens have.

De havde selv medbragt stole. At de overhovedet mødte op, havde vist ingen regnet med. De forstod jo ikke sproget og kunne af den grund ikke få meget ud af det. Jeg ved ikke, om Rasmussen følte uro i sindet ved deres tilstedeværelse; i så fald viste han det ikke. Tyskerne var naturligvis heller ikke i stand til at forstå eller opleve det, som skulle vise sig at blive aftenens virkelige tyngdepunkt. Rasmussen benyttede nemlig denne lejlighed til sammen med tilskuerne og os på scenen at skabe en god national aften, hvor vi sang et væld af fædrelandssange, som alle, bortset fra de fire i baggrunden, virkelig sang med på. Selve forestillingen blev godt modtaget. Vi blev af og til afbrudt af bragende klapsalver, ligesom bifaldet næsten ingen ende ville tage efter sidste tæppefald. Det skyldtes ikke blot vores formåen; men man havde ikke før været tilskuere til en sådan børneforestilling, og først og fremmest, tror

jeg, reagerede man på igen for en aften at have taget sognets hus i brug. Rasmussen rundede aftenen af med kort at takke for den overvældende tilslutning og med at bede Fadervor. Derefter sluttede vi med at synge »Der er et yndigt land«. Forsamlingen rejste sig og sang nationalsangen med en styrke, der ihvertfald overraskede en del af os børn. Og det var næsten, som om det gamle hus gav rum for en særlig klangfylde, da man nåede til slutningsstrofens sidste linjer: »Vort gamle Danmark skal bestå, så længe bøgen spejler sin top i bølgen blå.«

Denne gode aften blev i lang tid efter et tilbagevendende samtaleemne i den lille by.

Besættelsesmagten holder øvelser i landsbyen

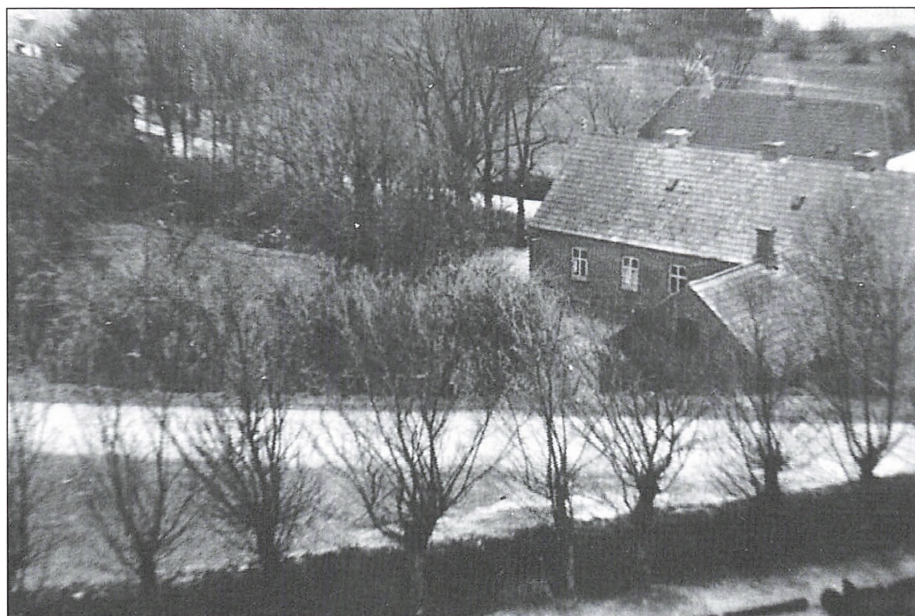
Forsamlingshusets fire tyskere var til at begynde med alene om rent fysisk at

minde os om besættelsesmagtens nær-
vær; men det forhold ændredes snart,
idet en del af tyskernes øvelser i Skive-
området blev henlagt til ødeområderne
og til landsbyerne, og altså også til Vrid-
sted by og omegn. Første gang det skete,
var vi både benovede og en smule ner-
vøse over alle de soldater, byen pludselig
vrimlede med, og over de mange mi-
litærkøretøjer.

Soldaterne gravede sig ned i skyttehul-
ler forskellige steder i byen, og skyderiet
kunne ind imellem lyde voldsomt. Vi

vidste dog, at der kun blev anvendt løst
krudt.

Vi drenge blev dog snart fortrolige
med den slags og følte en vis spænding
ved at følge med i, hvad der skete. Dertil
kom, at vi efter hver afholdt øvelse kun-
ne finde en mængde tomme patronhyl-
stre, som hurtigt blev samleobjekter
blandt os. En gang imellem hændte det
tilmed, at vi fandt patroner, der ikke var
blevet afskudt. Den røde prop sad endnu
i enden af patronen for at beskytte lad-
ningen. Vi fandt efterhånden nogle styk-



Den imponerende udsigt fra Sankt Ebbes kirketårn i Vridsted. Kirken er ret højt beliggende, og før vejen til Vroue blev reguleret, var kirkebakken i den bilfattige tid under besættelsen udgangspunkt for vinterens kælkninger.

En herlig fart fik man på ned ad bakken, og turen kunne i særlig glatte perioder, f.eks. efter is-slag, føre næsten til broen over åen. Vore forældre var bekymrede over den megen kælkning, for turen førte over landevejen fra Skive til Hagebro. Vi havde derfor strenge ordrer om at holde inde, når rutebilen kom om middagen og sidst på eftermiddagen. Jeg mindes ikke, at der opstod farlige situationer.

I baggrunden ses Karup å, der i længst forsvundne dage på den strækning benævntes Vridsted å (Foto fra 1951).

ker af den slags - og gemte dem, mens vi fortsatte med at øge samlingen af de tomme hylstre.

Under en øvelse, hvor det åbenbart drejede sig om for en del af soldaterne at forsvare Vridsted by mod en udefra kommende fjende, var vi drenge blevet så fortrolige med tyskerøvelserne, at vi uden blusel eller frygt fulgte i hælene på soldaterne for at få fat på de på det tidspunkt endnu eftertragtede patronhylstre, efterhånden som de tømtes for ladningen og frigjordes fra magasinerne. Jeg fulgtes med et par kammerater. Vi var fulgt efter to soldater, til de lidt syd for kirken ved vejen til Vroue gravede sig ned i et hul i vejkanten, hvorfra de brugte maskingeværet så flittigt, at det så at sige sprøjtede omkring os med tømte patronhylstre, som vi ihærdigt grabbede til os.

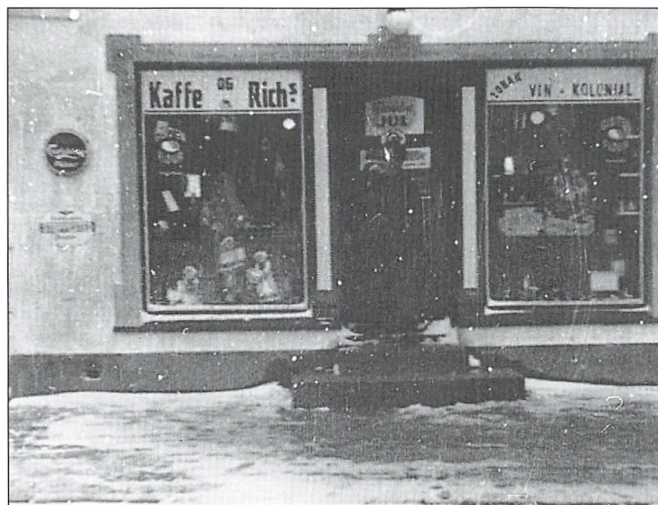
Soldaterne var imidlertid blevet opmærksomme på os og hjalp os pænt til rette, og da øvelsen ophørte, og de kravlede op af deres hul, forærede de os endnu flere hylstre. Senere opdagede vi, at der blandt de mange tomme hylstre var nogle få uafskudte. Også de blev gemt godt af vejen til de få af den slags, vi havde i forvejen.

Vi vidste også, at der i et område syd for byen, omkring Vridsted Baunehøje, af og til blev holdt skydeøvelser, hvor der efter sigende engang imellem blev brugt skarpladte patroner. Ihvertfald havde et par drenge der ude fundet et par af slagsen, som også blev godt gemt.

Indbyrdes diskuterede vi af og til, hvornår vi skulle forsøge at få affyret de patroner ladet med løst krudt, som vi havde liggende i vore gemmer - Hvor og

hvordan skulle det ske? Vi drøftede muligheden af at foretage eksperimentet i Peder Pedersens plantage øst for byen, hvor vi ofte byggede moshytter og skød med bue og pil; men det endte med, at vi valgte det mest tåbelige sted overhovedet. Nedenfor præstegårdens ladelænge, ind mod forpagterboligens have var en lille skrænt eller brink, omtrent overfor købmand Nørugaards butik. Her gravede vi et pænt firkantet hul til forsøget, og her ville det da kunne høres, som én udtrykte det. Vi lavede et ophæng i hullet, så patronen kom til at sidde fast i hullets loft, og nedenunder patronens fænghætte anbragte vi et stearinlys. Så var det ellers bare at tænde, og derefter skyndsomst forsvinde og søge dækning. Det første brag lød overbevisende og frydefuldt for vore øren; men det skuffede os, at ingen rigtig lagde mærke til det. Vi foretog den ene sprængning efter den anden, uden at nogen i byen hæftede sig særligt ved det. Vi hørte en dag et par voksne drøfte vore forsøg udenfor købmand Nørugaards butik, der jo sammen med forpagterboligen lå helt tæt på forsøgsstedet. Det var da altid noget, at de havde lagt mærke til os; men ellers brød vi os ikke om samtalen. Den satte os i et skævt lys, syntes vi; for den ene voksne forsøgte at berolige den anden ved at slå ud med hånden i retning af os og sige: »Åh! - Skidt da mæ djer skyden. Det er jo bare løst krudt, forstår do.«

Vi havde vel i ånden set for os, hvordan kunderne kom væltende ud af butiksdøren ved lyden af vore sprængninger, og så blev det hele nærmest af-færdiget med en håndbevægelse og en



Axel Nørgaards købmandsbutik i den nordlige bydel, fotograferet en snevejrsdag ved juletid. Flere gange i løbet af fyrrerne blev vejen forbi butikken lukket på grund af snestorme.

Skråt overfor butikken, i hjørnet af præstegårdsforpagterens have, havde vi indrettet en plads, hvor vi ved at anbringe et tændt stearinlys under en patron, fik bragt dens ladning til eksplosion.

flot forsikring: »Det er jo bare løst krudt.«

Et par dage efter kom de to drenge, der havde fundet et par skarpladte patroner og viste dem frem for os endnu en gang: »Hvad med dem? Trowwe I ett, te de ka gi lyd?« spurgte de.

Vi stod lidt rådvilde, og én af os mente, at det måske alligevel ville være for farligt at forsøge en sprængning af dem: »Hwa no, hwis jen kommer forbi i det samm?« lød det bekymret. Men de fleste var opsatte på at gøre forsøget, og som én sagde til den bekymrede: »Vi grawwe da bare æ hwol i æ brink lidt dybere!«

Så vi tændte endnu en gang stearinlyset, og som vi dog løb denne gang for at komme i sikkerhed. Der kom heldigvis ingen forbi, da braget lød; men denne gang åbnedes butiksdøren ihvertfald hurtigt for folk, der skyndte sig ud for at se, hvad der var på færde.

Det har dog nok været tilfældigt, at der denne gang blev opmærksomhed om

vores sprængning, for knaldeffekten af den skarpladte patron har efter eksperterts udsagn ikke været større end efter patroner med løst krudt, og måske ikke engang særlig farligt, fordi projektilet ville mangle sit riflede løb at fare igennem.

Ikke desto mindre blev det vort sidste forsøg; for samme eftermiddag eller aften blev de fleste af os, der havde medvirket, udsat for kraftige skældud og mange formaninger af vore med rette bestyrkede forældre.

Efterhånden kunne disse tyskerøvelser ikke fastholde vores interesse, og det samme gjaldt patronhylstrene. Det var blevet for let at komme i besiddelse af dem.

En af øvelserne skulle jeg da også komme til at huske af en helt anden årsag. I løbet af 1944 og foråret 45 forekom det os, at der skete en ændring med de soldater, som kom og skulle lave øvelser i byen. Nogle lagde ihvertfald

mærke til, at de syntes at være mere forskelligartede af udseende, dårligere klædt og gennemgående yngre end de soldater, vi hidtil havde set.

Under en af øvelserne havde en gruppe soldater huseret slemt i vores have, og omtrent inde i hjørnet mellem stalden og vestgavlen af stuehuset var de en tid i færd med at grave et anseligt hul i jorden.

Min far var langtfra tilfreds med deres tilstedeværelse, men kunne naturligvis intet stille op. Mor var til at begynde med også ret harmfuld over invasionen i haven, og hun havde vel også forestillet sig, at far på en eller anden måde ville være i stand til at jage dem væk. Men pludselig ændrede hun indstilling: »A håer jo lige bagt sigtebrød,« sagde hun grundende hen for sig, og lidt senere vendte hun sig i døren på vej ud i køkkenet: »No går a ud og lawer kaffe og smører melmadder, og så går do ud og byder dem indenfor, Søren!« sagde hun og fortsatte ud til komfuret, hvor hun med ildklemmen begyndte at rage op i gløderne.

Far brød sig ikke om det. »Det må vi vist hellere lade være med,« forsøgte han sig; men mor var sikker i sin sag: »Søren! - Kig engang på dem!« sagde hun og fortsatte: »Kan do da ett se, te nogle af dem næsten kun er drenge?«

Far havde måske også gjort den iagttagelse; alligevel var han betænkelig og indvendte: »Folk vil snakke, Magda. Vi må hellere lade være.« Mor kom hen til ham og gav ham en kaffekop i hånden: »Du skal bare vise dem æ kop!« sagde hun med et smil; og så gik far da ud for

at byde sammen til, hvad der skulle vise sig at blive et internationalt kaffebord. Som mor havde lagt mærke til, var der meget unge mænd imellem, og også en del ældre; men soldaterne var ikke kun tyskere. Der var især folk fra et par af de besatte lande i øst, Polen og Ungarn, om jeg husker ret.

De kom meget villigt ind til mors kaffebord, og jeg har aldrig, hverken før eller siden, set en forsamling udfolde en sådan appetit omkring en kande erstatningskaffe og fade fulde af gode sigtebrøds melmadder. Hvor de dog spiste. Mor smurte flere melmadder, og de forsvandt som dug for solen. Jeg husker endnu de meget talende blikke, der blev sendt til mor, hver gang hun dukkede op med frisk forsyning.

Da den værste sult var stillet, prøvede de at meddele sig til os, og så meget forstod vi, at de var med i den forfærdelige krig imod deres egen vilje, og som sagt, gruppen bestod ikke udelukkende af tyskere. De brugte et atlas, vi havde liggende, til at vise os, hvorfra de kom.

Under måltidet havde de skiftedes til at stå vagt omme bag husgavlen ved skyttegravnen. Nu brød de op allesammen, og det oprud står klart tegnet i min erindring. Jeg tror, at jeg den dag lidt bedre forstod, hvad det vil sige at føle ægte taknemlighed. Jeg kan endnu se for mig, hvordan disse elendigt påklædte og næsten udtærede mennesker gennem minespil, faste håndtryk og kropssprog forsøgte at vise mine forældre, hvor glade de var for måltidet og den menneskestund, de havde givet dem.

Modstand

Mors handling den dag var sikkert ikke enestående; men den har dog været grænseoverskridende.

Til daglig kunne ingen være i tvivl om, hvor hendes sympati lå. Besættelsesmagten havde hun kun den dybeste foragt tilovers for. Helt fra besættelsens første dag havde den vakt hendes vrede, og hun kunne blive både ked af det og fnysende harm, når hun erfarede, hvordan danske modstandsfolk blev udsat for tortur og lemlæstelse, eller sendt i kz-lejre i Tyskland; og hun følte sig knuget ved efterretningerne om de mange danske mænd, der blev henrettet.

D. 19. september 1944 fyldte hun 47 år; men det var en sørgelig fødselsdag, syntes hun; for det var samtidig den dag,

hvor Det danske Politi blev taget af tyskerne. En del politifolk slap væk i tide og måtte derefter gå under jorden; men mange fik ikke den mulighed og blev i stedet sendt til kz-lejre i Tyskland.

Sådan gik det Svend Aage, der var ung betjent i København og gift med min kusine Anna. Det vakte naturligvis bestyrtelse og sorg i familien. Også i det tilfælde følte mor afmagten: »Er de da slett ett mennesker?« spurgte hun fortvivlet.

Men den dag i Vridsted, hvor hun fra sit køkkenvindue kom til at iagttage et par helt unge knægte i den forhadte grønne uniform, måtte hun ihvertfald selv handle menneskeligt.

Modstandsbevægelsen havde på den tid størstedelen af befolkningen bag sig.



Vridsted præstegårds hovedbygning. To gange har præstegården været hærget af ildebrand. I 1776 udbrød der brand i både præstegård og kirke, og præstegården nedbrændte helt. Bygningen her fra 1913 er også opført efter en brand. Viborg-arkitekten Søren Vig-Nielsen har tegnet den, ligesom han også forestod restaureringen af kirken i 1938.

Ikke at ret mange var direkte med; men de fleste sympatiserede med bevægelsen.

Man kan sige, at det tog sin tid at nå så vidt. Men det ville trods alt være en uretfærdig vurdering af den almindelige dansker. Det var højst sandsynligt en lempelig ordning, de danske politikere opnåede ved kapitulationen i 1940. Det var måske også den bedst opnåelige ordning, vi fik. Den medførte dog ubestrideligt, at det i mange tilfælde længe var vanskeligt for menigmand at finde ud af, hvad der var ret og uret.

Efter d. 29. august 43 blev der opnået klarere linjer, fordi politikerne da nødsagedes til at sige fra overfor besættelsesmagtens krav.

Så lang tid skulle den almindelige dansker dog ikke bruge for at finde ud af sit ståsted og af de virkelige magtforhold i landet. Jeg vil mene, at de allerfleste ret tidligt i det første besættelsesår forstod den alvorlige situation, og at den samlingsregering, der blev dannet, i virkeligheden var at betragte som en marionetregering. Deri lå ingen fordømmelse eller afstandtagen. Først da kendte danske politikere stod offentligt frem for at advare mod sabotagen, kom de ud af trit med størstedelen af befolkningen.

Selvom den første organiserede sabotage fandt sted så sent som i 1942, var modstandsviljen tydelig allerede fra 1941 gennem ganske vist sporadiske og overvejende individuelle handlinger. Fra sommeren 1941 fremkom således de første illegale tryksager («Land og Folk» og «De frie Danske»).

Første gang det for alvor gik op for

mig, at modstandsbevægelsen virkelig ville og skulle komme til at betyde noget for generhvervelsen af vort lands frihed og selvstændighed var i forbindelse med udgivelsen af Kaj Munks skuespil »Niels Ebbesen« i 1942. Min bror Henning var en dag taget til Skive for at gøre forskellige indkøb, og han havde da også ærinde hos boghandler Otto Friis i Adelgade. Det var den dag, bogen udkom, og den eneste dag, hvor det blev muligt at købe den. Friis skubbede da diskret bogen over disken til min bror: »Køb den!« sagde han. »Det er Munks skuespil, som han selv rejser rundt og læser op. Køb den unge mand! Inden middag kommer »de« og beslaglægger de eksemplarer, jeg da måtte have tilbage.« Henning købte bogen, og den blev simpelthen slidt op af os alle i familien. Jeg var 12 år og læste i første omgang skuespillet som den spændende historie, det også er. Siden hjalp de voksne mig til at kunne se stykkets aktualitet med paralleliseringen til vor egen tid og samme håbløse situation. Da så jeg, hvordan skuespillet voksede ud over sin egen handling og fik sit særlige perspektiv. Nu var der ikke blot tale om underholdning. Det stærke spil var et budskab og en kraftig opfordring.

Også Christmas Møllers taler fra England gjorde indtryk på en 12-13 års knægt, og det gjorde BBC's udsendelser i det hele taget. Det var her igennem, man begyndte at forstå nødvendigheden af, at der blev gjort aktiv modstand mod besættelsesmagten.

På samme måde bidrog de illegale blade til oplysning om modstandsbevægelsen.



Richard Fangel, sognepræst i Vridsted fra 1933 til 1966. Rich. Fangel og hustruen Esther var et afholdt præstepar. Overfor os konfirmander var han en inspirerende og fængslende lærer. I frikvartererne spillede han ofte håndbold med os, og han var mindst lige så ivrig på banen som ungdommen. Han var vistnok hoveddrivkraften i arbejdet på at få oprettet et præliminærkursus på egnen i fyrreerne. Han havde sæde i Salmebogskommissionen forud for udgivelsen af Dansk Evangelisk Salmebog, og han havde den tilfredsstillende, at pastoratets tre kirker alle gennemgik en omfattende restaurering, inden han i 1966 forlod egnen for at blive domprovst i Ribe. (fotografi fra 1944).

sens hele virksomhed. Der var farligt samtalestof i disse forbudte bladartikler, og talt om dem blev der, men mest af folk, der kendte hinanden godt. Det var uhyre sjældent, at jeg den gang fik lejlighed til at læse bladene; men desto bedre forsøgte jeg at følge med, når de voksne betroede sig til hinanden om det, de hav-

de læst. Jeg tænker, at min far under sådanne samtaler ofte havde lyst til at sende mig et andet sted hen, udenfor hørevidde, hvilket da også lykkedes af og til; men i vintertiden kunne det have sine vanskeligheder. I mit hjem, som i de fleste landbohjem på den tid, blev der kun fyret to steder i huset, nemlig i køkkenet og i dagligstuen. Kun til højtiderne blev der tændt op i »den pæne stue.« Så om vinteren fik jeg af og til lov at blive siddende, når de voksne talte fortroligt sammen, og jeg lyttede naturligvis, dog ofte med en opslået bog foran mig. Så var det næsten, som om snakken gik en smule kvikkere og friere.

På den måde hørte jeg første gang om Hvidstengruppen og dens tragedie, og om gruppen fra Års. Stoholm-gruppen var tættere på os, så den havde vi hørt om over flere omgange; og den hårde skæbne, som blev nogle af dens medlemmer til del, berørte egnen dybt.

I efteråret 43 var jeg begyndt at gå til konfirmationsforberedelse hos sognepræsten, Rich. Fangel. Vi var et hold bestående af 8 piger og 6 drenge fra hele pastoratet, hvilket vil sige Iglslø, Fly og Vridsted, og vi blev konfirmeret foråret 44 i Fly kirke.

Allerede i december 43 havde Hitler indskærpet overfor Best, Pancke og v. Hanneken, at hver eneste stikkerlikvidering i Danmark skulle gengældes med et mord på en udvalgt og anset dansk personlighed.

Det første offer for disse modbydelige clearingmord blev digterpræsten Kaj Munk, der tirsdag d. 4. januar 44 blev afhentet på sin bopæl i Vedersø præste-

gård af medlemmer af den berygtede tyske terrorgruppe, Petergruppen. Næste morgen blev han fundet skudt og henslængt ved Hørbylunde bakke i nærheden af Silkeborg. Det var en ugerning, som virkelig rystede befolkningen.

Pastor Fangel deltog i Kaj Munks begravelse. Ved sin hjemkomst satte han sig til at nedskrive sine indtryk fra denne dag. Næste morgen læste han det op for os konfirmander. Det greb os om hjertedrøderne, fordi vi kunne sanse den afmagt og harme, som præsten havde følt,



Selvom man ved årsskiftet 1943-44 var blevet vænnet til lidt af hvert, forestod der endnu voldsommere begivenheder. Mordet på Kaj Munk d. 4. januar rystede virkelig befolkningen.

Rich. Fangel var med til begravelsen d. 8. januar. Fotografiet viser en gruppe præster i koret i Vedersø kirke. Fangel ses som nr. 2 fra højre.

da han skrev sin beretning, en harme som stemmen klart røbede under oplæsningen.

Om mordet på Kaj Munk og om hans betydning hørte jeg efter min konfirmation mere ved en foredragsaften i Vridsted forsamlingshus, som da atter kunne benyttes af sognets beboere. Jeg erindrer ikke, hvornår de fire tyskere forlod byen; men det må have været i sidste halvdel af 1944, måske endda så sent som i begyndelsen af 1945. Det står heller ikke klart for mig, hvem der arrangerede denne foredragsaften; men den samlede fuldt hus, og jeg havde fået lov at være med.

Foredragsholderen var højskoleforstander M.J. Gravsholt, Krabbesholm Højskole. Han var involveret i modstandsbevægelsens arbejde, og hans foredrag handlede om den behårde nødvendighed af at erkende landets situation og gå til modstand. Han langede kraftigt ud efter enhver, der gik værnemagten til hænde, hvad enten det nu drejede sig om at sælge fødevarer til den eller yde den tjenester på anden vis, uden at være nødt til det.

Det, som den aften gjorde størst indtryk på mig, var dog, at forstanderen efter det fælles kaffebord fortalte om Kaj Munk, om mordet på ham og om hans betydning for modstandsviljen i landet.

Det blev endnu en gang en stund i forsamlingshuset, som sognets beboere i lang tid efter måtte vende tilbage til og drøfte med hinanden. En del fandt, at Gravsholt var temmelig dumdristig; men de fleste beundrede forstanderen for hans mod; for det var jo ikke bare denne



M.J. Gravsholt var forstander for Krabbesholm højskole fra 1939 til 1958. Han var en meget benyttet foredragsholder i både Salling og Fjends, og under besættelsen talte han aften efter aften i egnens forsamlingshuse, hvor han langede kraftigt ud efter den del af befolkningen, som uden at være nødt til det, handlede med tyskerne eller arbejdede for dem. F.ex. med befordringer af forskellig slags. Samtidig opfordrede han uforfærdet befolkningen til at gå til modstand. På fotografiet ses fra højre Gravsholt og frue sammen med Ernst Borup og fru Busk.

ene aften i Vridsted, han fortalte på den måde. Det var aften efter aften rundt om i egnens forsamlingshuse.

I de første besættelsesår skortede det således ikke på opfordringer til at gå til modstand; og til trods for, at der i de illegale blade og i taler af folk som Gravsholt kunne være rystende beretninger om de farer og risici, der var forbundet med at deltage i modstandsarbejdet, voksede bevægelsen støt. Ikke alene i byerne kom der flere til; men i landsogn efter landsogn oprettedes grupper i et sådant omfang, at der måske i virkeligheden ikke var opgaver til dem alle.

I besættelsens sidste måneder var til-

gangen især mærkbar. Det forhold fik en passende tid efter befrielsen mange kritikere af modstandsbevægelsen til at mene, at netop disse sidste måneders tilstrømning overvejende skyldtes to faktorer. Enten var der tale om, at folk nu omsider var i stand til at overskue de risici, der var forbundet med tilslutningen: Enhver kunne jo nu se, at enden på krigen var nær, hvortil kom, sagde man med slet dulgt skadefryd, at tilstrømningen sikkert også for en del udgjordes af folk, der hidtil ubekymret havde benyttet sig af besættelsestidens mange muligheder for hurtig indtjening ved forskellige former for samarbejde med tyskerne, og som derfor ved krigens afslutning ville få brug for at fremstå i et andet og bedre lys. Det kunne de opnå ved i elvte time at sadle om og komme på den rigtige side.

Jeg vil ikke afvise, at den slags kan have forekommet. Men ærlig talt tror jeg ikke, at de nævnte to muligheder har været bestemmende for ret mange af de, der tog beslutningen om at være med.

Efterrationaliseringer har altid forekommet overfor historiske kendsgerninger og hændelsesforløb. Der er ihvertfald én ret væsentlig ting ovennævnte beske analyse eller formodning fuldstændig ser bort fra; og det er, at for de fleste i dette land stod det som en endog temmelig sandsynlig mulighed, at Danmark ville blive krigsskueplads. Jeg tror, at de fleste frygtede og forestillede sig, at Montgomery's tropper ville nødsages til at skulle føre den afsluttende krig mod tyskerne her i landet, måske kombineret med endnu en invasion. De mod-

standsfolk, der kom med i de sidste måneder, må derfor nødvendigvis have været indstillet på, at afslutningen kunne blive temmelig barsk.

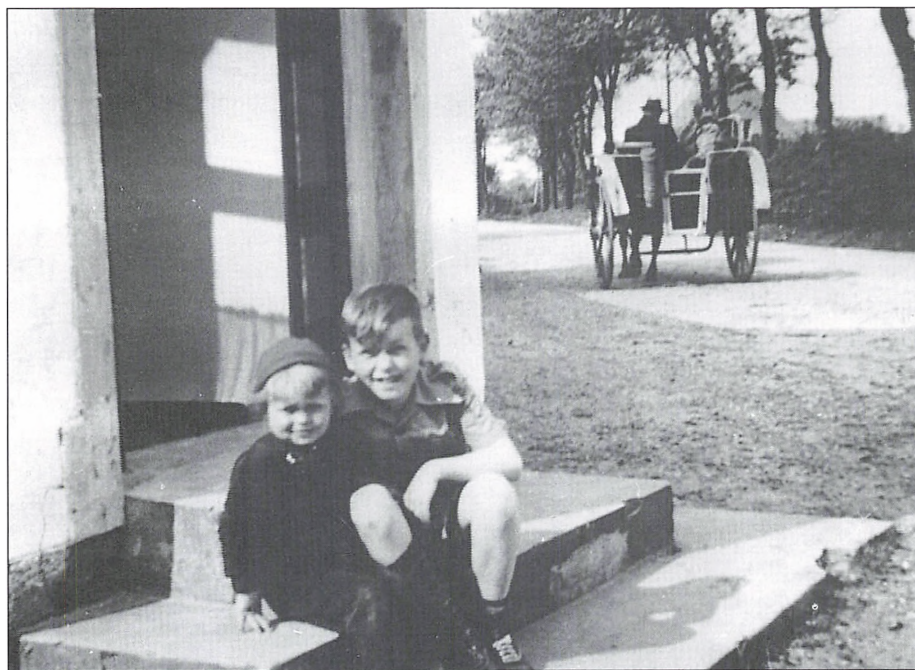
Der blev dannet grupper i såvel Fly som Vridsted. Såvidt jeg ved, er Fly-gruppens medlemmer alle under mulde, mens flere af Vridsted-gruppens folk endnu er særdeles aktive, og en af dem har fortalt mig, at gruppen dér blev dannet i 1944, og Fly-gruppen er sandsynligvis dannet samtidig.

Begge steder forberedtes medlemmerne på våbenmodtagelse fra luften, og de blev undervist i våbenbrug. Gruppen i Vridsted fik afstukket et operationsområ-

de et sted på Hjelm hede; men ingen af grupperne nåede at komme i aktion.

I Mogenstrup, vest for Karup å, var man derimod nået så vidt som at blive tilsagt til at medvirke ved en våbenmodtagelse. Det skulle foregå på et udvalgt hedeareal i nærheden af Flyndersø; men i løbet af eftermiddagen, som aktionen skulle foregå om aftenen, blev det hele afblæst, og kort tid efter kom kapitulati-

onen. Grupperne i Vridsted og Fly blev dannet kort tid efter, at Alfred Kirkegaard var kommet til egnen. Alfred Kirkegaard var gift med en pige fra Fly, Oluffa Nielsen. Parret drev gennem flere år en lille



Tømremester Martin Sørensen har bygget det store hus på hjørnet af Dåsbjergvej og »æ drøwt«, hvor Axel Nørgaards købmandsbutik var indrettet. På fotografiet ses trappen og indgangen til privatlejligheden. I baggrunden en jumbe, et tohjulet hestekøretøj, man så næsten dagligt i fyrerne.

gård i Seest ved Kolding, hvor besættelsesmagten gjorde brug af en del af gårdens jordtilliggende. Tilsidst flyttede Oluffa og Alfred til Fly, hvor de resten af besættelsestiden boede i Oluffas hjem, der da var blevet overtaget af hendes bror Niels.

Ifølge en mundtlig overlevering var det Alfred Kirkegaard, der blev årsag til, at Fly-gruppen blev dannet.

Min ældste bror Henning kom ret tidligt med i gruppen i Vridsted. Han og hans kone Grethe boede den gang i forpagterboligen, og dér kom jeg ofte og besøgte dem for at få en snak og nogle gange desuden et spil kort.

En forårsaften dukkede jeg op hos dem ved 19-tiden og havde som sædvanlig glædet mig til et par timer sammen med dem. Men jeg opdagede hurtigt, at alt ikke var, som det plejede at være. Henning virkede temmelig tillukket, og selvom min svigerinde bød mig velkommen, var hendes uro ganske åbenbar. Jeg følte, at jeg måtte have klarhed over årsagen til misstemningen: »Er der noget i vejen?« spurgte jeg ligefremt. Henning var fremdeles kort for hovedet: »Du må hellere gå,« sagde han og nikkede i retning af døren. »Vi skal have et par fremmede,« føjede han dog forklarende til.

Lidt efter fandt jeg mig siddende på købmand Nørgaards trappe på den anden side af vejen. Jeg vil tro, at det har været i begyndelsen af marts eller måske snarere i april, så det var et køligt aftensæde. Jeg sad naturligvis og var ked af det, følte mig ydmyget og forurettet. Hvorfor i al verden var det så vigtigt at få mig verftet ud af døren. Gåden løstes dog til-

syneladende hurtigt; for mens jeg sad dér, kom flere mænd gående forbi, og selvom mørket begyndte at sænke sig, var jeg i stand til at kende dem. Det var jo Anton, Kristen, Niels og Kristian, og idet jeg endelig besluttede at lette mig fra den kolde trappe, gik døren bag mig op, og Nørgaard kom ud: »Hwa! - Sidder do dér, Magnus? - Det er katme da for koldt!« sagde han og låste efter sig. Han tog som de andre retning mod min brors bolig. Ha-ha! Der skulle nok spilles kort, siden de gæster, min bror og hans kone ventede, alene var mænd. Derfor behøvede de vel ikke at vise mig døren. Endnu et par mænd kom forbi med retning mod forpagterboligen, inden jeg omsider løsrev mig og luntede hjemad med det faste forsæt aldrig oftere at ulejlige min bror og svigerinde. Det kunne de have for det!

Resten af aftenen nød jeg trods alt at sidde i den gode varme fra hjørnekaminen i dagligstuen. Jeg forsøgte at læse, men kunne ikke ret koncentrere mig. Jeg blev ved med resten af aftenen at kunne se for mig de omtalte personer på vej mod min brors hjem. Hvorfor var det kun mænd? Det med kortspillet holdt vist ikke. Ved nærmere eftertanke huskede jeg ihvertfald, at et par af de mænd, jeg havde set, ikke spillede kort. Selvom det hele forekom mig besynderligt, fortalte jeg ikke mine forældre om min oplevelse.

Først langt senere fik jeg forklaringen. Den pågældende aften skulle en modstandsmand fra Skive komme og instruere gruppens medlemmer i våbenbrug. Det var ikke første gang. Derimod var

Legitimationskort

for

Sikkerhedsområdet i Jylland.

Navn

Teddy Nielsen

Stilling

Tekniker

Bopæl

Fly.

Født d.

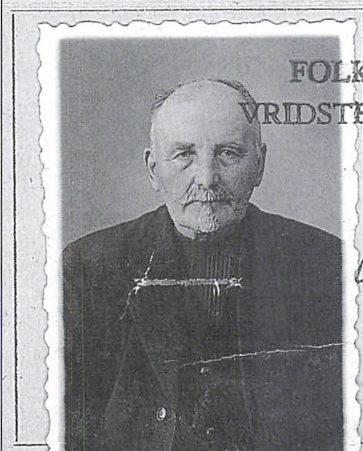
3 1/2 1916

Gammelstrup

Indehaverens

Underskrift

Peder Nielsen



FOLKEREGISTERET I
VRIDSTED-FLY KOMMUNE

d. 19/6 1941

O. Karsberg

Kortet skal altid medføres.

Fra tysk side fremsattes allerede i sommeren 1941 krav om legitimationskort for alle i det meste af Jylland. Fra foråret 44 skærpede de tyske myndigheder bekæmpelsen af modstandsbevægelsen, hvilket medførte, at enhver over 14 år efter august havde pligt til at medføre kortet. Jeg husker, at jeg i den anledning sammen med en del andre blev fotograferet foran købmand Nørsgaards kornperron. Min bedstefars kort blev derimod udstedt allerede i 41.

det nyt for min bror og svigerinde, at de i nogle dage derefter havde en kasse med våben og ammunition skjult i huset, indtil man fandt andre og sikrere muligheder for opbevaring.

Gruppen i Fly havde et tilsvarende våbenarsenal gemt i en halmstak, som tyske soldater ofte passerede og gjorde holdt ved.

Våbeninstruktionen var naturligvis vigtig. Ikke så mange modstandsfolk var vant til at have omgang med skyde-

våben. Der fortælles således om Arne Madsen fra gruppen i Fly, at han i dagene omkring 5. maj 45 gik vagt foran en bygning i Skive med et skarpladt våben. Det brød han sig ikke om, og det var selve omgangen med våbnet, der var ham imod. »Det ka a godt sej dæ; æ revolver, den er a sgu' mjest ræd for,« indrømmede Arne.

Måske var det heller ikke altid let at få instruktører, der selv var sikre nok. Der fortælles ihvertfald, at gruppen i Mogen-

strup kom ud for en slem forskrækkelse, da de engang var samlede hos Niels Frands Jensen i Karstoft for at blive undervist i brugen af de farlige tingester. Instruktionen foregik i dette tilfælde indendørs, og instruktøren skulle da have været så uheldig selv at komme til at fyre »kanonen« af. Udover forskrækkelsen skete der dog ikke andet, end at der blev et rundt hul i det nederste hjørne af en vinduesrude. Det fandt Niels Frands Jensen var for kompromitterende, så den trekant af ruden, hvor kuglen havde lavet hul, blev skåret ud, og en anden trekant passet til og sat ind.

Kristian Jeppesen

Den del af min barndom, som er knyttet til Fly, omfatter også minder om Kristian

Jeppesen. Han er fra Thise i Salling og kom i sine unge år til egnen som kontrolassistent. Som sådan arbejdede han på begge sider af Karup å og var efterhånden kendt af de fleste i Mogenstrup, Fly og Vridsted.

På et tidspunkt sidst i trediverne skiftede han imidlertid erhverv og købte en vognmandsforretning i Fly, som han kom til at drive gennem en årrække.

Ikke længe efter at han havde overtaget forretningen, købte han en ny bil, eller ihvertfald en anden. Den bil imponerede os drenge meget. Jeg tror, at modellen var en Bedford.

Kristian Jeppesen var god til at omgås børn. Da han havde fået sin nye bil, sørgede han omhyggeligt for, at alle os drenge skiftevis prøvede at sidde ved si-



Slagtermester Karl Vestergaard og hans kone Anna boede i dette hus i Fly i mange år. Indtil 1913 havde Fly brugsforening tilhuse her. Oprindelig var det et rødstenshus, men sidst i trediverne lod Anna og Karl Vestergaard det gennemrestaurere.

Ved den lejlighed blev det pudset og kalket gult, og i den nordlige ende indrettedes butik, som Anna Vestergaard styrede med sikker hånd; men den formiddag, hvor to herrer fra det tyske sikkerhedspoliti stilede mod døren, var det svært for hende at bevare roen. Varebilen på billedet benyttede Karl Vestergaard, når han kørte rundt i oplandet og solgte kødvarer.

den af ham på førersædet. Han var stolt af sin nye bil og nød at vise den frem for de voksne; og selv os drenge ville han dele glæden med.

Ingen kender i dag det reelle omfang af Kristian Jeppesens arbejde for modstandsbevægelsen; men de fleste er enige i, at han har været dybt involveret. Han er ikke entydigt knyttet til gruppen i Fly, selvom nogle af dens medlemmer sandsynligvis var vidende om hans virksomhed.



Kristian Jeppesen, da han i trediveerne begyndte som kontrolassistent i Fly og Mogenstrup. Foran ham ses »værktøj«, som han anvendte i sit daglige arbejde.

Det, som tidligt har bragt ham i modstandsbevægelsens søgelys, har sikkert været det almindelige indtryk af ham som en mand, der var til at stole på, og så havde han en god lastbil, der kunne bruges til våbentransporter.

For de, som kendte Kristian Jeppesen, var det alligevel overraskende, at han var med til så meget. Han var jo så venlig og omgængelig, ja, næsten selvudslættende. Hvordan kunne han dog samtidig have koldblodighed til at foretage sig så risikobetonede handlinger, som der reelt var tale om?

Sandsynligvis har dog netop hans joviale fremtræden været en betydningsfuld egenskab i forhold til modstanderne. De kunne umuligt lodde ham. Han så slet ikke ud til at kunne finde på narrestreger overhovedet. Når man dertil lægger, at hele hans ydre fremtoning var såre beskeden, har man vel billedet af den totale harmløshed. Kristian Jeppesen fyldte ikke meget, hverken i sin bil eller i landskabet. Men hans handlinger i netop besættelsestiden fyldte helt godt.

Hvad der endnu fortælles om hans illegale virksomhed, er desværre kun forrevne brudstykker, der nok kan fryde én, men hvor man samtidig ærgrer sig over, at helheden mangler. Ikke desto mindre fortæller hver af de brudte skår om handlekraft og personligt mod.

Engang, fortælles der, var han midt om natten på vej til Skive med en stor last af våben og ammunition, som skulle afleveres til midlertidig opbevaring på bilværkstedet Vulcan. Uheldigvis kørte han lak omtrent ud for Brårup skole, som tyskerne tidligt havde beslagnet, og



Kristian Jeppesen var nok en enspændernatur; men han var tillige selskabelig anlagt og ville gerne have en god snak og et spil whist med folk, han kendte, og han kendte mange og kom mange steder på begge sider af Karup Å. Her er han klædt på til at gå i byen.

hvor der gik vagtposter udenfor ved vejen.

Det var ikke et rart sted at holde med sådan en last. Heldigvis lykkedes det ham at praje en kollega og få ham til at slæbe lastbilen med indhold til bestemmelsesstedet. Kollegaen har måske foreslået at vente, til det blev lyst; men Kristian Jeppesen fik ham til at køre. Ved den slags farlige opgaver var han altid bevæbnet.

Der fortælles, at han i et andet tilfælde var på vej over Tastum med en lignende

last af våben. Ved den lejlighed var han ikke alene i bilen; en modstandsmand var med for at hjælpe ham og sad ved siden af ham på førersædet. Et godt stykke udenfor Tastum dukkede en flok tyske soldater op på vejen. Kristian Jeppesen tog sin pistol frem og betydede sin passager at gøre det samme, idet han sagde: »Hwis de no prøwwe po å stop' wos, så tar' do dem po di side; så skyder a po dem te' den her side!« Modstandsmanden var lettere chokeret, selvom han bagefter godt kunne se, at det kunne have været nødvendigt at gøre, som Kristian sagde; men heldigvis forsøgte tyskerne ikke at stoppe dem.

Den mærkeligste af de historier, jeg har hørt om Jeppesen, er fortalt mig af en tidligere modstandsmand, der selv har hørt Kristian Jeppesen fortælle den, hvad der i sig selv var usædvanligt, for han fortalte som regel intet. Kristian var en regnvejrsdag i Skive, og han var bevæbnet. Efter at have forrettet nogle småærinder rundt i byen kom han til en gyde ved hotel Royal. Her fulgte han efter en tysk officer ind i gyden, hvor han holdt ham op med sin pistol og tvang ham til at aflevere sine våben og sin gode regnfrakke. Den kunne Kristian godt finde anvendelse for. Historien slutter dér. Man får ikke noget at vide om den egentlige bevæggrund til handlingen; for regnfrakken har sikkert ikke været eneste motiv. Det står også uklart, hvordan det overhovedet kunne lade sig gøre for Kristian at slippe godt fra vovestykket.

Kristian Jeppesen kom i de år meget hos Søren Daugbjerg, Ørbækgård. Søren

Aftale om Udlaan af Dæk:

Mellem undertegnede Vognmand K. Jeppesen, Fly, Gaardejer Søren Daugbjerg, Fly, og Schades Papirindustri, Skive, er truffet følgende Aftale om Udlaan af

2 Stk. monterede Dunlop
Lastvogn dæk 32x6 og Slanger.

Dækkene udlaanes til Kørsel af vore Tørv paa Betingelse af, at der, saa snart samme eller lignende Kvalitet, der tilfredsstiller Udlaaneren, kan leveres, ydes Schades Papirindustri Kompensation for Laanet ved Levering af 2 nye Dæk og Slanger i Stedet.

Det udrangerede Gummi stilles til Schades Papirindustri's Disposition, saa lange laanet varer.

Skive, den 30. Maj 1944.

Schades Papirindustri og
Vestjyllands Papirindustri A/S
Johs. Jeppesen
Fly, den 30. Maj 1944.

Søren Daugbjerg
K. Jeppesen

Aftale mellem Schades Papirindustri, Søren Daugbjerg, Fly, og Kristian Jeppesen, Fly, om ud-lån af to bildæk med slanger, så firmaet kunne få kørt tørv hjem. Det viser, hvilke enorme praktiske problemer, man ofte stod overfor i dagligdagen. Søren Daugbjerg er medunderskriver, fordi han har solgt tørvene til Schades Papir.

Tillæg til Aftale om Udlaan af Dæk mellem Vognmand
K. Jeppesen og Gaardejer Søren Daugbjerg, Fly, og Schades Pa-
pirindustri, Skive:

Skulde Myndighederne forlange de udlaante Dæk tilba-
ge ved Ekspropriation af Vognen, skal Dækkene tilbageleveres
paa Fabrikken paa Anfordring, og for Benyttelsen betales en
daglig Leje af Kr. 5,00 forfaldende ved Tilbageleveringen.

Naar Genanskaffelsen af nye Dæk finder Sted, foreta-
ges en Regulering, saaledes at Lejen ikke overstiger Genan-
skaffelsesbeløbet.

Skive, den 30. Maj 1944.

Schades Papirindustri og
Vestjyllands Papirfabrik A/S

Fly, den 30. Maj 1944.

Søren Daugbjerg

K. Jeppesen

Dette tillæg til aftalen forklarer, hvordan man hele tiden frygtede, at myndighederne, og det vil her sige værnemagten, skulle blande sig. Frygten var ikke ubegrundet. Det skete af og til, at værnemagten forlangte at kunne disponere over såvel bygninger som køretøjer m.v.

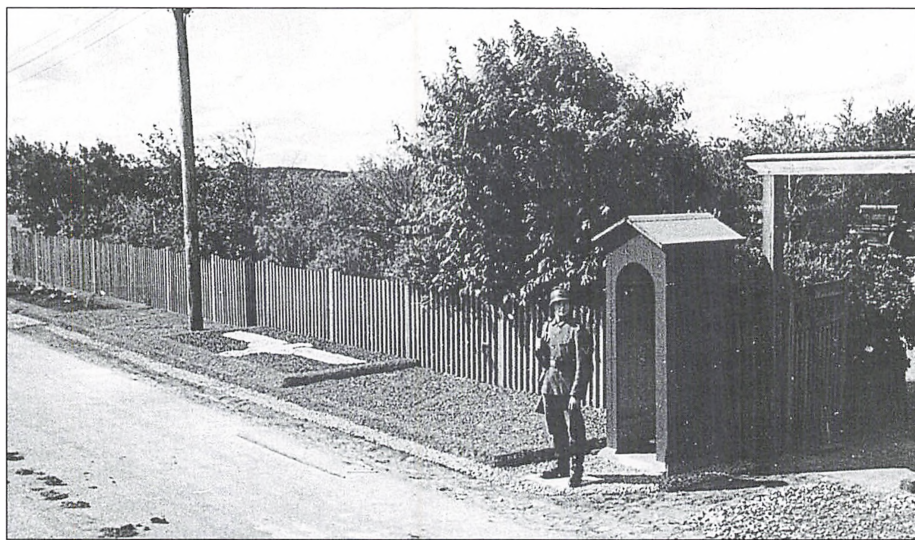
Daugbjerg var selv med i modstandsbevægelsen som medlem af gruppen i Fly, og man får indtryk af, at han ikke blot var vidende om Kristian Jeppesens illegale virksomhed, men at han endog af og til var ham behjælpelig.

For Kristian Jeppesen var det vigtigt at få camoufleret sine ulovlige vognladninger af våben og ammunition. Der fortælles, at det ofte så ud, som om han kørte med tørv, hvad han vitteligt også gjorde, men nogle gange var der våben under tørvene, og i den slags tilfælde fik han tørvene af Søren Daugbjerg, der gennem alle krigsårene foruden at drive sit landbrug også producerede æltetørv i større stil.

En mand fra Fly tjente den gang hos Søren Daugbjerg. Han fortæller, at han og en anden karl undrede sig over, at der

omme i maskinhuset engang imellem om morgenen kunne ligge en bunke tørv, som ingen kunne gøre rede for. Karlene fik hver gang besked på af Søren Daugbjerg, at de bare skulle få tørvene flyttet. Til sidst gik det dog op for de to karle, at tørvene sandsynligvis havde noget at gøre med Kristian Jeppesen. Man fortalte jo så meget om den mand, at han vistnok foretog farlige natlige togter for modstandsbevægelsen.

Kristian Jeppesen var et beskedent menneske og brugte aldrig meget på sig selv. Igennem alle årene i Fly boede han blot til leje i et værelse på skiftende adresser i byen. Hans sidste bopæl inden befrielsen var hos slagtermester Karl Vestergaard og hans kone Anna, der boede i huset lige overfor brugsforeningen. Karl Vestergaard kørte rundt på egnen



Tyskerne havde tidligt installeret sig på Brårup skole, der da fungerede som en anden kaserne. Her ses både vagtpost og skilderhus. Læg mærke til den tyske ørn foran stakittet t.v. for soldaten. Måske er den lavet af grus. Længst t.v. nyplantede blomster. Efter en mundtlig tradition var det skråt overfor dette sted, at Kristian Jeppesen en gang kørte lak med en våbentransport.



Når Kristian Jeppesen var på farten med våben og ammunition, var afleveringsstedet ofte bilværkstedet Vulkan i Nørregade, hvor nu skotøjsforretningen Tops og modeøjlsbutikken Miss»O« har indrettet sig.

og solgte kødvarer, mens Anna derhjemme passede den slagterbutik, der var indrettet i husets nordre ende. Det har været i begyndelsen af 1945, måske allerede i 44. Familien Vestergaard så ikke hver dag Kristian Jeppesen. De anede vel nok en del om hans engagement i modstandsbevægelsen, fordi han bl.a. ofte var væk om natten med sin lastbil. En dag gik det op for Anna og Karl Vestergaard, at de i længere tid overhovedet ikke havde set noget til deres lejer. Anna følte en vis uro og gik et par dage efter ind i hans værelse, og hun måtte tage støtte ved væggen, da det med ét gik op for hende, at Kristian ganske enkelt ikke boede der længere. Alle hans personlige ting, såsom tøj, støvler og sko var væk.

Men Anna Vestergaard skulle få sig en endnu større overraskelse.

Nogle dage senere rullede ganske langsomt en skinnende blankpoleret bil uden kakkellov op foran huset, og Anna Vestergaard var vel rent instinktivt klar over, hvad der forestod. To personer steg ud af bilen og stiledede mod indgangsdøren. Anna's største bekymring gjaldt hendes yngste dreng på ca. 10 år. Heldigvis var han ikke stået op endnu, og forhåbentlig blev han i sengen foreløbig; for hvad ville han ikke kunne fortælle. Gjaldt det f.eks. Jeppesens lastbil, vidste drengen ihvertfald en hel del.

De to herrer var imidlertid nået ind i butikken til hende, og hun måtte nu en tid finde sig i at blive udspurgt på kryds og tværs om sin tidligere logerende. Hun

svarede så godt for sig, som hun nu kunne, og da var det alligevel en lettelse grundlæggende at kunne fortælle, at hun ingen verdens ting vidste, hverken om personen eller bilen, af den gode grund, at den eftersøgte slet ikke boede hos hende nu - og ikke havde gjort det længe! Det måtte de to så lade sig nøje med, efter dog at have fået forevist det tomme værelse.

Da den blankpolerede bil var ude af syne, fik Anna Vestergaard travlt. Hun tog sin cykel og kørte afsted, så rask hun kunne, om til Ida Margrethe og Søren Daugbjerg. Hun havde naturligvis ikke fortalt de to herrer alt, hvad hun vidste - eller rettere anede. Da hun nåede gården og kom indenfor, forklarede hun, hvad hun havde været ude for og fik dernæst sine anelser bekræftet. Jo, Jeppesen var hos dem, og lige nu sov han. »Ja!« sagde Anna, »a tint nok, te han war hér. Og no er a kommen for å advåre ham. Kan I ett fo ham i sikkerhed?«

Søren Daugbjerg gik på loftet for at vække Kristian, der havde været ude det meste af natten, så i første omgang vendte han sig blot om på den anden side for

at sove videre. Men vågen blev han, og han fik travlt. Han lånte en cykel på gården og kørte ad den gode, fjedrende sti vestpå over den brede engstrækning til gangbroen over åen ved Karstoft og videre til Mogenstrup. Han kørte lige til Jørgen Dueholms gård, hvor han blev godt modtaget, og her var han nogle dage. Han var nu en jaget mand, og hans sædvanlige ro havde i nogen grad forladt ham. Der fortælles fra den tid, at han om dagen ikke ville være inde i hverken køkken eller stue eller på det værelse, han havde til rådighed. I stedet opholdt han sig mest ude i laden eller i stalden, hvorfra han holdt øje med, hvem der kom til gården. Han var hele tiden parat til flugt.

Senere kom han til Salling; men en dag, fortælles der, bad han brugsuddelerens kone sige til hans forældre, at nu skulle de ikke regne med at se ham, før krigen var forbi. Fra da af gik han, som man sagde, »under jorden«.

Lastbilen blev der sørget for. Den stod i laden på Øster Hegnet, godt gemt af vejen bag et dække af halm.

Efter krigen genoptog Kristian Jeppe-



Kristian Jeppesens bil, som den så ud, da han i 1948 solgte sin forretning til efterfølgeren, Thomas Nørgaard.



Kristian Jeppesens barndomshjem i Thise. Her blev han født d. 23. sept. 1907. Efter at have afhændet sin vognmandsforretning i Fly, bosatte han sig i sit gamle hjem, hvor han boede indtil et par måneder før sin død d. 8. maj 1994.

sen sit hverv som vognmand, indtil han solgte forretningen omkring 1948. Han flyttede da tilbage til barndomsbyen Thise.

Kristian Jeppesen var en mere sammensat natur, end man umiddelbart skulle tro. Udadtil virkede han åben og imødekommende. Han var en person, de fleste fik tillid til. Under besættelsen kom andre sider af hans natur frem, som mod og beslutsomhed og dertil en god portion stædighed.

Han bliver i Fly, Mogenstrup og Vridsted husket som en mand, der dybest set nok var en enspændernatur, men som samtidig gerne søgte fællesskabet med andre.

Efter at han flyttede tilbage til Thise, blev han ved med i mange år at besøge gamle venner på egnen; men kun sjældent kunne man formå ham til at fortælle om sin deltagelse i modstandskampen.

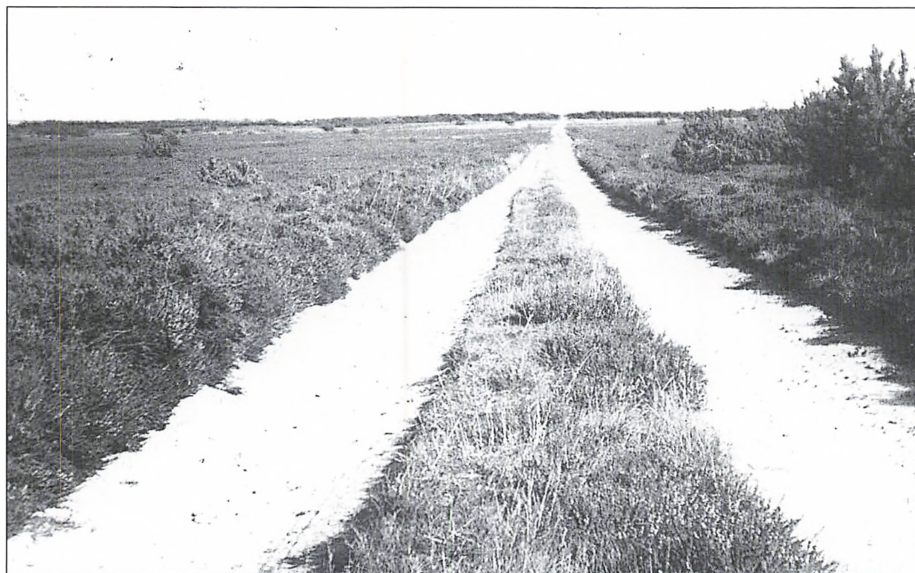
Omkring Befrielsen

Sommeren 1944 skulle blive min sidste sæson i tørvemosen. Fra 1. maj 1945

kom jeg i lære i Kjeldbjerg brugsforening, og det var naturligvis en omvæltning. Jeg skulle dog bo hjemme hos mine forældre i den første tid, og da det var sommeren, der stod for, var jeg ikke spor ked af den ordning. Der var kun 6 km til Kjeldbjerg, og selvom jeg skulle køre på grusveje, og cyklen ikke var altfor god, var det en afvekslende og ikke særlig drøj tur.

De sidste måneder inden befrielsen var på mange måder en ond tid. Da vi ikke længere havde noget politi, florerede snart sagt alle former for kriminalitet i et omfang som aldrig før. Naturligvis var de store byer hårdest ramt; men også ude i de små og tyndt befolkede landsogne fornemmede man ulovlighederne og volden.

I et cirkulære fra d. 14. oktober 1944 havde justitsministeriet ganske vist beordret kommunerne til at oprette såkaldte vagtværn, som skulle forsøge at opretholde ro og orden. Sådanne borgerlige vagtværn blev oprettet rundt omkring, også i adskillige landsbyer. Jeg husker,



Gruppen i Vridsted forberedtes til våbenmodtagelse på et område vest for Karup Å. Det kunne have været i et randområde af Hjelm hede som det landskab, der her er fotograferet i 1957. Det er et område ikke langt fra Rønnes mose, beliggende mellem Trandum og Søgårde. Den sandede hedevej er Rønhøjvej. En del af heden er i dag beplantet, og en betydelig del af arealet t.v. for vejen er opdyrket.

at medlemmerne af disse værn var bevæbnet med gummiknipler.

Jeg tror, at mange almindelige mennesker følte en vis tryghed ved, at værnene nu eksisterede, og at man dermed havde et sted at henvende sig, hvis man mente, at der var fare på færde.

Men hindre en udtalt stigning i kriminaliteten i besættelsens sidste måneder formåede de dog ikke.

Under de forhold følte jeg derfor en vis tryghed ved udsigten til at kunne komme hjem hver aften og se, at alt var, som det skulle være. Det betød ikke noget videre, at jeg skulle cykle de 6 km. Det var jo lyst.

Men kun få dage efter, at jeg var begyndt i min læreplads, skete det, alle

havde håbet på og set hen til. Tyskerne kapitulerede og overgav sig til den britiske general Montgomery.

Den 4. og 5. maj 1945 er mærkedage i vort lands historie, og de betyder noget helt særligt, tror jeg, for alle, der oplevede dem.

Den 4. maj var jeg hjemme hos mine forældre allerede ved 18.30 tiden, og jeg gik en tur ned i midtbyen til træhandlens hus, hvor som tidligere nævnt ungdommen ofte søgte sammen. Der var en hel lille flok den aften. Alligevel fik vi plads allesammen i den lille stue ved siden af butikken, hvor vi kl. 20.30 hørte udsendelsen fra BBC. Selvom vi var mange, var der fuldstændig ro. Alligevel var det, som blev sagt i netop den udsen-

delse, ikke til at fatte. »Her er London,« lød det påny efter en lille pause. »I dette øjeblik meddeles, at de tyske tropper i Nordvesttyskland, i Holland og i Danmark har overgivet sig.« Selvom det blev gentaget, var der stadigvæk stilhed i stuen i nogle øjeblikke. Vi så vantro til hinanden. Kunne det virkelig være sandt? Havde vi hørt rigtigt? Ingen af os 14-15 årige turde sige noget af frygt for at dumme os. Vi kunne jo have misforstået det hele. Men endelig brød en ældre karl tavsheden og ytrede: »Så fæk de ilywl æ skowl under dem, de sataner. No er de færdige!« Overgangen fra stilheden til den larm, der nu blev af folk, der snakkede i munden på hinanden, var voldsom. Pludselig følte stuen altfor trang. Vi måtte udenfor, og det varede ikke længe, før den ellers så stille landsbygade befolkedes i den lune aften. Jeg blev en tid i flokken, og klokken har været omkring 22, da jeg endelig nåede hjem. Mine forældre havde da haft flere besøg i løbet af aftenen af naboer og venner, der havde lyst til at dele glæden over befrielsen med andre. Mor havde trakteret med kaffe og kager. Hun var lidt ked af, at hun ikke havde gemt bare en lille pose kaffebønner, mens tid var, til netop denne lejlighed; men kaffe havde man ikke kunnet købe i næsten fire år.

Inden vi gik til ro, talte far om morgendagen. Han var en smule nervøs for, om den nu også ville forløbe fredelig.

Hans bange anelser viste sig i nogen grad at være berettigede; for befrielsesdagene krævede sine ofre, især i hovedstadsområdet, hvor danske nazister fra

bl.a. det berygtede hipokorps nægtede at overgive sig.

Men ellers skete der så utrolig meget glædeligt i dagene omkring 5. maj, at vi vel egentlig først bagefter fandt ud af omfanget. I løbet af natten til 5. maj mobiliseredes modstandsbevægelsen. Den skulle være klar til at overtage varetagelsen af ro og orden, når kapitulationen trådte i kraft kl. 8. I løbet af dagen ankom de første britiske og amerikanske styrker for at overvåge kapitulationens gennemførelse, og der dannedes en samlingsregering med ligelig repræsentation for modstandsbevægelsen og de politiske partier og med socialdemokraten Wilhelm Buhl som statsminister.

Overalt i landet var der samtidig med selve den militære magtafståelse til modstandsbevægelsen store spontant opståede folkemøder. Der var bevægelse i bybilledet denne eftermiddag, hvor folk ikke blot deltog i møderne, men også fik lejlighed til for første gang at se de danske frihedskæmpere med deres karakteristiske armbind.

Tidligt om morgenen cyklede jeg hjemmefra til min læreplads i Kjeldbjerg. Det var en skøn morgen. Vejret var smukt, og under hele turen lød der kimen af kirkeklokker i flere tonelejer fra kirkerne i Vridsted, Vroue og Trandum. Ja, på et vist tidspunkt mente jeg endda at kunne høre den dybe klang af klokken fra Fly. Jeg tror, at denne klokkeringning fik mig til at forstå, hvor betydningsfuld og historisk mærkværdig nuet var. Klokker fra alle verdenshjørner, der på én gang ringede freden ind og forkyndte den genvundne frihed.

Overalt var Dannebrog hejst. Et par steder havde man åbenbart ingen flagstang. I stedet havde man fastgjort et mindre flag til en lægte, som var stukket ned i en hæk. Flages skulle der.

I butikken var der travlhed formiddagen igennem. Og dog! Det var egentlig ikke fordi de mange mennesker, der fyldte butikken, ville købe så meget. - Der var forresten heller ikke så forfærdelig meget at købe. - Under hele besættelsetiden havde varemanglen ikke været mere udtalt. For de fleste kunder denne formiddag drejede det sig derfor kun om at erhverve sig ganske få ting eller spørge efter varer, som vi kun engang imellem havde til uddeling, som f.eks. tobak. Man kom i butikken, tror jeg, fordi det

sådan en dag er godt at være mellem andre mennesker.

Måske var varemanglen en medvirkende årsag til, at der nu fulgte nogle dage, hvor vi lukkede butikken kl. 14. Overfor vort ønske om at holde fri for at være med til at fejre befrielsen, var der ihvertfald ikke noget modargument i et behov for at holde åbent.

Jeg nåede hjem til Vridsted ved 13 tiden, og det var heldigt, for vognmand Kristen Kristensen, som vi til daglig slet og ret omtalte som Kræn bilmand, holdt klar med sin lastbil for at køre byens modstandsgruppe, som han selv tilhørte, til Skive, og han havde plads nok på ladet til, at også andre kunne være med, så jeg hoppede op og tog sæde på ladet ved



Foran Rådhuset i Skive d. 5. maj om formiddagen, hvor der åbenbart faldt en byge over den store forsamling.

siden af nogle af mine jævnaldrende fra byen.

Det blev en festlig eftermiddag, hvor jeg til at begynde med kneb mig en plads på torvet foran rådhuset, hvor et folkemøde var under afvikling. Der var fuldt op af mennesker, der medlevende lyttede til den ene begejstrede taler efter den anden. Såvidt jeg erindrer, var det også her, jeg første gang hørte om bornholmernes ulykkelige situation. Bornholm var endnu ikke blevet befriet, og øens beboere skulle komme til at gennemgå svære lidelser, inden den tyske kommandant kapitulerede til russerne d. 9. maj. Forinden var både Neksø og Rønne blevet udsat for kraftige bombardementer, der gjorde ca. 3000 familier husvilde.

Rundt om i byen gik frihedskæmpere vagt ved forskellige bygninger. Jeg så flere gange folk, jeg kendte, fra Vridsted og Fly, gå og paradere med et eller andet våben. Også min bror Henning så jeg på den måde. Det var helt underligt at se dem gå dér og forsøge at lade, som om det var en beskæftigelse, de var vant til at udøve.

Et par gange dukkede et køretøj op med folk, der var blevet hentet ind af frihedskæmpere, for at de i dagene derefter kunne blive afhørt om deres forhold under besættelsen. Det var ikke så rart at overvære. Der lød enkelte unødvendigt voldsomme tilråb mod dem, og på en eller anden måde følte jeg, at det skæmmede dagen.

Det blev ud på aftenen, inden vi nåede hjem til Vridsted. Dagen efter forløb på næsten samme måde. Og i de nærmeste dage derefter blev det til mange Skivetu-

re. Nogle gange skaffede vi os kørelejlighed. Andre dage cyklede vi.

Efterhånden begyndte foreningslivet ude i landsognene at følge op, så man også dér kunne samles i glæde og taknemmelighed over den genvundne frihed.

Når der af og til i forbindelse med almindelig omtale af den tid er brugt udtryk som festrus, er det ihvertfald dækkende for den nærmeste tid efter 5. maj. Der var gået det ene år efter det andet, hvor håbet om fred og frihed gang på gang blev beskæmmet. Da så endelig frihedens time oprandt, måtte glæden og taknemmeligheden have luft.

Taknemmeligheden rettede sig først og fremmest mod de allierede styrker, der aktivt havde bekæmpet nazismen på alle fronter; men naturligvis også mod de danske modstandsfolk, der ved deres aktive indsats i virkeligheden gjorde os accepteret af de allierede.

I taknemmeligheden indgik en naturlig ærefrygt for de mange ofre, der blev bragt. Mange danske modstandsfolk mistede livet i kampen, og andre fik helbredet ødelagt ved ophold i tyske kz-lejre. Besættelsestidens tungeste byrder og ulemper var ulige fordelt, kan man sige. Vi oplevede ikke brutale clearingmord, eller at nogen fra vort sogn blev sendt i kz-lejr eller henrettet. De fleste dage var på en måde almindelige dage.

Når jeg mindes besættelsestiden, dukker derfor billeder frem af dagliglivet i mosen, fra livet i landsbyen og først og fremmest fra mit hjem. Ind imellem at jeg vendte tørv eller kørte tørveklyner ud på troljen, havde jeg også gøremål der-

hjemme, som f.eks. at hjælpe med til at passe vore to køer. Jeg trak dem om i marken nord for skolen, hvor jeg tøjrede dem. Jeg flyttede dem et par gange, inden jeg hen på eftermiddagen trak dem hjem.

Jeg mindes den lille, primitive og hyggelige stald. Der var båse til de to køer og et par kalve. I det ene hjørne var indrettet en bøvl til enten gris eller spædekalv.

Om vinteren skulle jeg skære roer til køerne og bære halm op til dem, og jeg skulle muge i stalden, og med en støwt (en slags hjulbør) køre gødningen om på møddingen bag det store spærhus. Hvis jeg på sommerdage var hjemme om formiddagen, skulle jeg sørge for at få



Fotografiet viser tydeligt, at der var ligeså tæt pakket en forsamling ved et lignende møde på Tørvet om eftermiddagen.

transportspanden fra mejeriet hjem. Selvom vi kun havde to køer, leverede vi mælk til mejeriet det meste af året. Vi havde medlemsnummer 112. Det var indgraveret på spanden. Når mælkekusken havde sat spanden af henne ved vejen, kørte jeg den hjem på en trillebør med fladt lad.

Var det nu rigtig varmt, stod jeg sjældent for fristelsen til at lette låget og undersøge, hvilken slags returnmælk spanden indeholdt. Var det kærnemælk, hældte jeg en god tår op i spandelåget og drak med stor nydelse, for kærnemælken havde som regel bevaret sin kølighed fra mejeriet, når vi modtog den. Hvis mor opdagede, at jeg stod og drak af låget, skældte hun mig ud; men samtidig indrømmede hun, at hun også engang havde fundet behag i slig adfærd. Når spanden var tømt for returnmælken, der også bare kunne være syrnet mælk, havde jeg sådanne dage til opgave at vaske, skrubbe og skylle den, så den kunne være klar til at sende til mejeriet næste dag.

En formiddag, hvor jeg på den måde stod og ordnede transportspanden, blev jeg opmærksom på en underlig enstonende brummen, der efterhånden kom nærmere og blev næsten voldsom, så jeg slap arbejdet og kiggede i vejret. Det var naturligvis flyvemaskiner. De kom i meget lav højde hen over hovedet på mig. Jeg prøvede til at begynde med at tælle dem; men det måtte jeg snart afstå fra, for der var mange, og på grund af den lave flyvehøjde forsvandt de hurtigt uf af synsfeltet. Mor kom ud i døren, og andre kom til for at se. RAF mærket under flyvingerne havde vi alle bemærket. Hvad

skulle der dog ske? - Eller hvad var der sket? Maskinerne var på vej vestpå. Kunne det have været den dag, Shellhuset i København blev bombet? Et bombardement, der havde til formål at ødelægge, hvad tyskerne havde af materiale om modstandsbevægelsen; men desværre rantes også den franske skole på Frederiksberg, hvor 86 børn og 13 voksne blev dræbt. Men flyene kunne også have haft et helt andet ærinde. Det skete ikke sjældent, at vi så et større antal fly over hovederne på os.

Men ellers er det måske sandt nok, hvad så mange i disse år har haft lyst til at gøre opmærksom på: At der ikke var så ufredeligt i Danmark under krigen. At krigen det meste af tiden var langt borte fra os. Alligevel er det også sådan, at hver gang, jeg erindrer mig forskellige dagligdags situationer fra min opvækst under besættelsen, dukker samtidig frem for mit indre syn billeder, der viser besættelsesmagtens nærvær.

Jeg kan genkalde mig dage og timer, hvor frygten for det ukendte, som besættelsesmagten bar ind over os, var åbenbar. Jeg husker situationer, hvor det gjorde ondt at se de voksnes afmagt.

Men det var samtidig fem vigtige år af min barndom, som mest var en god tid, en barndom, der trods alt fik lov at have et hjems gode og kærlige rammer.

Hver gang jeg mindes den tid, føler jeg foruden taknemmelighed og ærbødighed overfor de ofre, der blev bragt for at genvinde friheden for os alle, en lille stolthed over, at der var danske mænd og kvinder, ganske vist et beskedent mindretal, der klart tog stilling og

tidligt indså, at de selv måtte yde en indsats for at genvinde vort lands frihed, og at de ydede den indsats til trods for den indlysende risiko.

Et hus ved Harre Vig og dets ejere

af Uffe Høy Jørgensen

Sejler man under Sallingsundbroen med vestlig kurs, og når på højde med Sillerslev Havn på Mors, ser man mod Salling en dyb indskæring. Det er Lysen Bredning. I læ bag Lysen Odde og Hjortholmen ligger den såkaldte Lysen Havn. Her foregik i det 17. og 18. århundrede en betydelig handel fra fremmede skibe, og havnen var også benyttet som udskibningssted.

Inderst i bredningen er der mellem Se-stør Odde og Hjerk Bjerger en smal indsejling til en mærkelig, næsten cirkelformet, vig. Det er Harre Vig, og ved det sydøstlige hjørne ser man en hvid, vinkelbygget bygning. Det er om dette hus, at denne beretning handler.

Langs kysten ved Harre Vig er fundet mange spor efter beboelse fra ældre stenalder og ærtebølltiden. Harre betyder helligdom eller offersted, og i oldtiden har der formentlig været et hedensk offersted på bakkerne ved vigen. I Harre sogn kendes 80-90 gravhøje, hvoraf de fleste er sløjfet eller nedpløjet. Fra Pinen og Plagen ved Salingsund er der en tydelig række af gravhøje mod nord. De opfører i Harre på højde med Kappeldal, som er en mærkelig dyb hulvej gennem lyngbakkerne til vigens østside. Ved vejens højre side, når man bevæger sig mod vigen, blev der i det 12. århundrede opført et kapel, som formentlig har givet vejen dens nuværende navn. Af kapellet er der ikke spor tilbage, men i de seneste

år er bygningens grundrids blevet markeret med stensætning.

Det må antages, at forbindelsen fra Sallingsund mod syd har fulgt rækken af gravhøje, og i Harre er den drejet mod vest gennem Kappeldal til vigen, hvor den er fortsat langs kysten og videre sydpå over Hjerk. Der kan således allerede fra oldtiden have været ret livlig færdsel forbi det sted, hvor det omhandlede hus nu ligger.

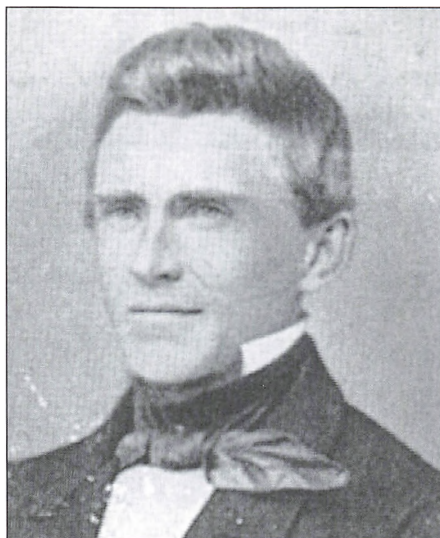
Matr. nr. 43d af Harre og Dalstrup byer

Den 15. juni 1857 solgte gårdejer Niels Christensen, Søndering, til gårdejer Morten Nielsen, Harre, »En stykke Hedejord« beliggende fra Præstevejen til Harre Vig. Købesummen var 100 Rigsdaler. Grunden blev udstykket fra Niels Christensens ejendom, Matr. nr. 43a under Matr. nr. 43d, Hartkorn 2. alb. Hedelodden omfattede al jord fra Niels Christensens ejendom vest for Præstevejen. Den afgrænsedes mod nord af Harregårds Markvej og mod syd af kommunens fattighus. Umiddelbart efter købet solgte Morten Nielsen halvpart i ejendommen til købmand Jens Sørensen, Vestergade 7-9, Skive. I købekontrakten blev fastsat, at der ikke kunne foretages nogen som helst disposition over ejendommen uden fælles samtykke, men Jens Sørensen fik ret til at opføre en magasin-bygning og et etablissement samt

udtage den dertil fornødne jord af det fælles areal som særlig ejendom. Endvidere skulle han være berettiget til at drive købmandshandel på ejendommen, såfremt nødvendig bevilling dertil kunne opnås. Købesummen blev aftalt til 100 Rigsdaler, så Morten Nielsen havde gjort en god handel. I øvrigt tyder alt på, at han optrådte som stråmand for Jens Sørensen, der utvivlsomt måtte have betalt en betydeligt højere pris, såfremt Niels Christensen havde været klar over, at han var den egentlige køber. I overensstemmelse med betingelserne i købekontrakten blev der den 30. juni 1857 udfærdiget skøde, og efter at udstykningen var approberet af indenrigsministeriet, blev begge skøder tinglyst fredag den 28. august 1857.

Alt var herefter klar til, at Jens Sørensen kunne gå i gang med byggeriet.

Jens Sørensen blev født i 1818, formentlig i Halskov. I 1848 købte han den såkaldte Henckels Gård i Vestergade 7 i Skive samt den tilstødende ejendom Vestergade 9. I ejendommen var der farveri og brændevinsbrænderi. Forretningerne gik meget dårligt, men i løbet af kort tid fik han dem til at blomstre op, så han i 1852 kunne bygge købmandsgården helt om. Mod gaden blev forhuset bygget i én etage, og i gården opførtes et par store pakhuse i 2 etager med udvendige trætrapper. Samme år startede han en tobaksfabrik i gården, som blev vidt bekendt for sin udmærkede karduskrå. Han blev efterhånden en af byens førende forretningsmænd. Han var medlem af Skive Banks direktion fra 1858-



Købmand Jens Sørensen, Vestergade 7 i Skive. Jens Sørensen opførte i 1859 handelstablissementet ved Harre Vig.

1867, foresiddende medlem af Byrådet 1859-1862 og i en periode endvidere formand for Handelsforeningen. Han var stærkt engageret i at få Skive med i dampskibsrueten fra København i 1858 og i anlæggelsen af Skive Havn i 1860'erne. En gang var han på grund af en mislykket kornspekulation så langt ude, at han måtte bringe sine nøgler på Rådstuen, men da han døde i 1867, kun 49 år gammel, efterlod han sig en formue på 700.000 Rigsdaler.

Hvad der fik ham til at satse på Harre Vig som basis for kornhandelen, kan man kun gisne om, men der har muligvis fra meget gammel tid været et udskibningssted på stedet, og den tidligere meget omfattende handel i den nærliggende Lysen Havn samt de gode tilkørselsfor-



Harre Vig ca. 1920. Midt billedet ses til venstre Fattighuset og bag det Cort Traps sommerhus. I forgrunden står fra venstre: Elin Kielgast, Cort Trap, Lilly Trap, ingeniør Hvenegaard, konsul Knud Kielgast, Margrethe Lerche (fra Norge), direktør Hansen, Smøreksperten, Vejle, fru Alvilda Trap, Karen Margrethe Pedersen og Orla Trap.

hold kan måske også have spillet en rolle.

Huset ved Harre Vig stod færdigt i 1859. Det var 12 alen i bredden og 30 alen langt og beliggende i retningen nord-syd parallelt med vigen. Det var bygget af brændte sten, muret i kalkmørtel på en sokkel af meget store kampesten lagt direkte på jorden og udvendigt berappet - indvendigt pudset med samme materiale. Trækonstruktionen var udført af meget svært tømmer. Bygningen var hvidkalket udvendigt, og der var høj rejsning og formentlig stråtag. Den var indrettet som kornlager og købmandsbutik. Kornlageret, som optog 2/3 af det bebyggede areal, lå i den nordlige ende. I den sydlige ende var der butik og kælder. De to afdelinger var adskilt med en gennemgående vognport, hvorfra der var

opgang til loftet, som også blev benyttet til opbevaring af korn samt til lager for købmandsbutikken. Loftet over kælderen var hævet ca. 1 alen over gulvet i butikken for at give tilstrækkelig loftshøjde. Oven på kælderloftet var indrettet kontor og bolig for forretningsbestyrelsen samt en bagbutik med opgang til loftet.

Det var hensigten, at det opkøbte korn skulle fragtes videre ad søvejen, men da vigen dér er meget lavvandet, måtte større skibe ankre op noget ude på vandet, og kornet sejles ud i fladbundede pramme - de såkaldte kåge, som blev staget frem. Det har derfor været nødvendigt også at anlægge en anløbsbro for kågene.

Fra landevejen mellem Nykøbing Mors og Skive førte en vej direkte til forretningen og udskibningen. Denne vej

har altid været kaldt Skibsvejen, og det hedder den fortsat.

Da huset var færdigbygget i 1859, sendte Jens Sørensen en handelsbetjening ved navn Diderik Svindt derud som bestyrer.

Diderik Svindt var født i Skive den 9.10. 1824. Han var ud af en gammel købmandsslægt og havde stået i lære hos købmand Lauritz Damgaard i Vestergade. I 1856 fik han borgerskab som købmand i Skive, men i 1862 opsigede han borgerskabet. I 1857 fik han tilbudt at blive meddirektør for den nyoprettede Skive Bank, men sagde nej til tilbuddet. I 1859 giftede han sig med Hanne Thygesen, og parret flyttede til Harre Vig som bestyrere af forretningen.

Allerede den 18. 12. 1859 udlejede Jens Sørensen etablissementet til købmand Diderik Svindt ifølge en samme dato tinglyst lejekontrakt, hvilket muligvis kan have haft forbindelse med hans vanskeligheder efter den mislykkede kornspekulation.

Svindt var en god forretningsmand, og der kom snart god gang i foretagendet, som efterhånden fik et ret betydeligt omfang. Han var meget vellidt og var medlem af sognerådet. Det fortælles, at amtmanden i Viborg en gang skal have bemærket, at sognerådet i Hjerl-Harre svarede nøjagtigt til tallet 1000 - én ener og 3 nuller. Eneren var Svindt.

Efter Jens Sørensens død i 1867 købte Svindt etablissementet af enken Cæcilia Christine Sørensen. Ifølge skødet var købesummen 2.600 Rigsdaler + 300 Rigsdaler for inventar. Købesummen blev be-

rigtigt på den måde, at de 300 Rigsdaler betaltes kontant, og for restbeløbet - de 2.600 Rigsdaler - blev der udstedt et pantebrev med sikkerhed i ejendommen. Skøde og pantebrev er tinglyst den 30.10. 1868.

Allerede i 1865 havde Svindt købt Morten Niensens halvdel af grunden for 100 Rigsdaler, så han var nu enejer.

I 1874 opførte han en sidefløj mod vingen, vinkelret på hovedbygningen. Huset, som var bygget af brændte sten, muret i ler og udvendigt og indvendigt pudset med kalk/mørtel, var 10 alen dybt og 20 alen langt. Det havde som hovedbygningen høj rejsning, formentlig stråtag og var hvidkalket. Det var indrettet med beboelse i østenden og rejsestald i vestenden. Engang i halvfemsene blev stråtaget på begge huse udskiftet med tegltag.

Fru Hansine Svindt døde i 1898. En søn, Frederik Peter Svindt, var død 2 år gammel i 1864. Svindt drev forretningen indtil 1901. Den 23. marts 1901 var der auktion i købmandsgården over tømmer, indbo, vogn, båd, rulle m.m. Forretningen blev udlejet til detailhandler *Kristen Mortensen*, Hem, og Svindt flyttede til Sjælland, hvor han døde i 1905. Familien ligger begravet på Harre Kirkegård, hvor Svindts gravsten endnu findes.

Kristen Mortensen drev forretningen indtil den 1. 11. 1903. Han startede endvidere glasimporten i Skive, som udviklede sig til en meget betydelig forretning. Den 1. november 1903 fremlejede han forretningen ved Harre Vig til min far for en toårig periode frem til den 31. oktober 1905.

Esper Jørgensen var født den 17. maj 1875 som 2. søn af gårdejer Laust Peter Jørgensen i Harre, og da den ældste søn efter skik og brug skulle overtage gården, måtte han vælge en anden levevej. Han fandt ud af, at han ville være købmand, og for at lære faget gik han til hånde hos Kristen Mortensen i 3 måneder, hvorefter han begyndte for sig selv den 1. november 1903.

Ifølge lejekontrakten var lejen 300 kroner årligt med fradrag af 10 kr. som tilskud til vedligeholdelsen, der skulle betales halvårligt forud. Endvidere skulle der pr. 1.11. 1903 betales 1.000 kr. for varelager. Såfremt opgørelsen af lageret viste et større beløb, skulle dette betales med halvdelen inden 1.1. 1904 og resten inden 1.3. 1904. Hans ældre broder Jørgen Jørgensen og hans mor Kirsten Jørgensen kautionerede for alle forpligtelserne ifølge kontrakten.

Sognets præst var provst S.M. Westergaard, som var gift med Christiane Høy, datter af tobaksfabrikant, konsul Christen Høy, Ringkøbing. Da der i 1903 ventedes en glædelig begivenhed i præstegården, kom fruens søster, Christine Høy, til Hjerk for at hjælpe til. Hun må ofte have handlet varer hos købmanden ved Harrevig, som var den eneste i sognet, og det er nærliggende at forestille sig, at den unge, elskværdige købmand har gjort indtryk på hende, hvilket så er blevet yderligere forstærket, når de mødtes til de ret hyppige gilder med dans i storstuen, som i årets løb blev holdt på de større gårde, hvor der var ungdom. For købmanden var en elegant danser og kunne også, når det behøvedes, klare dansemusikken på violinen.

Men uanset hvordan de fandt ud af det, så blev de gift den 7. marts 1904, og brylluppet stod i præstegården.



Vinhandler Cort Trap på verandaen ca. 1920.

Den 6. januar 1905 meldte jeg mig under fanerne, og den 1. november samme år flyttede min far forretningen til en nybygget beboelses- og forretningsbygning i Harre by ved landevejen mellem Skive og Nykøbing. Hermed ophørte handelen ved Harre Vig.

Efter Diderik Svindts død i 1905 blev der den 20. december 1905 afholdt tvangsauktion over ejendommen matr. nr. 43 d af Harre og Dalstrup byer. Højstbydende blev gæstgiver Andreas Christensen, Roslev, med et bud på 2.925 kroner, på hvilket bud der blev givet hammerslag. Da han ønskede at udtræde af handelen til fordel for Anders Nielsen, Harre, blev auktionsskøde den 23. februar 1906 udstedt til denne.

Anders Nielsen (Thybo) drev lidt landbrug på ejendommen, men hans hovederhverv var indsamling af tang, som vigen dengang var meget rig på. Tangen blev tørret og presset i baller og solgt som materiale til møbelpolstring og fremstilling af tangmadrasser.

Dengang var der ikke forsamlingshuse i sognet, og det store kornlager fungerede derfor som et sådant. Her afholdtes bl.a. missions- og frelsermøder samt baller og karnevalsfejer for ungdommen.

Den 22. juni 1919 solgte Anders Nielsen (Thybo) ejendommen til vinhandler Cort Trap i Skive. Købesummen var 11.500 kroner.

Cort Trap var født i Nykøbing M. den 7. april 1862. Han blev en af Skives betydeligste købmænd og drev foruden vinhandel en mangeartet forretning med bl.a. støbegods og klaverer samt opkøb af huder.

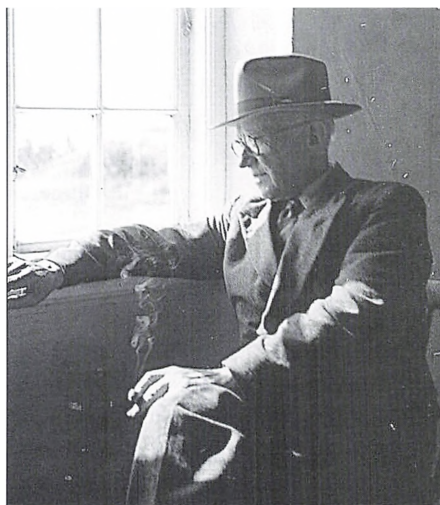
Trap foretog en gennemgribende forandring og istandsættelse af ejendommen. I nordenden af kornlageret blev der indrettet garager til to biler og understøttelsen af loftet blev nedtaget. Ovenpå blev der etableret en meget solid hængebro, hvis ender var funderet på grundmurede søjler for at støtte loftet, så det ikke skulle bue ned. Resten af kornlageret blev indrettet som en stor salon på ca. 60 kvm, og der blev lagt nyt trægulv, som blev hævet ca. 1 alen over terrænet. I østsiden blev der indsat 3 store palævinduer og i vestsiden 2 palævinduer og en dobbelt dør. Uden for denne blev opført en 3 x 5 meter stor træveranda.

Vognporten blev muret til og forsynet med 2 fag vinduer i hver side. Opgangen til loftet blev nedtaget, og der blev indrettet et soveværelse i østsiden og et antretterværelse i vestsiden. Butikken blev ombygget til køkken, hvorfra der var nedgang til kælderen. I sidebygningen blev rejsestalden ombygget til et soveværelse, og der blev etableret 2 wc med træk og slip med afløb til en i den tidligere ajlekule indrettet zeptictank. De blev aktiveret med vand fra en stor beholder på loftet i hovedbygningen, hvortil vandet blev pumpet op fra brønden med en hånddreven pumpe i køkkenet. Taget blev omlagt og fornyet, således at der blev lagt tegl på forsiden mod vandet og røde cementtagsten på den anden side. Mod Præstevejen blev der med betydelig bekostning anlagt en stor indhegnet have. Da fattighuset syd for ejendommen blev nedlagt, købte Trap huset og indrettede det til ande- og gåsehus, og senere tilkøbte han også Harregårds af-

tægtshus, som lå i det nordøstlige hjørne af hans ejendom.

I 1939 blev Trap syg, og for at sikre ejendommen til sin 2. hustru, Petrine Marie Trap, solgte han den til hende som særeje den 3.4. 1939. Købesummen var 8.000 kr. Cort Trap døde i Skive den 31. marts 1940.

Efter Traps død mistede fru Trap interessen for Harre Vig og ønskede gerne at sælge huset. Hun overdrog til en sagsfører i Skive at finde en køber, hvilket viste sig meget vanskeligt. Krigen var lige begyndt, og ingen, som havde råd til at bo i så stort et sommerhus, ville sætte penge i sådan en ensomt beliggende gammel bygning. Naboen mod syd var dog interesseret i at købe fattighuset, og fru Trap lovede ham første ret til det, hvis ejendommen ikke kunne sælges samlet. Men så kom der en lov om, at der til hver skole skulle være en sportsplads. Min onkel, Peter Hansen Knudsen, Bajlungård, som var sognerådsformand, fandt hurtigt ud af, at hvis kommunen købte den halvdel af fru Traps ejendom, som lå nord for Skibsvejen, og lavede en sportsplads der, så behøvede man kun at lave een, da den ville komme til at ligge midt mellem skolerne i Hjerk og Harre. Samtidig kunne kommunen få en offentlig badestrand langs sportspladsens vestside. Begge handler gik i orden, og fru Trap havde herefter kun hovedparcellen med bygningen tilbage. Havde det før været svært at sælge sommerhuset, så var det nu helt umuligt, for ingen ville købe et sommerhus, som var nabo til en offentlig badestrand og en kommunal sportsplads.



Købmand Esper Jørgensen.

Familien Esper Jørgensens tid

Engang i begyndelsen af trediverne købte min bror Arne et stråttækt grisehus, som var blevet overtalligt, da svinekortene var blevet indført. Efter at det var blevet rensat og pudset op, blev det opstillet som sommerhus ved Harre Vig på en lejet grund umiddelbart nord for Harregårds markvej. Gennem de følgende år blev det et fast holdepunkt i familiens tilværelse. Om sommeren var det ikke mange søn- og helligdage, der ikke blev tilbragt ved sommerhuset, og ofte blev der også holdt selskaber der. I midten af august 1940 holdt min far ålegilde for sin whistklub i huset. Gæsterne var gårdejer Jacob Brunsgård, gårdejer Niels Kusk og gårdejer Chr. Toft. Min bror Arne, som på dette tidspunkt var manufakturhandler i Års, og jeg selv, der var assistent i generaldirektoratet for Post og Telegrafvæsenet, var hjemme på besøg



Huset, som det så ud i begyndelsen af 1940'erne.

og deltog også. Efter at et passende kvantum ål og det obligate tilbehør var konsumeret, faldt talen på den usælgelige naboejendom, og under diskussionen foreslog Chr. Toft, at vi skulle gå om til fru Trap og købe huset i fællesskab alle sammen, hvilket vi så gjorde.

Købesummen blev aftalt til 8.000 kr., hvor 1.000 kroner var betaling for alt inventar og bohabe, der fandtes på ejendommen. Købekontrakten blev udfærdiget og underskrevet den 23. august 1940, og da alle udstykninger var i orden, blev skøde udstedt og tinglyst den 23. januar 1941. I begyndelsen af 1942 fremsatte de tre gårdejere ønske om at udtræde af handelen, hvilket de var villige til mod en godtgørelse på 300 kr. til hver. Det accepterede min far, min bror og jeg. Skøde på deres halvdel blev tinglyst den 25. april 1942.

Herefter var min far, min bror Arne og jeg eneejere af ejendommen. Arne og

jeg indrettede vore sommerboliger i sidefløjen. Sportspladsen havde udviklet sig til at være samlingsplads for kommunens ungdom. Det var før landbrugets mekanisering var begyndt, så der var karle og piger på alle gårde. Den offentlige badestrand tiltrak et stort publikum, og på skoledage blev såvel sportspladsen som badestranden flittigt benyttet af skolebørnene. Der måtte anses at være et rimeligt kundeunderlag for at indrette hovedbygningen til erhverv. Min far søgte og fik bevilling til at drive alkoholfri cafeteria og iskiosk i hovedbygningen. Kiosken blev indrettet i garagen, og salonen blev udstyret til restaurationslokale. Belysningen blev etableret med 4 benzindrevne bluslamper. I skillevæggen mellem kiosk og restaurant blev indsat en stor dobbeltdør.

Ved overtagelsen var ejendommen rimeligt godt vedligeholdt, men indretningen var ikke fulgt med tiden. Der var in-



Udsigt mod syd med Hjerk Kirke i baggrunden ca. 1940.

gen elektricitet, og ejendommen blev opvarmet med kakkellovne i de forskellige rum. I salen var der en gammel støbejernskamin, som kun delvis var i stand til at opvarme lokalet om vinteren. Vandforsyningen var fortsat baseret på en håndpumpe i køkkenet. Der var også et meget stort støbejernskomfur, som

blev fyret op med brænde og tørv.

Haven var indhegnet med et sine steder op til 2 m. højt læhegn af runde granrafter. Det var meget medtaget og forfaldt efterhånden yderligere, da brugelige søm til reparation ikke kunne skaffes på grund af krigen. Til sidst måtte det helt fjernes.



Huset, som det ser ud i dag.

Mine forældre var flyttet ind i lejligheden i hovedbygningen, og ejendommen var fuldt udnyttet.

Det lykkedes at få ejendommen tilsluttet Harre Vandværk, og vandforsyningen blev omlagt og moderniseret. Da det efter krigen var blevet muligt at skaffe materialer, blev der i 1947/48 installeret elektricitet overalt.

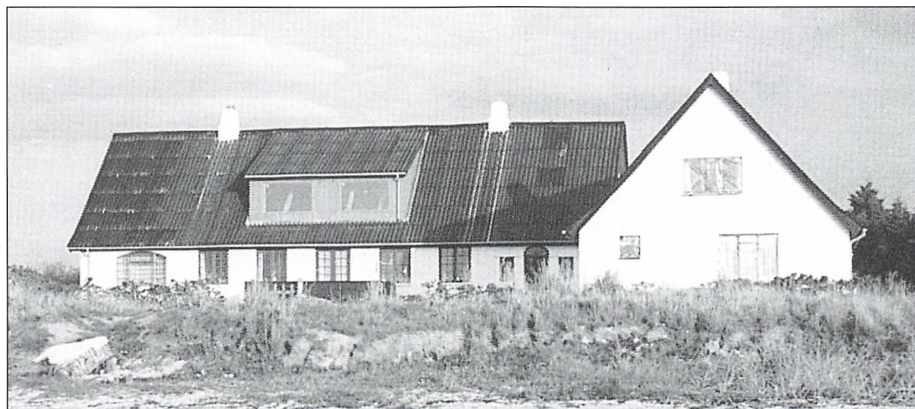
I 1955 fyldte far 80 år, og han ønskede da at slutte med at drive forretningen. Han og Arne var indstillet på at sælge ejendommen, og jeg indvilligede mod, at jeg beholdt den sydlige halvdel af grunden mellem hovedbygningen og fattighuset, som jeg udstykkede til 4 sommerhusgrunde. Heldigvis viste det sig umuligt at få et tilbud på 25.000 kroner, og det blev derfor besluttet i stedet at udleje forretningen, hvilket lykkedes. Lejerne påtog sig at vedligeholde ejendommen både indvendig og udvendig, og lejen var derfor beskeden. Det viste sig at være en meget uheldig ordning, for adskillige af de hurtigt skiftende lejere glemte vedligeholdelsen. Min far lejede

lærerboligen ved den nedlagte Harre Gl. Skole.

Min far døde i 1959 og min mor i 1964.

Ved skiftet i januar måned 1964 overtog jeg såvel boets som min bror Arnes tredjedel af ejendommen og blev enejer af matr. 43d samt de udstykkede grunde, matr. 43q, 43r, 43s og 43t. Jeg overtog de 2/3 af kreditforeningslånet, som var nedbragt til 5.412,06 kroner, og betalte kontant 10.000 kr., således at den samlede købesum for 2/3 af ejendommen blev 13.608,04 kroner. Jeg skrev selv skødet, som blev tinglyst den 29. juni 1964.

Overtagelsen fandt sted den 11. juni 1964. Ejendommen var da i meget dårlig stand, bl.a. fordi lejerne kun i yderst begrænset omfang havde overholdt deres forpligtelse til vedligeholdelse. Gavlen mod vigen i sidefløjen var bulet ud i en sådan grad, at der var risiko for nedstyrtning. Hvidkalkningen var afskallet. Taget var meget utæt på begge huse. Jeg lod gavlen nedrive og genopbygge med gule brændte mursten i såvel formur som



Huset, set fra stranden.



Postmester Uffe Høy Jørgensen.

se af VVS og el har jeg selv udført med god assistance fra mine børn og med sagkyndig vejledning fra min bror Aage, som var snedker og tømrer, før han blev automobilhandler.

Ejendommen er for tiden i den bedste vedligeholdelsestilstand siden Traps tid. De fire grunde er overtaget af familiedømmede og bebygget med pæne sommerhuse på nær een, for hvilken der er opnået byggetilladelse. Det er vedtaget, at ingen del af området kan afhændes til udenforstående, før det er undersøgt, om noget medlem af familien vil overtage den, og at efterkommere efter købmand Esper Jørgensen altid skal have forkøbsret.

bagmur. Ydermurene blev afrenset og plastikmalet. I 1967 blev tegltaget udskiftet med bølgeeternit, bl.a. for at lette vægten på de gamle mure, og der blev lavet et udhæng for at beskytte dem. Tagvinduerne blev udskiftet med gennemsigtige tagplader, og mod vigen blev der lavet en repos med to store termoruder i hovedbygningen. Garagedøren blev nedtaget og erstattet med et vindue, og i garagen blev der indrettet et soveværelse samt et hobbyrum.

Straks efter overtagelsen nedlagde jeg restaurationsvirksomheden, der var urentabel, og indrettede hovedbygningen til min egen sommerbolig. I sidebygningen etablerede jeg to tre-værelses sommerlejligheder til udlejning.

Alt arbejde med almindelig vedligeholdelse og istandsættelse med undtagel-

Den historiske vandring 1955-1992

Af Svend Mortensen

Svend Mortensen (1918-1999) blev medlem af Historisk Samfund for Skive & Omegns bestyrelse i 1955, hvor foreningen for første gang siden 1939 (!) holdt generalforsamling. Han var foreningens sekretær fra 1955 til 1982 (med et par års pause omkring 1960), hvor han blev valgt til formand. I 1992 forlod han formandsposten og bestyrelsen.

Generalforsamlingen i 1955 markerede, at en ny generation tog fat på det lokalhistoriske arbejde. Efter åbningen af Skive Museum i 1942 var Historisk Samfunds vigtigste opgave udgivelsen af årbogen, men den havde man måttet opgive at udsende i 1954. Ved generalforsamlingen i 1955 blev Historisk Samfund i virkeligheden »genoplivet«; årbogen blev udsendt igen, og for at vække yderligere interesse for lokalhistorien vedtog bestyrelsen at arrangere en ekskursion - begyndelsen til den årlige »historiske vandring«, som hurtigt blev et fast og populært kendetegn for Historisk Samfund.

Svend Mortensen deltog i næsten alle de historiske vandringer - sidste gang i 1999. Efter sin udtræden af bestyrelsen skrev han denne artikel om de vandringer, som han selv var med til at arrangere. Artiklen fortæller først og fremmest om udflugterne, men man får også et indtryk af Historisk Samfund, dets »mænd og kvinder«. Artiklen er baseret på referaterne i Samfundets forhandlingsprotokol (som regel skrevet af ham selv) og referater i Skivepressen.

På et bestyrelsesmøde den 10. juni 1955 vedtoges det at »arrangere en excursion til Lihme i slutningen af august. Enna Jensen vil holde foredrag om kirken og Kaas Hovedgård. 21. august fastsattes som dato for denne excursion. Deltagerne kan erlægge et frivilligt bidrag.«

Denne beslutning blev begyndelsen til Historisk Samfunds årlige udflugt - den »historiske vandring«, som den blev kaldt, selvom den foregik i bil. I en del år var der sørget for rutebil; der var også enkelte, der præsterede at følge med på cykel. Nogle faldt fra efterhånden, men der var også enkelte, der sluttede sig til undervejs. Ruten var i begyndelsen for

lang og omfattede for mange emner, men efter nogle år fandt vi ud af at lægge turen, således at man kunne være hjemme ved 18-19 tiden.

De første ture havde beskeden tilslutning, men efterhånden fik den årlige udflugt betydelig tilslutning; i en periode kom der mellem 150-200 deltagere. Ofte var det de samme, der år efter år sluttede op om arrangementet. Rekordene er på 400 deltagere på en tur til det nordøstlige Fjends i strålende solskin. I 1970 mærkede man, at bilturismen for alvor satte ind og deltagerantallet dalede til omkring 100-150, hvad der må siges at være pænt på baggrund af et medlemstal

på omkring 500. Det svarer nogenlunde til, hvad man har kunnet samle på ture i de amtshistoriske samfund landet over.

En vigtig del af udflugterne er det fælles kaffebord. Det kan være vanskeligt at få det placeret i turens forløb, men det har aldrig glippet, og i nød og betryk har vi benyttet os af det stedlige forsamlingshus som en hyggelig og billig ramme om et fornøjeligt samvær. Ved kaffebordet bliver ofte et af dagens emner taget op i foredragsform, og det er utænkeligt at indlede mødet med den efterfølgende generalforsamling uden at afsynge »Historiens sang«, som Jeppe Aakjær har tilegnet Historisk Samfund for Skive & Omegn, første gang afsunget ved et møde i 1917 (»du puslingland, der hygger dig i smug«) i Skive Anlæg.

Årsmødet (generalforsamlingen) blev i sin tid henlagt til udflugten, for ikke at sidde med et par medlemmer foruden bestyrelsen. Men denne form er heller ikke uden problemer, især hvad angår forslag og valg af nye bestyrelsesmedlemmer; disse »indvælges« efter bestyrelsens forslag uden protester fra forsamlingen. Der finder en »glidende« udskiftning sted med repræsentanter fra Skiveegnens 5 kommuner så vidt muligt, og tidligere tiders tendens til at blive siddende op i den høje alderdom (rekord 92 år) er afløst af en yngre og meget kompetent ledelse af foreningen, der da også er en af de få i landet, der kan melde om medlemsfremgang.

Samværet under kaffebordet er et af udflugtens højdepunkter, og det kan være vanskeligt at skaffe sig ørenlyd. Tidligere var kredsen mest præget af

landbefolkningen, men i de senere år har byfolk i stigende tal fået lyst til at lytte til historiens tale, som den kommer til orde her på egnen, der er så rig på historiske minder.

Historisk Samfund for Skive og Omegn er i sit udspring en folkelig bevægelse, der som sit formål ville skabe interesse for »slægtens spor« i tale og skrift og værne om fortidens minder her på egnen, og som sådan virker foreningen den dag i dag mere end 85 år efter, at den blev stiftet med almuesmanden Niels Sørensen i Lem som en drivende kraft, og med Jeppe Aakjær som den førende pen i årbogen, som han navngav »Skivebogen«.

Udflugterne har været en vigtig og populær måde et opfylde målet på, ved at føre medlemmerne ud i egnen til »folkets arv af dybe, stærke minder«, som Aakjær udtrykte det i Historiens sang: »Som dybest brønd..«

Historisk vandring

Søndag den 28. august afholder Historisk samfund historisk vandring til Vestsalling. Kl. 14 samles deltagerne ved Lihme kirke, hvor lærer K. Enna Jensen her vil fortælle om kirken og samlingerne i skolen, videre til Kaas, hvor man hører om gaardens historie. Tag madkurven med. Alle er velkomne.

Historisk samfund.

Den første historiske vandring. Annonce i Skive Venstreblad 24.8. 1955.

1955: Lihme kirke og Kaas

Den første udflugt gik som nævnt til Lihme, men turen blev forskudt en uge i forhold til bestyrelsens oprindelige beslutning. Forinden skrev det mangeårige bestyrelsesmedlem, førstelærer Kaj Enna Jensen, Lihme, der skulle lede udflugten, en foromtale i aviserne, hvor han bl.a. beskrev bestyrelsens mål med at arrangere udflugter: *»at føre sine medlemmer og andre interesserede ud til selve de historiske steder i egnen, for ved personligt nærvær at leve sig ind i det stykke historie, de repræsenterer.«* Denne programklæring kan vel godt stå som motto for Historisk Samfunds vandringer.

Søndag den 28. august 1955 mødte 30-40 mennesker op ved Lihme kirke, hvor lærer Enna Jensen tog imod. Han fortalte levende om kirken, hvis historie han som nabo til kirken og kirkesanger i en menneskealder havde et indgående kendskab til. Efter kirkebesøget aflagde deltagerne besøg i Lihme Hovedskole, hvor de besøgte lærer Jensens landskendte skolesamling.

Derefter gik turen til Kaas, hvor man til deltagerne store skuffelse ikke fik lov til at bese bygningerne. I stedet lejrede deltagerne sig på Sønderhøj, mens lærer Jensen fortalte om Kaas' historie og den usædvanlige flora og fauna, som findes på stedet.

Dagen sluttede med spising af den medbragte mad, hvorefter formanden for Historisk Samfund, lærer J.C. Krogh, Tøndering, takkede lærer Jensen for ledelsen af udflugten. Bestyrelsen var tilfreds med dagens forløb, og formanden

kunne allerede bebude, at der ville blive flere ture.

Den første udflugt fik stor omtale i byens aviser, som var fulde af roser til Samfundet, men der var dog også lidt kritik i Folkebladet: »I går var deltagerne udelukkende folk, der havde privat billejlighed, men det bør være sådan, at interesserede kan komme med bus ud til de steder, man besøger. Fordelen er jo, at man får lejlighed til at se mange ting, som man ellers ikke får at se, og hertil kommer, at vandringerne ledes af personer, der ved fremragende besked med de lokalhistoriske ting og begivenheder.« Bestyrelsen lyttede til kritikken: Fremover blev bussen et fast indslag ved de historiske vandringer indtil begyndelsen af 1970'erne, hvor tur-deltagerne næsten alle kom i egen bil.

1956: Salling Østergaard og Åsted

På forslag af formanden, lærer J.C. Krogh, Tøndering, gik turen til det nordlige Salling: herregården Østergaard, Krabbernes stamsæde, derefter voldstedet Sallingholm (Næsum), og sidste station på turen var Aasted kirke, hvor pastor Clausen, Selde, berettede om selve kirken med udsmykning og begravelser for Iver Krabbe og Magdalene Banner til Østergaard og Krabbesholm. Turen var tilrettelagt og ledet af lærer Krogh og foreningens kasserer, Otto L. Sørensen. De ca. 50 deltagere fik et godt udbytte af den ret anstrengende tur med sen hjemkomst. På efterårsgeneralforsamlingen konstaterede formanden: »Disse udflugter lovede godt for fremtiden og for den historiske sans.«

1957: Jenle og omegn

Ca. 30 deltagere samlede på »Jenle«. Man gik straks over i krattet til Aakjærs grav, hvor formanden udtalte mindeord og nedlagde en krans. »Det er asken af usungne sange, der hviler i denne skål«. Derefter gik man over til gården, der blev »lagt i den rygende blæst«, hvor fru Nanna Aakjær og sønnen Esben Aakjær tog imod på trappen og senere førte os gennem huset med de mange minder om digteren.

Turen fortsatte i private biler til de nærliggende herregårde »Nørgaard« og »Astrup«. Her var det Otto L. Sørensen, der ridsede gårdenes historie op, og på vejen til Breum kilde standsede man ved »Astrupkorset«, et ejendommeligt simpelt granitkors, der står så umotiveret i vejkanten. Der findes forskellige teorier om dets oprindelse og betydning.

Der er kort vej til Breum kilde, der ligger få skridt fra Eskjærvejen. Det er Salligs mest berømte Helligkilde, og både Aakjær og dr. Schütte på Eskjær har omtalt den i »Skivebogen«.

Formanden, lærer Krogh, Tøndering, kunne på stedet fremdrage træk af overleveringen om kildens betydning som lægedomskilde helt op i 1800-tallet. Desværre henlå kilden som et sumpet morads, næsten ukendt. Her havde Historisk Samfund en opgave med at blotlægge selve kilden og restaurere omgivelserne, så den blev tilgængelig for offentligheden. (Det skete en snes år senere som et beskæftigelsesprojekt).

Ved Grinderslev kirke ventede pastor Johannes Bang, Roslev, og pastor Kelstrup, Breum, der viste rundt i den gamle

klosterkirke med de mange historiske minder.

Efter kaffen på Grinderslev kro sluttede turen i mørkningen ved »Ridebanen«, det cirkelformede voldsted ved Hagens Mølle. Flere medlemmer foreslog, at Historisk Samfund skulle tage initiativet til frilæggelse af stedet. (Frilæggelsen af Ridebanen blev først gennemført 40 år senere!)

1958: Eskjær

Årets vandring gik den 28. september til Eskjær.

Der var mødt ca. 50 deltagere. Vi blev budt velkommen på gårdspladsen foran den smukke hovedbygning af godsejer Herluf Schütte. (Historisk Samfund har haft en nært forhold til gården siden dr. Gudmund Schüttes dage. Han var mangeårig redaktør af »Skivebogen«, efter at Aakjær var trådt fra).

Selve gårdhistorien tog Otto L. Sørensen sig af, hvorefter der var rundvisning ved Herluf Schütte både ude og inde med skønne interiører, der er rammen om familiens dagligdag. En spændende oplevelse var det at opleve de ældgamle hvælvede kælderrum oplyst af levende lys. Her findes et regulært fangehul og et lille museum af ting, som var fundet på Eskjærs marker eller som havde været benyttet i husholdningen gennem tiderne.

Oppe i dagslyset fortalte pastor Bang, Roslev, fra hovedtrappen om een af ejerne i 1700-tallet, den berygtede bondeplager, justitsråd Chr. Lange.

På hjemvejen holdt vi ind på Grinderslev kirkegård, hvor formanden ved dr. Schüttes grav udtalte mindeord og ned-

lagde en buket. Det blev ret sent, inden vi nåede hjem efter en indholdsrig og fornøjelig dag i Midtsalling.

Hvor vi drak kaffe, melder protokollen intet om, men det kunne godt have været i Grinderslev kro, og det tror jeg næsten, det var.

1959: Rundtur i Fjends

Den 23. august mødtes 100 deltagere til rundtur i Fjends med start ved Ørslev Kloster.

Formanden, lærer J.C. Krogh, Tøndering, bød i den smukt restaurede klosterkirke velkommen til de mange deltagere. Han beklagede indledningvis, at ejeren af klosterbygningen, komtesse Sponneck, havde afslået en anmodning fra foreningen om at fremvise det gamle hus for de interesserede deltagere. Heldigvis havde sognepræsten, pastor Thorsen, givet os adgang til kirken og vel bænket i det imponerende rum fik vi en levende beretning om liv og virke i kloster og kirke. Her var middelalder og reformati-onstid oplagte emner, men også de senere tider i klosterets historie helt op til nu-tiden blev medtaget i sognepræstens fremstilling for den lyttende forsamling, der fyldte kirken.

Fra Ørslev Kloster kørtes over Sparkjær til kirketomten ved den nedrevne kirke i Borris, hvor kirkegården er bevareret. Sidste begravelse fandt sted i 1920, og kirkegården er nu et vildnis med enkelte gravminder. Kirken er flyttet til Sparkjær. Her på stedet var sognepræsten, pastor Jørgensen, omviser og fortæller.

Efter de to kirkebesøg trængte man til

at besøge en kro, og der var da også bestilt kaffebord i den kgl. priv. kro i Mønsted.

Her blev der taget flere egnshistoriske minder op: Lærer Krogh omtalte den såkaldte »Margrethevold« i Mønsted sogn og placerede den historisk. Otto L. Sørensen fortalte om Drackenbergs, hans eventyrlige liv, hans tilknytning til Ørslev Kloster og hans død som Danmarks ældste mand.

Redaktør Elin Hansen, Skive Folkeblad, havde interesseret sig for den nærliggende Drost Peders høj, den næsten cirkelrunde og stejle høj i Harrestrupgaard skov. Ingemann har i sine romaner knyttet Drost Peders navn til Harrestrupgaard.

Efter kaffebordet drog selskabet igen ud »i marken«, idet gdr. Anton Jacobsen, Rosgaard, førte deltagerne ad ukendte stier til Margrethevolden. Herfra kørtes til Harrestruplund, hvor Chr. Harrestrup, hvis slægt i mere end 200 år har ejet gården, førte forsamlingen hen til »Drost Peders høj«. Han ved alt om Drost Peders høj.

Der var endnu et punkt på programmet, og det var et besøg ved jættestuen i Iglstø tæt ved Tastumgaard. Her var det kustode A.C. Ramsdahl, Skive Museum, der forklarede; han havde som barn overværet udgravningen af jættestuen, der ligger på hans fødegårds mark.

Da man tøffede hjem til Skive, var det langt over lygtetændingstid.

1960: Oddense, Balling og Krejbjerg

Søndag den 14. august gik turen til Midtsalling.



To af de medvirkende på turen i 1959, kustode A.C. Ramsdahl, Skive Museum, og litterat Otto L. Sørensen.

Ca. 100 deltagere mødtes i Oddense kirke, hvor formanden, museumsforstander J.C. Krogh, bød velkommen. Pastor Hesselager Christensen fortalte om kirken, der som mange danske kirker er opført på tidligere hedenske helligsteder. Odin hed i Jylland Wotan, og navnet er bevaret i den jyske udtale af Oddense: Wojens.

Fra kirken kørte deltagerne ud på Baling hede. Ad uvejsomme stier fandt man ud til det gamle voldsted, Holmgård slot, der lå smukt og uberørt i heden ned mod Rødding ådalen. Her fortalte litterat Otto L. Sørensen om voldstedet, der havde volde på to sider.

Efter den obligate kaffepause på Baling Afholdshotel gik turen til Krejbjerggård, hvor der i nærheden findes et meget velbevaret voldsted, Krøgeborg. Navnet Krøgeborg kommer af kreds, krøblet, altså en lille borg. Omkring den har der været en temmelig dyb, men tør voldgrav.

Næste stop var Krejbjerg kirke og kir-

kegård. Deltagerne samledes ved folke- og landstingsmand Bertel Nørgaards gravsted. Nørgaard var Skivekredsens første folketingsmand, og hans gravsted var netop bevaret efter en indsamling, foranstaltet af Historisk Samfund.

På kirkegården ligger også opfinderen af snurrevoddet, Jens Væver. Ham fortalte Otto L. Sørensen om. Inde i kirken fortalte førstelærer Enna Jensen, Lihme hovedskole, om kirkebygningens historie.

Derefter gik turen ud på Krejbjerg hede, hvor man langt inde i en plantage fandt den eneste jættestue, der er tilbage i Salling. Enkelte vovede sig ind i højen. Den gode tur sluttede ved Møllerup sø med »fællesspisning« i det grønne!

1961: Hvidbjerg, Ejsing og Sevel

Historisk Samfund arrangerede søndag den 20. august en historisk rundkørsel for medlemmerne (80-100 deltagere) med egne biler og rutebil til 16 personer.

Man samledes kl. 13 ved Hvidbjerg kirke, hvor pens. lærer Ejnar Poulsen, Hvidbjerg gl. skole, fremviste runestenen i våbenhuset med indskriften: »Beder for Bo. Bo.« Ved den store mindesten for stænderdeputeret Peder Lydersen af Hvidbjerg Holmggaard var det også Ejnar Poulsen, der fortalte om denne fremtrædende bondes liv og virke i det offentlige liv.

Udflugten fortsatte mod Ejsing - dog gjordes holdt ved voldstedet ved det gamle Kjærgaardsholm. I Ejsing kirke førte stedets præst, provst Bundgaard, ordet, og der var meget at se på i den rigt udsmykkede kirke, bl.a. en mindesten

over skriver på Landting, Morten Hemmer, som Otto L. Sørensen tydede skriften på. Hemmer var født i Skive og oprettede et legat for byens fattige (Hemmersvej).

I Sahl kirke med det berømte gyldne alter var det lærer K. Enna Jensen, der forsøgte at tolke de mange detalier.

Så var det tid til en pause, og kaffebordet stod dækket i Sevel kro. Her afholdtes også generalforsamling - for to år. Lærer Krogh og Otto. L. Sørensen genvalgtes, mens proprietær Chr. Lybye, Haldborg, nyvalgtes.

Således styrket drog man til de nærliggende ruiner af Stubbergaard kloster, hvor Enna Jensen i nonnernes spisesal ridsede klosterets tidlige historie op, medens Otto L. Sørensen tog sig af klosterets seneste skæbne.

Så gik turen retur til Sevel kirke, og man afsluttede i den nærliggende Sevel kro, hvor man spiste de medbragte madpakker. Da var klokken 19, så det blev ret sent, inden man kom hjem fra den lange, indholdsrige tur. Vejret var tørt, men køligt.



I 1962 blev pastor Johannes Bang, Roslev, valgt til formand for Historisk Samfund, en post han bestred indtil sin død i 1980. Her ses han sammen med Samfundets mangeårige kasserer Otto L. Sørensen under en udflugt o. 1970.

1962: Krabbesholm skov, Højslev, Lundø og Taarupgaard

Den historiske vandring fandt sted den 26. august. Man mødtes på Krabbesholm kl. 13. Herfra gik turen ad skovstien langs skovbækken. Lidt før vi når (det siden nedbrændte) Rosenhøj, er blotlagt resterne af en køkkenmødding, hvor Dalsgaard på Krabbesholm gjorde nogle opsigtsvækkende fund, som gav stødet til en nyvurdering af disse skaldynger.

Det næste mål var Højslev kirke, hvor sognepræsten, pastor Kjær, tog imod og fremviste kirken og dens inventar, der er ret særpræget med gravkapellet til Bjørn Kaas med epitafium. Derefter en skøn tur til Lundø med den lille kirke og forblæste kirkegård, med gravplads for bl.a. maleren Hans Knudsen.

Det fælles kaffebord var bestilt på restaurant »Hesteskoen«. Derefter aflagdes besøg hos maleren Sigfred Mai, der har indrettet sig med atelier i sin svigermorders gulkalkede og stråtækte hus, lige ved hovedgaden. Mai viste en del af sine billeder og fortalte om stedet og Hans Knudsen.

Så forestod en længere køretur, idet man havde aftalt at spise aftensmad på Taarupgaard, hvor forstanderen, Rosendal, fremdrog træk af den gamle gårds brogede historie. Der blev sent, inden man nåede tilbage til Skive. Turen var altfor lang!

1963: Fra Bustrup til Kaas

Årets historiske vandring gik til Vestsalling. Den netop valgte formand, pastor Johannes Bang, Roslev, bød velkommen i spisesalen på herregaarden Bustrup, der

nu var optagelsehjem for drenge. Her var siddeplads for de ca. 150 deltagere, medens Otto L. Sørensen fortalte træk af gårdens historie, især nævnes rigsmarsken Tyge Krabbe, der på reformationstiden spillede en fremtrædende rolle.

Derefter kørte den lange bilkortege til Lem kirkegård for at mindes en af Historisk Samfunds grundlæggere og Skivegens første museumsforstander, træhandler Niels Sørensen, Lem.

Turen fortsatte videre vestpå, og tiden var kommet til at man kunne indtage kaffebordet i Lihme forsamlingshus.

Der var ikke langt til Lihme skole og kirke, der ligger side om side. I skolen fremviste lærer Enna Jensen skolens arkæologiske og naturhistoriske samling og det indsamlede materiale om »den danske Strand« til brug i undervisningen. Ovre i kirken øste Enna Jensen af sin store viden om det særprægede kirkehus i engelsk-normannisk stil med de flotte billedkvadre.

Turen sluttede ved Kaas'ernes stamsæde, hvor Enna Jensen fra hovedtrappen ridsede gårdens historie op med samt de slægter, der i tidens løb havde været knyttet til den. Sluttelig vandrede man ud til de højtliggende Sønderhøje, hvorfra der er en pragtfuld udsigt ud over Kaas Hoved og Limfjordslandet til Mors og Odde-sund. En af deltagerne, grosserer Friis, København, udbragte et »Leve« for Historisk Samfund.

1964: Lyby, Grætrup og Selde

Søndag den 23. august gik turen til det østlige Salling. Da formanden, pastor Bang, bød velkommen i Lyby kirke, var

kirken fyldt med ca 150 deltagere. Otto L. Sørensen berettede først om kirkemødet i Lyby kirke i 1375 (som han også behandlede i en artikel i Skivebogen), herefter fortalte pastor Bang om den kendte Sallingpræst, Kr. Glud, til Jebjerg og Lyby sogne, hvis portræt hænger i kirkens kor.

Der var ikke langt til Bostrup Tinghøj, en stor bronzealderhøj, der fra gammel tid har været Sallings tingsted og rettersted (senere købt og fredet af Historisk Samfund). Her fortalte lærer Krogh om nogle af de henrettede personer. De blev gravlagt nedenfor højen. Derefter tværs over halvøen til Astrupkorset og Breum kilde (hvor vi allerede før har været). Her var det også lærer Krogh, der tolkede fortidens tale.

Undervejs til Selde gjordes holdt ved Grætttrup kirketomt, der er fredet og restaureret med mindsten. Pastor Bang havde som formand for Historisk Samfund været inddraget i planlægningen af anlægget og fortalte om den nedrevne kirke, som Aakjær har skrevet om i Skivebogen.

Ved det efterfølgende kaffebord i Selde kro fremkom Otto L. Sørensen med foreningsmeddelelser og ordnede det formelle, hvorefter lærer Ejnar Poulsen med anknytning til udflugten til Fjends i 1959 berettede om nogle undersøgelser, han havde foretaget vedr. Drost Peder Hessel og hans forbindelse til Harrestruplund.

Kl. 18 kunne pastor Clausen, Selde, byde velkommen i Selde kirke, der er rig på minder fra de svundne slægters tid, bl.a. fra den nærliggende herregård

»Kjeldgaard«, hvor vi sluttede den lange dag. Ejeren bød os gæstfrit indenfor til at se de smukke rum, hvilket var meget generøst, efter som vi var en stor flok.

Det blev meget sent, inden man kunne vende hjem fra en indholdsrig »historisk« dag, men vi var også enige om, at vi havde taget munden for fuld. Næste år skræer vi programmet ned.

1965: Estvad, Sevel, Vroue og Fly

Det var stille gråvej, da den årlige udflugt indledtes i Estvad kirke søndag den 22. august kl.13.30. Ca. 200 deltagere var mødt op, og en del måtte stå op under lærer Ejnar Poulsens foredrag om Estvad kirke, der rummer mange interessante enkeltheder, og om sognet, som E.P. havde et førstehånds kendskab til fra sine år som lærer ved Estvad søndre skole. Den kyndige fortæller med den store baggrundsviden fangede fuldstændig forsamlingen, og allerede her blev turen forsinket.

Næste station var Sevel kro, hvor den store sal ikke kunne rumme de mange deltagere, så de mange mennesker måtte fordele sig over hele etablissementet. Efter at have afsunget »Som dybest brønd« afholdtes en kort generalforsamling, hvor bibliotekar Carl Langholz indvalgte i bestyrelsen i stedet for proprietær Lybye, der var sygemeldt. Under kaffebordet underholdt Otto L. med Aakjærtekster og gav et nummer på redekam - til stor moro.

Fra Sevel ledede lærer Krogh den lange bilkortege til mindstenen for Jeppe Aakjærs forældre nær hjemmet i Aakjær, og ca. 1 time forsinket nåede vi Vroue

kirke, hvor formanden, pastor Bang, fortalte om nogle af de kendte mænd, der hviler på kirkegården og hvis gravsteder vi bagefter besøgte. Med stor gæstfrihed åbnede pastor Tranberg den smukke 200 årige præstegård (i bindingsværk) og fortalte om nogle af de præsteskebæner, der var knyttet til stedet.

Her kunne man passende have sluttet, men der var endnu et punkt på programmet, skønt aftenen var ved at falde på. På hjemvejen passerede vi Fly kirke og her havde vi formået forfatterinden Kirsten Aakjær til at fortælle om Aakjærfamilien, bl.a. hendes mormor Marie Brengendahl og faderen Svend Aakjær. Det blev en fin oplevelse og en god afslutning på en vellykket dag. Nu kan vi snart ikke være flere deltagere!

1966: Himmerland

Årets vandring gik for første gang uden for Historisk Samfunds naturlige »område«. Søndag den 22. august gik turen til Himmerland. Det blev en skøn oplevelse for de ca. 125 deltagere i strålende solskin.

Den lange karavane af biler standsede først op ved Viborg Stiftsmuseums oldtidsområde ved Hvolris, hvor museumsinspektør Peter Seeberg redegjorde for det omfattende udgravningsprojekt, og en rundvisning fandt sted, ledet af den stærkt engagerede Anders Olsen, til de forskellige fundsteder i terrænet.

På Aars hotel var der kaffebord med årsmøde med beretning om årets gang i foreningen, om årbogen, med genvalg af formanden pastor Johs. Bang, Roslev,

kasserer og red. Otto L. Sørensen og lærer Krogh, der var turleder.

Næste station var museet i Aars, hvor lederen, lærer Kvist, viste rundt og fortalte om de enkelte genstande. Også det berømte Gundestrupkar, der var fundet der på egnen. Førstelærer Kaj Enna Jensen var guide ved et besøg i Borremosen med de rige fund, og derfra kørtes til Farsø, hvor vi mindedes Johs. V. Jensen ved mindestenen lidt uden for byen.

Turen sluttede først ved mørkets frembrud, men man blev klar over, at de historiske »vandringer« i bilernes tidsalder kan gennemføres, selvom de går ud over vort Samfunds geografiske område.

1967: Thy

Den 20. august vovede man sig helt til Thy. Der var ca. 150 deltagere. Efter en længere køretur over Oddesund nåede vi til Hvidbjerg kirke, hvor Otto L. berettede om bispemordet i kirken juleaften i 1200-tallet.

Derefter kaffebord og årsmøde på Ydby kro på Thyholm.

Fra Ydby gik turen til Vestervig kirke, hvor den stedlige kirkebetjent på fængslende måde fremviste denne Nordens største landsbykirke med de høje hvælve og de spor, der siden middelalderen er afsat af skiftende slægter gennem århundreder, bl.a. en gammel døbefont ved indgangen i norsk klæbersten og en altertavle, der oprindeligt var bestemt for Viborg Domkirke. Naturligvis dvælede vi ved Liden Kirstens grav lige uden for kirkedøren og hørte endnu en gang det

kendte sagn, samt om undersøgelser af graven af videnskaben.

Lidt nord for kirkegården er der udgravet en jernalderlandsby med blotlagte hustomter, og efter at have beset dem begyndte vi den lange hjemrejse. Undervejs standsede vi op ved oldtidshøjene ved Ydby med den vide udsigt ud over Thyholm, inden vi fortsatte mod Odde-sund gennem det storslåede landskab. Det blev sent, inden vi nåede hjem, men det er også den længste tur, vi endnu har povet os ud på. Heldigvis var det smukt vejr og turen var rig på gode oplevelser for deltagerne.

1968: På Vinderupkanten

Tilslutningen til årets udflugt den 18. august var igen stor. Ca. 150 mødte op på kirkepladsen, hvor vi altid starter vore udflugter.

Foreningen havde af Frode og Lis Brochmann fået tilladelse til at besøge det tidligere herresæde Landting, der blev revet ned i midten af 1800-tallet, men endnu med i gamle udgaver af Trap: Danmark. Det har været et meget stort anlæg i de lave enge ud mod Venø bugt. En lang karavane til fods anført af førstelærer Kaj Enna Jensen bevægede sig fra den nuværende prepiertærgård ud over markerne til et stort voldsted, der



Den historiske vandring gik i 1968 bl.a. til Landting i Ejssing sogn. Her samles deltagerne foran Landtings hovedbygning. Foto: Jens Kr. Larsen.

hæver sig i terrænet. Murbrokkerne ses endnu på stedet, hvor Rosenkrantzerne havde deres stærke »borg og fæste« i 1700-tallet. På den nuværende proprietærgård er i gavlen indmuret en sandsten med Rosenkrantzernes våben. Den stammer fra den nedrevne herregård.

Derfra gik turen til det nærliggende Rydhave slot, der nu er ungdomsskole. Forstander Ejnar Jensen viste rundt i de mange store rum og berettede om de slægter, der havde færdedes på trapper og gange og levet der i hverdag og fest siden middelalderen.

Kaffebordet stod dækket i den nyre-

staurerede Borbjerg mølle, der lige netop havde plads til alle deltagerne i en stor sal, der var indrettet i en tidligere stald. Her skulle bibliotekar Carl Langholz have holdt foredrag om de gamle vandmøller, men tiden var så fremskreden, at vi måtte udsætte det, for vi havde endnu et punkt på programmet, et besøg i den nærliggende Borbjerg kirke, hvor lokalhistorikeren E. Trabjerg levende berettede om inventaret i det store smukke kirkerum. Otto L. Sørensen sluttede af med et kort foredrag om grevelægten Ebersteins tilknytning til Rydhave og Skivehus.



Førstelærer ved Lihme Hovedskole og senere museumsforstander Kaj Enna Jensen ledede den første historiske vandring i 1955, og han holdt foredrag på vandringerne omtrent hvert år helt op i sin høje alderdom. Her er han i gang med at fortælle om Rydhave på udflugten i 1968.

1969: Ørslev Kloster, Lynderupgård og Vordegård

Årets vandring satte deltagerrekord! Der var på denne tur mødt 400 deltagere, og det var alt for mange til, at turen kunne gennemføres efter planen, så man måtte improvisere, og det kneb gevaldigt at holde sammen på tropperne. Det store deltagertal betød, at kaffebordet måtte fordeles over flere restauranter i Rinds herred, ligesom man måtte opgive at holde generalforsamling.

Turen begyndte i Ørslevkloster kirke, der ikke var stor nok til at rumme deltagerne. Lærer Nordby fortalte om kirken, hvorefter deltagerne fortsatte over i klostret, hvor der blev fortalt om klostrets historie.

Kaffebordet og generalforsamlingen

skulle holdes på restaurant Landlyst i Sundstrup, men her var der som nævnt ikke plads til alle deltagerne.

Efter kaffen kørte man videre til Lynderupgård. Her bød godsejer Kielsen velkommen, og Otto L. Sørensen fortalte om Lynderupgårds historie.

Turen gik nu over Kølsen og Skals til Vordegård, hvor gårdejer Villumsen på gårdspladsen fortalte om slægtens og gårdens historie. Endvidere fortalte han om maleren Rasmus Christiansen, der i gårdens bygninger har malet friser med bl.a. gårdens elitekvæg.

Efter en rundgang i gårdens have spredtes den store flok, og bestyrelsen gik i gang med at overveje, hvad man skulle gøre, hvis fremtidige ture blev en lige så stor succes.



Udflugterne foregik næsten altid i private biler, selvom der blev lejet bus til de bil-løse indtil begyndelsen af 1970'erne. Her ses Historisk Samfunds sekretær, Svend Mortensen, i døren til sin hvide Volvo i samtale med Otto L. Sørensen. Foto ca. 1970.

1970: Himmerland for tredje gang!

Årets historiske vandring gik påny til Himmerland. Begunstiget af et strålende høstvejr fik de ca. 250 deltagere søndag den 23. august en smuk og indholdsrig oplevelse, der som sædvanligt startede fra kirkepladsen.

Efter en god times kørsel ankom vi til Vitskøl kloster, hvor formanden, pastor Bang, stående højt over folket på en af kirkeruinens påbegyndte piller, kunne byde velkommen til de mange deltagere, der havde lejret sig i græsset for at høre lærer Sivertsens historie om Nordens største klosterkirke, som aldrig blev fuldført. Den senere herregårdskirke, der udgør en fløj af herregården Bjørnsholm, blev også beset under lærer Sivertsens kyndige ledelse. Bjørnsholm blev i midten af 1930'erne ungdomsskole, og forstander Leths frue har anlagt en klosterhave beplantet med lægeurter, som munkene udnyttede i middelalderen. Dette anlæg bliver stadig udvidet og er kendt viden om.

Det fælles kaffebord blev indtaget på Næsbydale hotel ved Limfjorden.

Årsmødet blev aflyst endnu en gang - denne gang på grund af tidnød. Vi var sent på den og havde endnu et punkt på programmet: Den nyrestaurerede herregård på halvøen Lovns, Hessel, vistnok Danmarks eneste stråttækte herregård. Hovedbygningen udgør en lang længe i en etage. Den sidste ejer har ladet interiørene stå, som da han overtog den, så det er blevet et spændende museum.

Det var blevet mørkt, da man nåede hjem.

1971: Grinderslev kirke og Eskjær

Efter flere længere ture valgte vi i år at holde os til den nære omegn. Vi havde ganske vist tidligere for en halv snes år siden besøgt de udpegede udflugtsmål, men de fleste af deltagerne var kommet til senere. Igen i år var en stor del af medlemmerne mødt op, ca. 200, midt i høstens tid søndag den 22. august.

Vi mødtes i »Sallinglands Domkirke«, Grinderslev Kirke, hvor sognepræsten, pastor Wieck bød velkommen, og efter afsyngelsen af »Dejlig er jorden« levedegjorde han den gamle klosterkirkes historie gennem århundrederne. Det skønne inventar, kalkmalerier, alterpartiet. De mange herregårde i sognet har sat deres præg på kirken med de mange adelige ligsten.

Derefter holdt pastor Bang fra prædikestolen et foredrag om præsteslægten Møller, der i flere generationer havde præget egnens åndelige liv. Vi sluttede med en rundgang på kirkegården og dvælede ved dr. Schüttes gravsted lige ved indgangen.

Kaffebordet var klar på Sundsøre hotel. Den store sal kunne lige rumme deltagere - et skønt sted en sommerdag med udsigt over Limfjorden til Himmerland. Pastor Bang ledede årsmødet, hvor lærer Rud Kjems blev indvalgt i bestyrelsen i stedet for afdøde lærer Krogh, Tøndering.

Turen sluttede på Eskjær, hvor gods-ejer Herluf Schütte fortalte om gårdens historie og Otto L. Sørensen om gårdens ejere gennem tiden, bl.a. dr. Gudmund Schütte, der i mange år redigerede Skivebogen. Til slut fortalte en af deltager-



Familien Schütte har flere gang budt indenfor på Eskjær. Her byder godsejer Herluf Schütte velkommen til formanden, Johannes Bang, i 1971. Foto: Jens Kr. Larsen.

ne, Kvistgaard, om sin tid som dreng og tjenestekarl på Eskjær i Schüttes tid.

En kort, men indholdsrig tur.

1972: Karup, Frederiks og Kongenshus

På forslag af sekretæren henlagdes i år udflugten til hedeegnene syd for Skive, som vi aldrig tidligere har besøgt. I år havde vi bestilt en bus for folk, som af en eller anden grund ikke selv havde kørelejlighed.

Efter sædvanlig afgang fra kirkepladsen kl. 13 kørte vi den lange tur til Karup, hvor pastor Bang kunne byde velkommen til en fyldt kirke. Det var også formanden, der tog sig af kirkens historie, navnlig middelalderen, hvor Karup kirke var kendt viden om som Valfartskirke, Vor Frue i Karup, med den undergørende kilde i nærheden.

Der var kun kort vej til næste station, den ejendommelige kirke i Frederiks ved det store vejkryds. Det er kartoffeltyskernes kirke fra 1700-tallet, og kirkegården bærer stærkt vidnesbyrd om de gamle tyske slægter på egnen.

Alhedens kolonisation var da også emnet for det foredrag, bibliotekar Carl Langholz holdt på Kongenshus hotel, hvor kaffebord og årsmøde afholdtes i den store sal, hvor vi lige kunne være. Otto L. Sørensen tog sig af Kongenshus' saga, mens lærer Enna Jensen fortalte om baggrunden for mindeparken og bag efter ledede en tur til pladsen med mindestene for hedeopdyrkerne.

Årsmødet holdtes som sædvanlig ved kaffebordet, og bestyrelsen havde aftalt at stille deres mandater til rådighed, hvis nye kræfter syntes, at foreningen trængte til en fornyelse, og bestyrelsesmedlemmerne burde skiftes ud. Men medlemskaren var tavs, og formanden konkluderede, at så fortsatte den nuværende bestyrelse, indtil man ønskede at se nye ansigter i bestyrelsen.

Turen var begunstiget af fint vejr midt i lyngblomstringstiden.

1973: Lihme kirke og Spøttrup Borg

En kort tur i august med to punkter: Lihme kirke og Spøttrup. Kendte lokaliteter, men set fra nye vinkler.

Ved afgang kl. 13 var der ikke mange på kirkepladsen i Skive, men da vi kom til Lihme kirke, var der fyldt med deltagere. Det var naturligvis Kaj Enna Jensen, der førte ordet som så ofte før. Der var nye detaljer fra den seneste restaurering ved Nationalmuseet, og man



Fire markante medlemmer af Historisk Samfunds bestyrelse, fotograferet på udflugten til Eskjær i 1971. Fra venstre sekretær Svend Mortensen, formand Johannes Bang, kasserer Otto L. Sørensen og bestyrelsesmedlem Carl Langholz. Foto: Jens Kr. Larsen.

måtte naturligvis også udenfor til en rundgang for at se de berømte billedkvadre, så vi var allerede forsinket, da vi nåede frem til Spøttrup Borg.

Vi havde formået chefen for egnens nye kaserne, oberst N.S. Lunn, til at fortælle om Spøttrup som fæstningsværk, fordi han havde skrevet to artikler om dette emne i årets »Skivebog«. I den smukke riddersal rungede oberstens stemme, mens han som fæstningseksport forklarede sine iagttagelser om Viborgbispens tidligste anlæg og udvikling som fæstningsværk og bolig og om gårdens formodede skæbne under Clementsfejden.

Obersten tog tråden op efter kaffebordet ovre på restaurationen, og han lagde stor viden for dagen, så forsamlingen var glade for at have en så kyndig ligefrem vejleder, der så med en fagmands øjne på egnens største attraktion. Årsmødet druknede i opbruddet og måtte annulleres. (Revisor Ballings baby skreg forstyrrende!). Det blev sent, inden de sidste nåede hjem.

1974: Flyndersø og Stubbergaard

Det er en erfaring, at korte ture passer vore medlemmer godt, også selv om vi skulle komme til steder, vi før har besøgt. I år måtte vi også tage hensyn til de

høje benzinpriser, så vi valgte at holde os til Flyndersøområdet, der netop på denne årstid (sidste søndag i august) viser sig i al sin pragt. En anden grund til, at vi valgte netop den tur, var, at vi kunne få arkivar P.K. Hofmansen til at lede turen. Han var barnefødt i Trandum og kendt af vore medlemmer som forfatter til de kyndige artikler om Estvadgaard og Flyndersø mølle i fire kapitler i årbogen. Det var en lang bilkortege, der startede fra kirkepladsen, men allerede ved Flyndersø mølle standsede man op og lejrede sig på lyngbakken lidt vest for Flyndersø mølle.

Efter formanden, pastor Bangs, velkomst gav Hofmansen et rids af møllens

historie og de personer, der var knyttet til stedet. Bagefter fik vi lov til at kigge ind i de lavloftede stuer i det gamle bindingsværkshus, der ligger alene ned til søbredden.

Vi fortsatte ad den gamle amtsvej til Holstebro, hvor man i vejkanten endnu ser enkelte milepæle fra Ole Rømers opmåling af landevejene. (Omtalt nærmere ved årsmødet 1991).

Med arkivar Hofmansen i spidsen gik turen mod Stubbergårds klosterruin. Godsejer, fru Lausen, åbnede selv ledet, så vi kunne køre næsten helt hen til ruinen, hvilket var en stor lettelse, da der ellers er temmelig langt at gå. Her kunne Hofmansen have talt i flere dage, men



To søskende på historisk vandring o. 1970. Otto L. Sørensen fortæller, mens hans søster, Magda, sidder i baggrunden og lytter på.

han forstod kunsten at trække nogle hovedlinier op, og iøvrigt nød man den enestående natur ude ved søen i det skønne sensommervejr.

Kaffebordet fandt sted i Sevel kro, hvor den store sal lige kunne rumme den store forsamling. Her genoptog Hofmannsen tråden og rundede sin fortælling om det gamle nonnekloster af.

Efter »Som dybest brønd« aflagde formanden, pastor Bang, beretning om årets forløb. Han rettede en varm tak til Otto L. Sørensen, der på grund af svagelighed ønskede at trække sig tilbage fra bestyrelsen, hvor han i mange år har været en bærende kraft som kasserer og redaktør. (Han var tidligere udnævnt til æresmedlem).

Som nye medlemmer af bestyrelsen foreslog formanden journalist, fru Karen Strøm Hansen og seminarieadjunkt Helge Stavnsbjerg, der blev valgt. Sluttelig tog Enna Jensen ordet for at indbyde lysthavende at tage med til Sahl kirke, hvor han især ville koncentrere sig om det gyldne alter. Igen en vellykket tur i fint sensommervejr.

1975: Nordfjends

Søndag den 24. august samledes godt 150 deltagere på Staarupgaard, hvor Samfundets sekretær bød velkommen i formandens fravær. Fhv. museumsforstander K. Enna Jensen fortalte om gårdens historie, især om familien Kaas, der i flere omgange har haft tilknytning til



I 1975 gik den historiske vandring bl.a. til Staarupgaard, hvor fhv. museumsforstander K. Enna Jensen fortalte om herregårdens historie på hovedtrappen. Foto: Yrsa Kjems.



*Det er ikke altid, Historisk Samfund kan få adgang til at komme indenfor i de historiske seværdigheder, men deltagerne klarer sig alligevel, som her på Staarupgaard i 1975.
Foto: Yrsa Kjems.*

gården. Staarupgaard fungerede som sommerbolig for en fabrikantfrue fra Kolding, og derfor måtte deltagerne nøjes med et besøg i gårdens skumle kældre.

Herfra gik turen til Taarupgaard, hvor forstander Jørgen Vindvad tog imod. Man startede med kaffen og gik videre til generalforsamlingen. Sekretæren mindedes foreningens mangeårige kasserer og redaktør Otto L. Sørensen, der var afgået ved døden. Kontingentet blev hævet med 5 kr. til 25 kr., men foreningen fik heldigvis også tilskud mange steder fra.

Forstander Vindvad viste rundt på Taarupgaard og i Taarup kirke og fortalte uhyggelige spøgelseshistorier fra stedet.

Sidste punkt på turen var et besøg i Ør-

slevkloster kirke, hvor den mangeårige kirkesanger, førstelærer Mogens Haugaard, fortalte om den farverige grundlægger af den første skole i Fjends, Marie de Lasson, Ørslev Kloster.

1976: Jebjerg og Lyby

I fint vejr afvikledes turen søndag den 5. september med følgende rute: Lyby kirke, Bostrup Tinghøj og Salling Ungdomsskole.

Lyby kirke var fyldt til sidste plads, da næstformanden, K. Enna Jensen, bød velkommen og bragte en hilsen fra formanden, pastor Bang, der var indlagt på sygehuset. I Lyby kirke talte fabrikant Ingvard Mølbjerg om kirkegårde og gravsteders placering i forhold til hjemstederne. Han lagde også et varmt ord



Den fornemme indgangsportal til Rybjerg kirke var et målene for udflugten i 1977. Deltagerne lytter til adjunkt Ingvar Glad.

Foto: Yrsa Kjems.

ind for gravminders bevaring. (Mølbjerg havde skrevet til kirkeministeriet for at gøre opmærksom på sagen og fået et positivt svar fra kirkeminister Bodil Koch). Efter det fængslende foredrag sang man »Kirken den er et gammelt hus« til Dagny Kroghs orgelspil.

Næste stoppested »Bostrup Tinghøj«, hvor der kort blev berettet om højens funktion som tingsted for Sallingland.

Kaffebordet stod dækket i den store sal, da vi ankom til Salling Ungdomsskole. Her bød forstander Vagn Råhede velkommen, hvorefter Kaj Enna Jensen besteg den ophøjede talerstol for at fortælle om nogle af de på Tinghøjen henrettede, hvis skæbne man kender.

I formandens fravær aflagde sekre-

tæren, Sv. Mortensen, årsberetningen, som godkendtes sammen med det reviderede regnskab. På valg var formanden og sekretæren, der begge genvalgtes.

Derefter talte provst emer. A. Johs. Hansen om Jebjergpræsten Kr. Glud, og forstander Råhede gav et rids af Salling Højskoles historie, før den blev ungdomsskole. En vellykket tur i hjertet af Salling.

1977: Rybjerg kirke, Junetgård og Grætrup kirketomt

I strålende solskin samledes mellem 150 og 200 deltagere søndag den 22. august i Rybjerg kirke, hvor de hørte to foredrag. Først fortalte adjunkt Helge Stavnsbjerg, Skive seminarium, om fæstebondens

søn, Niels Ryberg, der stak af fra militærtjenesten og senere blev en af landets største finansmænd. Foredraget var så levende, at tilhørerne følte sig som henstat til et gammelt eventyr. Derefter fortalte adjunkt Ingvar Glad, Skive seminarium, om kirken, der betragtes som en af de fineste i Salling p.g.a. de spændende granitkvadre m.m.

Efter kaffen og generalforsamlingen (ved sekretæren) på »Dingle«, drog deltagerne til Jungetgård, hvor ejeren, Knud Pedersen og hans hollandske hustru, tog gæstfrit imod. Stående på hovedtrappen fortalte fhv. førstelærer Enna Jensen om gårdens historie.

Udflugten sluttede ved Grætrup kirkeomt. Her havde man været før (1964),

men Historisk Samfund havde opsat en mindetavle på stedet, så der var god grund til endnu et besøg.

1978: Åsted og Salling Østergaard

Søndag den 27. august mødtes ca. 125-150 deltagere ved Åsted kirke.

Som traditionen byder, blev der startet med salmen »Kirken den er et gammelt hus«. Arkivleder, lærer K.E. Jacobsen, Selde, fortalte om Krabbe-slægten, der har sin rod i Salling, men som også spillede en stor rolle for hele Danmark. Fhv. museumsforstander Kaj Enna Jensen fortalte om kirken, suppleret af sognepræsten Knud Olsen. Derefter sang man »Der stander et hus i det høje nord«, også et fast indslag. Ved orglet sad Hi-



*Den anden historiske vandring i 1956 gik bl.a. til herregården Østergaard. 22 år senere - i 1978 - vendte Historisk Samfund tilbage.
Foto: Yrsa Kjems.*



Lærer K.E. Jacobsen, Selde, fortæller om voldstedet Sallingholm under udflugten i 1978. Foto: Yrsa Kjems.

storisk Samfunds »faste« organist, lærerinde Dagny Krogh. Efter en tur rundt om kirken mødtes deltagerne i forsamlingshuset til et smukt dækket kaffebord. Der var lige akkurat plads til alle deltagerne.

Efter den traditionsrige afsyngelse af »Historiens Sang« aflagde sekretæren i formandens fravær årsberetningen og fortalte om Selde-læreren H.C. Strandgaard, en af Sallings første lokalhistorikere. Kassereren, adjunkt Helge Stavnsbjerg, fortalte om en erindringsbog, han havde lavet om fagforeningskvinden Katrine Ustrup fra Skive, og K. Enna Jensen fortalte om private oldsagsamlinger på egnen.

Efter kaffebordet gik turen til herregården Østergård, hvor lærer Jacobsen

illustrerede gårdens bygningshistorie med plancher. Turen sluttede på voldstedet Sallingholm, hvor man tydeligt endnu kunne se spor af volde.

1979: Daugbjerg og Mønsted

Turen gik til Østfjends den sidste søndag - den 26. - i august. Afgang fra kirkepladsen kl.13.00 som sædvanlig. Folk uden bil kunne bestille plads i en lejet rutebil. Ruten var: Mønsted kalkgruber (der var tale om at lukke dem for offentligheden), Mønsted kro, »Paradis«, Daugbjerg Dås. Lærer Ole Bojsen m.fl. påtog sig at lede turen.

Turen begyndte i Mønsted kalkgruber, hvor stedets fortæller, Agner Stilling, med lune og kyndighed viste rundt i gru-

berne. Ved kaffebordet i Mønsted kro afholdtes årsmøde, som blev ledet af sekretæren og Enna Jensen i formandens fravær. I stedet for adjunkt Helge Stavnsbjerg valgtes fuldmægtig E. Steen Sørensen til kasserer, ellers var alle valgenvalg. Sekretæren fortalte om Skivebogen, der nu var kommet i 70 bind. Årbøgerne fyldte en meter på biblioteket og indeholdt i alt 9.000 sider om Skiveegnens historie.

Lærerne Rud Kjems og Preben Thomsen havde optaget en film om kalkgruberne i Daugbjerg, som her blev vist for første gang for en større kreds. Filmen blev indledt med et foredrag om minedriften gennem tiderne, og der var arrangeret en lille udstilling af undervisningsmaterialer om kalkgruber og om andre ting på egnen.

Det var kun få, der tog med til Daugbjerg Dås, men vejret var heller ikke det bedste. Turen samlede kun ca. 60 deltagere.

1980: Lem kirke og Hostrup Hovedgaard

Udflugten i år skulle have været ledet af næstformanden, fhv. lærer Kaj Enna Jensen, da formanden, pastor Johs. Bang var død. Desværre måtte Enna Jensen melde afbud på grund af sygdom. Turen gik den 24. august til Vestsalling, Lem kirke og Hostrup Hovedgaard.

Ca. 50 deltagere var mødt i den rummelige kirke, hvor sekretæren som den tredje i rang bød velkommen. Som erstatning for Enna Jensens foredrag fortalte sekretæren om »Den gudelige vækelse i Sydsalling« omkring lægprædi-

kanten »Kræn Povls« i Haasum og de store gudelige møder i Lem Kæmpegaard. Derefter holdt adjunkt Ingvar Glad et inspirerende foredrag om kirker i almindelighed og Lem kirke i særdeleshed, dens skønne indre rum med glasmosaikken og ikke mindst dens ydre med de mange berømte billedkvadre og deres symbolsprog.

Man gik tværs over vejen til Lem Samlingshus, hvor kaffebordet stod dækket. Årsmødet måtte ledes af sekretæren p.gr. af ledernes fravær, og han indledte mødet med at udtale mindeord over Samfundets mangeårige formand, pastor Johs. Bang, der var afgået ved døden i afvigte vinter. Forsamlingen rejste sig. Derefter aflagde Sv. Mortensen beretning om foreningens aktiviteter i årets løb, og kassereren E. Steen Sørensen fremlagde regnskabet. Kontingentet foresloges forhøjet til kr. 35, hvilket godkendtes. På valg var Enna Jensen og sekretæren, der genvalgtes. Derefter holdt sekretæren et kort foredrag om folke-mindeforskeren Niels Sørensen, Lem, hvis grav vi havde dvælet ved på kirkegården. Han var en drivende kraft ved oprettelsen af Historisk Samfund, og han blev den første leder af museet i Skive.

Så brød man op og kørte den korte vej ned til den lille herregård Hostrup, der ligger ned til fjorden. Da vejret var koldt og regnfuldt (for en gangs skyld) havde skoleinspektør Jens Peter Hansen, Ramsing, allerede i samlingshuset givet en skildring af gården og dens ejere siden middelalderen, men vi afsluttede i gårdens park med den sidste del. Her var der nemlig lidt læ for den frysende flok.

Ved 18-tiden sluttede man den udbytteri-ge dag med en tak til de medvirkende for-
redragsholdere.

1981: Ejsing kirke og Rydhave

Udflugtsmålene var i år Ejsing kirke og Rydhave slot. Vi har været der før, men dels er det længe siden, og dels er der et righoldigt stof at lægge frem for deltagerne begge steder. De ca. 70 deltagere blev søndag den 6. september budt velkommen af næstformanden Kaj Enna Jensen, og vi havde formået sognepræsten, Lars Sandfeld, til at vise den prægtige kirke frem med det rige inventar og udsmykning helt fra middelalderens dage. Det er en kirke, man har lyst til at aflægge besøg i mere end een gang.

Der blev også stillet en del spørgsmål fra de meget interesserede deltagere.

Ude på kirkegården på kirkens nordside står en ensom mindesten sat over rakeren »Stærke Hans« fra Rønbjerg. Han var den sidste raker og er bl.a. kendt fra Aakjærs beskrivelse. Om hans eventyrlige liv fortalte sekretæren kort, inden bilkaravanen begav sig til det nærliggende Rydhave slot, hvor lærer Aksel Najbjerg tog imod og ledede det videre forløb af rundvisningen.

Men først gik man til kantinen, hvor der var dækket kaffebord til deltagerne. Efter afviklingen af årsmødet ved sekretæren fortalte Aksel Najbjerg træk af slottets historie, og så fik vi lov til se alle rum og bygninger - og de var mange.



Fhv. førstelærer og museumsforstander K. Enna Jensen ledede flere gange historiske vandringer i sit gamle sogn. Her fortæller han på Kaas's hovedtrappe i 1982. Foto: Rud Kjems.

Det var heldigvis fint vejr, og også her fik man en fin indførelse i herregaardslivet op gennem tiderne.

K. Enna Jensen indbød lysthavende at tage hjemturen via Sahl kirke med det gyldne alter, og en flok fulgte opfordringen.

1982: Lihme sogn

Da næstformanden, fhv. førstelærer K. Enna Jensen, Lihme, gentagne gange havde ønsket at lede en »Vandring« til sit gamle sogn og sin gamle kirke, arrangeredes den årlige udflugt efter dette ønske fra den højtbedagede degn, skønt vi allerede et par gange har besøgt sognet, der er rigt på historie og natur.

Sv. Mortensen, der i foråret havde afløst pastor Johs. Bang som formand, kunne søndag den 24. august byde velkommen i den fyldte Lihme kirke, som Enna Jensen har forevist utallige hold af besøgende fra nær og fjern, og de halvanden time, vi havde sat af til denne del af turen, slog ikke til. Heldigvis var der ikke langt til cafeteriet ved Aalbæk strand, hvor vi nød et veldækket kaffebord, mens formanden aflagde beretning, som godkendtes tillige med regnskabet. Fru Karen Strøm Hansen og Rud Kjems genvalgtes.

Derefter kørte man ud til den ensomt beliggende herregård Kaas, stamsæde for slægten af samme navn. Her kunne vi ikke komme ind, men stående på hovedtrappen holdt Enna Jensen forsamlingen fangen ved sin fortælling om bygningens skæbne gennem tiderne og de skiftende ejere, af hvilke Jens Hvas, der spillede en rolle på reformationstiden,

er den mest interessante. Man gik sluttelig ud til voldstedet for det første Kaas og drog ud over marken til Sønderhøje, hvorfra der er en pragtfuld udsigt ud over det uberørte landskab ud til Kåshoved.

1983: Ørslev Kloster og Strandet

Søndag den 21. august gik turen til Nordfjends under ledelse af fhv. skoleinspektør Mogens Haugaard, Ørslevkloster skole. Vejret var fint. Man samledes i Ørslevkloster Kirkes store smukt restaurerede kirkerum, hvor formanden bød velkommen til den store forsamling og overgav ordet til Mogens Haugaard, der har været kirkesanger i mangfoldige år. Med hans indgående kendskab til klostret og kirken og store fortælleevne blev kirkebesøget en stor og smuk oplevelse. Selve klostret, der nu er arbejdskollegium for studerende og kunstnere, blev vist frem af klosterforstander Tove Børre, der i særlig grad opholdt sig ved stedets sidste ejer, komtesse Sponeck, der havde reddet stedet fra forfald og overdraget det til Dansk kulturhistorisk Museumsforening.

Der var ikke langt til de smukt dækkede kaffeborde på Luthersk Missionsforenings kursusejendom ved Virksund. Her blev også årsmødet afholdt. I stedet for fru Kirsten Aakjær, der ikke ønskede genvalg, valgtes på bestyrelsens indstilling viceinspektør Poul Tolstrup, Resen.

Den lille herregård »Strandet«, der ligger ikke langt fra Ørslev Kloster ved Virksund-Viborgvejen, og som har hørt under Klostret i en periode, var næste mål. Her genoptog Mogens Haugaard

tråden stående på hovedtrappen, da vi ikke kunne komme ind og se huset. Han opholdt sig særlig ved slægten la Cours første mand i Danmark, der var indvandret fra Frankrig. Pierre la Cour var forpagter af Strandet til sin død. Slægten har sat ham en mindesten ved gården på en høj ud til vejen. Her sluttede en indholdsrig dag i det nordlige Fjends.

1984: Lynderupgaard og Lynderup kirke

Udflugten gik den sidste søndag i august til Lynderupgaard og Lynderup kirke med kaffebord og årsmøde på Luthersk Missionsforenings kursuscenter ved Virksund. Turen blev ledet af genealog Anton Blaabjerg, Viborg. Der deltog ca. 120 medlemmer og andre interesserede, og det fine vejr og det skønne landskab bidrog til at gøre turen til en god oplevelse med et godt historisk indhold. Vi kunne ikke komme ind på Lynderupgaard, men på gårdspladsen med den ejendommelige rindende brønd gav Blaabjerg et rids af den gamle gårds fortid og nyere historie, da den kom i studehandlerslægten Kielsens besiddelse i nogle generationer. Der var rundgang omkring den trelængede bindingsværksgård i grønt bindingsværk, og derefter besøgte man avlsgården med de lange studestalde, der i ældre tid gav husly til eksportstudene, der græssede på de vide engarealer i bunden af Hjarbæk fjord.

Ved kaffebordet ved de smukt dækkede kaffeborde i den nye sal på kursuscentret ved Virksund aflagde formanden, Svend Mortensen, beretning, og det reviderede regnskab blev delt om. Fhv.

førstelærer K. Enna Jensen og bibliotekar Carl Langholz blev genvalgt.

Turen afsluttedes i dem idyllisk beliggende Lynderup kirke af Anton Blaabjerg på fortrinlig vis, og man besøgte på kirkegården familien Kielsens store familiegavstede.

1985: Thorning og Frederiks

Den historiske vandring stiledede i år mod hedeegnene langt mod syd, hvor vi søndag den 26. august fulgte i Blichers fodspor og opsøgte kartoffeltyskernes kirkegård ved Frederiks kirke.

De ca. 90 deltagere fyldte Thorning kirke, hvor den kendte museumsleder Aksel Nielsen fortalte levende om kirkens præster, men naturligvis mest om Blicher. Det tog en times tid, hvorefter man gik tværs over vejen til Blicher-museet, og her fortalte Aksel Nielsen om museet og de udstillede genstande, af hvilke mange havde tilknytning til Blichers liv og færden der i egnen. Det tog også en times tid, og derefter kørte man til restaurant »Mads Doss« ved hovedvejen, hvor kaffebordet stod dækket, og formanden aflagde sin beretning. Medlemstallet er nu 520. Regnskabet viste et overskud på kr. 8000, Bostrup Tinghøjfonden er på kr. 3000. Valgene var genvalg.

Efter et vend omkring Æ Bindstow og det gl. skolehus ankom vi ved halv sekstiden til Frederiks kirke ved det store vejkryds. Her havde vi fru Elsa Steen Sørensen til at berette om kartoffeltyskerne, som hun har skevet en bog om. (Hun er selv ud af stammen, f. Krath). Den livlige fortælling optog tilhørerne



En af de længste historiske »vandringer« gik i 1986 helt til Vedersø. Første stop på denne tur var herregården Nørre Wosborg, hvor nogle af deltagerne nød det gode vejr i borggården. Foto: Yrsa Kjems.

meget, og vi måtte naturligvis slutte med en rundgang på kirkegården med den store mindesten, som efterslægten har rejst.

1986: Nr. Wosborg, Skærum Mølle og Vedersø

Den historiske vandring gik søndag den 31. august til Vestjylland.

Første holdeplads var herregården Nr. Wosborg, der nu er åbnet for offentligheden som et slags museum, med fine møblerede interiører og stor sal, hvor vi af en omviser fik en god introduktion til en rundgang i de mange rum med gammelt inventar og museumsgenstande og billeder af gårdens folk. Både H.C. Andersen og Frederik den 7. har opholdt sig

på gården, der har en meget gammel historie, og hvis ejere var kendt over hele Vestjylland.

I en sidelængde var der indrettet et hyggeligt cafeteria, der lige kunne rumme den store skare (ca. 200), der havde taget den lange tur. Som sædvanlig afholdtes årsmødet her. Efter »Som dybest brønd« med lærer Poul Sørensen som forsanger aflagdes beretning og regnskab. Alle valg var genvalg.

Der var ikke langt til næste holdeplads på den anden side landevejen. Her tog lektor Gudrun Aspel imod. Hun var som formand for Folkeuniversitet i Danmark ved at indrette et kursuscenter i det gamle teglværk, hvilket hun indledningsvis fortalte om og viste os nogle af de re-

staurerede bygninger. En særlig oplevelse var det at få adgang til den sidste ejer, proprietær Villemoes' store villa med sjældne interiører, der står urørt siden den sidste ejers død.

Skærum mølle er blevet kendt viden om under Gudrun Aspels ledelse.

Vi burde nok have sluttet turen her, for der var jo langt hjem, men vi havde som sidste punkt programsat et besøg i Vedersø kirke, nu da vi var på disse kanter. Der var da også en god flok, der tog med til Vedersø, hvor vi ankom en time forsinket, hvilket fik graveren Anton, der havde ventet på os, til at bemærke, at det var den største forsinkelse, han endnu havde oplevet, og han havde oplevet meget i den retning. Det var nemlig ham, der i kirken havde til opgave at fortælle om Kaj Munk, som han havde kendt personlig. Han var en stor fortæller, og det var en stor oplevelse at lytte til den gamle mands beretning om Digterpræsten som præst og menneske i det fattige sogn ude ved havet. Der blev nedlagt en buket på digterens grav ved kirkens kor. Det var blevet mørkt, da hjemturen startede, og det var klart, at turen havde været for lang, men de fleste holdt ved til det sidste, og det kom de ikke til at fortryde.

1987: Øster Jølby

Den årlige udflugt startede som sædvanlig med afgang fra kirkepladsen søndag den 20. august kl. 13. Medlemmer uden bil placeres med lethed hos bilejere med ledige pladser. Det fungerer fint, og ingen er nogensinde ladt tilbage.

Efter en times kørsel kunne man par-

kere ved Ansgarkirken i Ø. Jølby på Mors. Her bød formanden velkommen i det særprægede lyse kirkerum, der ikke ligner en almindelig dansk landsbykirke. Denne frimenighedskirke har en ganske speciel historie, bygget af den lokale befolkning selv for egen regning. Historien blev af frimenighedspræsten Lau Jørgensen fortalt mesterligt, om disse pionerer i den folkelige rejsning mod statskirken, som også formåede at rejse det berømte ottekantede forsamlingshus ikke langt fra kirken.

Her drak man kaffe, og Lau Jørgensen fortsatte sin beretning om den folkelige rejsnings mænd og deres virke i de folkelige bevægelser. Den store forsamlingsal er nu smukt restaureret og en seværdighed i sig selv. Det gode kaffebord var meget billigt. Der blev efter traditionen afholdt årsmøde.

Som afslutning på mødet i det ottekantede havde vi formået kassereren, E. Steen Sørensen, til på sin harmonika at give nogle prøver på folkedans fra Mors. Dette indslag gjorde stor lykke og høstede stort bifald. (E.S.S. var indfødt morsingbo.)

På hjemvejen var der planlagt et besøg på Dueholm Museum, men mange kørte direkte hjem. Der var ca. 90 deltagere på denne vor første tur til Mors.

1988: Tjele

Skønt Tjele er et kendt udflugtsmål, og vi måtte regne med, at en del af medlemmerne havde været der, anså vi dog stedet for så historisk spændende, at man godt kunne få udbytte af en grundig omvisning af en kyndig guide, hvilket også

skete. Den fornemme hovedbygning er privat beboelse, så der kunne vi ikke komme, men der var også nok at se på endda. Først fik vi en oversigt over gårdens skæbne gennem tiderne og især de personer, der har hørt til her på gården. Nogle af disse er jo blevet »berømte« og kendte gennem litteraturen. I mange generationer har gården tilhørt slægten Lyttichau, som stadig bebor gården. Foruden de mange stalde og vognrum omfattede rundvisningen også den nærliggende kirke med den store sarkofag samt en nærliggende mindelund for slægten Lyttichau.

Efter den halvanden time lange rundvisning var der fælles kaffebord i det hyggelige cafeteria, hvor årsmødet afvikledes efter traditionen. Vi sang foruden »Historiens sang« også et par Blichersange med lærer Poul Sørensen som forsanger. Vi havde formået museumsinspektør Jens Ole Lefevre, Skive, til at læse udvalgte stykker af Blichers »En Landsbydegns Dagbog«, der jo for en stor dels vedkommende udspiller sig på Tjele. Det var en mesterlig oplæsning, der fuldstændig greb forsamlingen.

Vi sluttede vort Tjelebesøg på en mere munter vis, idet vores musikalske kasserer E. Steen Sørensen på virtuos måde på sin harmonika spillede nogle danse der fra egnen med kyndig omtale af de enkelte stykker. Kl. ca. 18 kunne selskabet bryde op efter en dag med mange gode indtryk, værd samle på.

1989: Viborg by og Hald

Mærkværdigvis har vi aldrig været i Viborg, hvor historiens vingesus lyder

stærkt fra hver en kant. Jyllands gamle kongehyldningsstad med domkirke og landsret og den gamle latinske omkring domkirkepladsen. Det råder vi bod på i år. Vi har aftalt med turistforeningen at dele deltagerne op i to hold med hver sin guide til mindesmærkerne i den indre by. Som sædvanlig afgang fra kirkepladsen kl.13 - i år den 2. september. »Løsgængere« kom med på ledige pladser i de private biler, der ankom som beregnet kl.13.30 til domkirkepladsen.

De ca. 90 deltagere samledes i Viborg Domkirkes krypt, hvor en af de to guider gav en introduktion til en rundtur til fods til de mere og mindre kendte historiske minder, der ligger tæt omkring Domkirken, som vi ikke beskæftigede os med på denne tur. Der var nok at se på, og der blev givet solide informationer på de enkelte »holdepladser«, bl.a. Gråbrødre-klosteret, der er smukt restaureret med »Kongens kammer« og kirkesal.

Efter halvanden times fodtur trængte man til kaffe, og bordet stod dækket på den kendte »Niels Bugges kro« i nærheden af Hald hovedgaard. Der var som sædvanlig god stemning ved kaffebordet, der altid trækker længere ud end tiden tillader. Vi fik dog årsmødet afviklet som vedtægterne foreskriver og regnskab fremlagt og gennemgået af kassereren E. Steen Sørensen, der også i år på sin harmonika gav prøver på danse fra denne egn. Det er altid en festlig afslutning på kaffebordet, og stemningen var høj. Lærer Aksel Jørgensen valgtes til en ledig post i bestyrelsen.

Dermed var turen ikke slut, thi lige i nærheden lå den nyrestaurerede »lade«

ved Hald hovedgaard. Den er nu udstillingsrum for et par flotte udstillinger, bl.a. en geologisk om Hald sø og en historisk om »Lejren ved Hald« fra første verdenskrig. Det blev en fin afslutning på en indholdsrig »historisk« eftermiddag.

1990: Glomstrup og Galtrup

Turen gik søndag den 2. september til herregården »Glomstrup« på Sydmons, hvor et lærerpar har eller er i færd med at indrette et privat museum med genstande indsamlet i egnen, samt ting og sager fra det meste af Mors. Hovedbygningen er indrettet med inventar, således at de enkelte rum repræsenterer en epoke i stilhistorien. Også udenomsværkerne, lader og stalde, er fyldt op med museale genstande, men dette bærer præg af at være under opbygning.

Ejeren bød os indenfor i den store sal, hvor han redegjorde for Glomstrups forhistorie, og derefter fortalte han om sin overtagelse af den forfaldne gård og det forudgående arbejde med at skabe et museum i denne udkant af Mors. Han byggede samlingerne på, hvad der endnu fandtes på gårdenes lofter og udhuse af gamle ting og sager, og der viste sig at være utrolig mange museumsgenstande bevarede i denne afsides egn. Så fulgte en rundvisning inde og ude, hvilket varede det meste af et par timer, og der blev snakket en del og stillet mange spørgsmål også af lederen til deltagerne. Her var noget for enhver smag.

Noget forsinket ankom vi til »Det ottekantede Forsamlingshus« i Galtrup, der jo ligger midt på Mors. Her stod »De

folkelige bevægelser«s vugge og det store rum med talerstolen, hvorfra så at sige alle betydende mænd i landet har ført ordet. Nu er salen meget imponerende og smukt restaureret, og vi fyldte ikke meget ved kaffebordene, men vi var heller ikke så mange, som vi plejer at være, ca. 50. Formanden måtte gennem ritualet med beretningen, og den sædvanlige formelle valghandling gik efter vedtægterne: Hvert år afgår de to bestyrelsesmedlemmer, der har siddet længst uden at være genvalgt. Navnene nævnes, og da ingen ytrer sig, eller der råbes »genvalg«, skulle det formelle være overstået. Regnskabet oplæses og kommenteres af kassereren E. Steen Sørensen. Det er ret overskueligt, så enhver kan følge med i det.

Det er efterhånden blevet skik på vore udflugter, at vor musikalske kasserer på opfordring, efter at det formelle er overstået, diverterer selskabet med folkemusik og gamle dansemelodier. Det skete også i år, og her var han på hjemmebane, idet han er født og opvokset på Mors. De enkelte melodier bliver altid præsenteret med stor kyndighed. Kraftigt bifald. Det var lige før salen var blevet ryddet til dans.

Men der var endnu et punkt på programmet, mens vi nød det skønne rum. Vi havde aftalt med formanden for Morsø Historiske Forening, lektor Børge Jensen, at han skulle holde et foredrag for os om »Det ottekantede« og en anden markant bygning på Mors: Bendix hotel. Det gjorde han med stor kyndighed og på en levende måde, så der blev lyttet intenst. Det var anden gang i løbet

af få år, vi havde benyttet denne berømte sal til årsmøde. En rigtig Morstur gennem storslåede landskaber.

1991: Svansøgaard og Staarupgaard

Sidste søndag i august. Afgang fra kirkepladsen kl. 13. Alle fik kørelejlighed som sædvanlig.

Turen var i år henlagt til det nære opland uden lange køreture. Til en afveksling var der arkæologi på programmet. Skive Museums arkæologer har i længere tid foretaget udgravninger i Svansøgaards mose og plantage, og museumsinspektør John Simonsen førte den store forsamling på ca. 100 deltagere rundt i terrænet og forklarede fundfelterne og fremviste nogle af de opgravede genstande. Turen blev for lang for de ældre deltagere, men heldigvis var det strålen-

de vejr. Vi havde ellers aftalt, at mere end 20 min. frem og tilbage måtte fodturen ikke tage. Men det var også en skøn naturoplevelse på en smuk sensommerdag.

Heldigvis var der ikke langt til de dækkede kaffeborde. Årsmødet fandt sted på Bentas cafeteria i Nr. Søby, hvor den store sal netop kunne rumme forsamlingen. Kaffebordet er en vigtig del af det sociale samvær og snakken går særdeles livligt; mange af vore medlemmer kender hinanden fra tidligere ture og en hel del er gengangere fra år til år.

Årsmødet begyndte som sædvanlig med afsyngelsen af »Historiens sang«, som Aakjær skrev til en grundlovsfest i Skive Anlæg anno 1917. Et af vore medlemmer, cand. mag. Henrik Fibæk Jensen, har skrevet om denne sang i

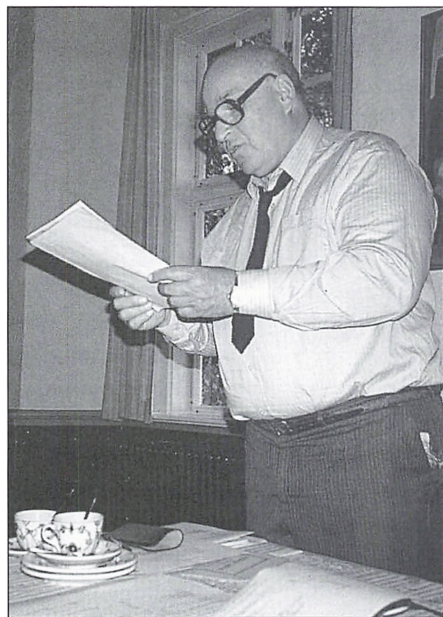


I 1992 gik den historiske vandring en skøn septemberdag »rundt om« Hjarbæk fjord. Et af stoppene var Hjarbæk havn. Foto: Rud Kjems.

Askov Højskoles årsskrift sidste år, og med hans tilladelse oplæste formanden korte passager af hans artikel. Derefter formandsberetning efter vedtægterne, samt regnskabsaflæggelse og valg.

Formanden omtalte de såkaldte »Ole Rømersten«, milesten med en skålformet fordybning for hver kvartmil. Der står 4 af dem langs den gamle Holstebro landevej fra Flyndersø over Hjelm hede. De stammer fra den første opmåling af de danske landeveje, som Ole Rømer satte i værk. I høj grad værd at værne om, som man har gjort det i Hardsyssel, hvor de findes i stort tal.

Der var ikke langt til udflugtens sidste



Det vigtige kaffebord er slut, og formanden aflægger sin årsberetning. Stedet er Taarupgaard i 1992, og det er formanden, Svend Mortensens sidste beretning, inden han forlod Historisk Samfunds bestyrelse efter en halv menneskealder. Foto: Rud Kjems.

mål, herregården Staarupgaard, hvor vi har været før under Enna Jensens førerskab. Da henlå gården, der var i privat eje, i forfald ude og inde, men nu kom vi til en nyrestuaret herregård, hvis ejer, Jørgen Bram, samt arkitekten Erik Ejnar Holm tog imod på hovedtrappen. Gården havde endnu ikke været åbnet for offentligheden, og vi var det første hold, der fik lov til at se resultatet af flere års restaureringsarbejde helt fra grunden og til flere mill. kr. Erik Ejnar Holm har specialiseret sig i restaurering af gamle bygninger, og det var også ham, der fra trappen fortalte om arbejdet og senere førte os gennem de smukke sale, rum og trapper. Men først havde den nye ejer, der har sat restaureringen i værk, fortalt om sine planer for Staarupgaards fremtid.

»En god eftermiddag«, sagde fru Tage Hansen på hjemturen.

1992: Vorde, Hjarbæk og Taarupgaard

Turens emner var Vorde kirke, Hjarbæk havn samt Taarupgaard. Det kan være svært at finde nye udflugtsmål inden for en rimelig radius. Længere end til kl. 18 forventes turen ikke at vare. En anden vanskelighed er at finde et sted på ruten til afvikling af det traditionelle kaffebord med årsmøde. Og ikke mindst vigtigt at finde gode ledere og foredragsholdere.

Som sædvanlig afgang fra kirkepladsen kl. 13 den sidste søndag i august - og ankomst til Vorde kirke en halv time senere. Vi havde fået en af vore gode bekendte i Viborg, cand. mag. Jesper Hjermind, til at lede første del af turen. Mens vi måtte vente på nøglen til kirken, var

der lejlighed til at nyde den enestående udsigt fra Vorde kirkebakke i et strålende sensommervejr. Denne oplevelse var alene turen værd, men Jesper Hjerminde, der er middelalderarkæolog, tog os med ind i kirken, hvor han talte om landsbykirker i almindelighed og Vorde kirke i særdeleshed. Ikke fordi der var særlig meget at se på i selve kirken.

Efter en god times tid i det svale kirkerum gik vi udenfor for endnu engang at nyde den betagende udsigt, inden vi ad de snoede veje langsomt lod os føre gennem det kuperede terræn ned til det idylliske Hjarbæk og ud på molen ved den lille havn, der engang var Viborgs forbindelse til de store have. Historien om havnen blev også fortalt af Jesper Hjerminde, der ejer en Limfjordssjægt, et gammelt fiskerfartøj, som man brugte til fjordfiskeri før motorbådenes tid. De var meget velsejlende og tilpasset til forholdene i fjorden. Vi havde også inviteret en gammel skipper med, Chr. Jensen, Skive, der ofte har sejlet på Hjarbæk med galeasen »Rigmor«. Han kunne supplere med mange oplysninger om forholdene på Hjarbæk fjord og i havnen. Det var en fin oplevelse i det smukke sensommervejr at skue ud over fjorden til Himmerland på den anden side og Fjends herred med Kvols nod nord. Det blev også en smuk køretur til herregården Taarupgaard, der ligger ned mod fjorden. Vi har været her før for en snes år siden, og bliver altid vel modtaget. Nu er gården ungdomsskole, og forstander Vindvad tog imod på trappen og bød os ind i den store sal i midtfløjen, hvor der var dækket op. Det så fint ud, og alle fik

plads. Som altid gik snakken højlydt og muntert; man kan mærke, at vore deltagere nyder samværet omkring den lokale fortid i alle de spor, den har afsat gennem tiderne. Men vi havde mere på programmet, der altid er behørigt annonceret i dagspressen.

Taarupgaard er et gammelt hus, og det store stof om bygninger, ejere og begivenheder var der ingen, der kendte bedre end forstanderen, og han forstod at lægge det frem på en sådan måde, at forsamlingen lytter opmærksomt. Med til gården hører også den nærliggende kirke med et spændende inventar og adelige begravelser (dog ikke Christian den 4.s kansler, Niels Kaas, der var den mest kendte i rækken af adelige ejere. Han er vist gravlagt i Viborg Domkirke).

Til slut skal det nævnes, at formanden efter aflæggelse af beretningen trak sig tilbage efter 33 år i bestyrelsen, heraf 12 år som formand. Dette var forlængst meddelt bestyrelsen. Det kom bagpå den afgående formand, at Poul Tolstrup på bestyrelsens vegne udnævnte ham til æresmedlem af Historisk Samfund og overrakte et indrammet kalligraferet diplom som tegn på denne sjældne hæder, mens forsamlingen gav stående applaus.

Rud Kjems, der er ældst som bestyrelsesmedlem, holdt en meget personlig tale. Pastor Forman bidrog med oplæsning af en fortælling, og Steen Sørensen, mangeårig kasserer og spillemand i foreningen, havde forfattet en sang med tekst frit efter »Som dybest brønd«. Formanden, hvem al denne virak kom ganske bagpå, fik sig til slut mandet op til at takke til alle sider.

Limfjordssysler

Et stednavne-kompositum

Af H.G. Tybirk

At sysle med stednavne er næppe nogen særlig almindelig - sysselsættelse. For mangan én vil måske selve ordet »stednavne« forekomme mærkeligt eller intetsigende, skønt det i sig selv er et godt dansk ord og dækker over en række gode danske ord, som hører til sprogets grundlæggende materiale. Skive er et sådant ord. Alle ved jo, hvad en skive er; men få eller ingen ved med sikkerhed, hvad stednavnet Skive betyder. Dette vil dog ikke sige, at der ikke findes folk, som i ledige stunder har bestræbt sig for at finde ud af, hvad for et indhold stednavnet Skive kunne dække over. Eller Salling f.eks. Eller Limfjorden. Eller navnet på den lille by, som man tilfældigvis selv er født i. Man vil herunder, ved at skæve lidt til siden, utvivlsomt opdage, at der er mange andre lokale navne, ja at der et utal af stednavne, som frembyder gåder for betragtningen. Og måske går man så en dag i gang med at løse nogle af disse gåder.

Man vil da erfare, at vejen til opklaring af disse kan være lang, i nogle tilfælde tilsyneladende endeløs. Som almindelig regel kan vist gælde, at jo flere vanskeligheder der viser sig med at af-dække et stednavns betydning, desto ældre er navnet. Men måske dette ikke så meget er en sandhed for begyndere udi stednavnestudiet som for viderekomne? Til opklaring af stednavne findes der i

vore dage hjælpemidler, et stednavneleksikon bl.a., som kan købes i enhver boghandel. Andre kan opsøges på biblioteket. Man vil formentlig snart måtte erkende, at lidt almindelig nysgerrighed ikke rækker langt. Den må suppleres med sproglige kundskaber af en anden art end dem, man erhvervede i sin skoletid. Der må derudover om muligt vækkes en historisk sans til live, som skolen efter sigende i den sidste menneskealder har interesseret sig mindre for. Men - vækkelsen af denne sans og tilegnelsen af disse kundskaber vil sagtens kunne tage sit udgangspunkt i selve tilegnelsen af de danske stednavne! Appetitten kommer, mens man spiser, siger franskmændene jo.

For at vende tilbage til begyndelsen: Engang i livets morgen spurgte en nybagt konfirmand en af stedets lærde mænd, hvad mon egentlig ordet Limfjorden kunne betyde? Det lærde svar gik ud på, at stavelsen lim- kom af det romerske ord limes, som betød grænse. Og da den uforsagte yngling en anden dag videre spurgte, hvad egentlig bynavnet Selde kunne have at betyde, lød det endnu mere overraskende svar, at byen i gamle dage havde heddet Salido, og at »sali« (med tryk på 2. stavelse!) ligeledes var latin og betød »gå ud«. Om det så havde været meningen med navngivningen den gang i hedenold, at landsby-

en skulle stå parat til at soppe ud i »grænsefjorden«, får stå hen. Det unge menneske ville ikke tro sine egne øren - og det var vel ret beset fornuftigt nok. Skulle romerne, som anlagde deres grænse i det sydlige Germanien, virkelig have færdes her ved den hjemlige kyst og have givet disse ravjyske lokaliteter navn? Inden længe tog han selv fat på limfjordssystemerne og kom lidt efter lidt - men det tog år - frem til ret egenartede resultater, hvoraf nogle skal meddeles i det følgende, i skønsom blanding med en del andre. Man må dog ikke gå hen og tro, at det er original forskning som her bydes til - jo, forskernes originale sammenstukkede forskning, begribeligvis, tilsat en del betragtninger af mere beskeden herkomst.

Blandt stednavneforskere må nævnes to stedlige kapaciteter, godsejeren Gudmund Schütte og landsarkivaren Svend Aakjær, begge veludrustede såvel i sproghistorisk henseende som i kendskab til oldtidens og middelalderens germansk-nordiske historie, således om den tog sig ud i deres tid og for deres undertiden måske af alt for megen forskerbejstring hildede blik. I mine øjne har de herrer dog tilsammen ydet en fortrinlig både faglig og pædagogisk indsats, stimulerende i deres sindrige tydninger af jernalderens urnordiske halvkvædede visser og ramme runer - for således må man nærmest betegne de ældste levn af vort modersmål fra tiden 200-800 e. Kr. f. Og hvad vikingetiden angår, så er vi selv, trods arkæologiens store landvindinger i de seneste årtier, heller ikke alt for godt stillede m. h. t. ønskelig baggrundsvi-

den. En del områder, især hvad åndslevet, religionen, anbelanger, vil stadig i bedste fald ligge hen i halvmørke, hvor kun et kvalificeret gæt ud fra de foreliggende fragmenter af sproglig, sagnhistorisk og mytologisk art for en stund vil kunne sprede lidt lys. Men kun de allerheldigste og bedst underbyggede »gætninger« vil kunne opnå eftertidens billigelse.

Blandt yngre forskere, som ikke sjældent har været deres forgængeres lidt for strenge kritikere, skal nævnes Kristian Hald for sin solide og tolerante fremstilling i »Vore stednavne« (1965) og den skarpsindige og nøgterne Bent Jørgensen, hvis resultater er gjort alment tilgængelige i den tidligere nævnte »Stednavneordbog« (1994). Tyngdepunktet er her flyttet fra den sprogligt-historiske dobbeltbetragtning over mod den ensidigt sproglige nærlæsning. Oftest med succes.

I sig selv lyder ordet »syssel« som et rart hjemligt ord, som i nutiden fører et tilbagerullet liv, i forbindelser som: huslige sysler, boglige sysler o. lign. Det er dog uvist, om det er så dansk endda - men latin er det så sandelig ikke! Det ser ud til at være indvandret fra vikingetidens England, og ordets oprindelsehistorie hører i det hele taget til de mere kuriøse. Man havde i oldengelsk et ord »susl«, som betød pine eller plage (navneord), og et dermed beslægtet ord »seoslig« (pint, altså tillægsord), der hører til samme rod som dansk »syg«. Fra at betyde »plage« kom ordet da i tidens løb til at betyde arbejde! Og fra at betyde »arbejde, virksomhed« kom ordet, i hvert

fald her til lands, til at betyde »administrativt område«. Således navnlig i Jylland, hvor Limfjorden indrammes af hele fem sysler, hvis navne tilmed har det interessante ved sig, at de indeholder et indbyggernavn. Måske med undtagelse af Sallingsyssel (Sallingholm + Fjends = Sallingsyssel) - hvis ikke man antager, at det gamle stammenavn fra det ældste Danmarkskort, Salibingioi, betegner sallingboernes forfædre. Således Schütte.

På ejendommelig vis knyttes begynder af Danmarks længste fjord (egl. et sund) sammen af den administrative betegnelse Vandfuld herred, beliggende omkring Harboøre som den iørefaldende afslutning mod nord på det vidtudstrakte gamle Hardsyssel. Det hed i middelalderen Wændlefolk heret og peger uden videre mod et oldtidsnavn på Limfjorden, Wændlæ, den drejende, som øjensynlig også har lagt navn til det langt større landskab mod øst, Vendsyssel, vendlernes syssel. De udgjorde altså limfjordsfolket, mens Hardsyssels beboere måtte affinde sig med at være »skovboerne« (af gammeldansk harth, skov).

Midt imellem de to limfjordslandskaber strakte sig så Thiuthæsysæl (Kong Valdemars Jordebog 1231), beboet af et stammefolk, som af uforklarlige grunde kaldte sig for (slet og ret) folket, thiuth, oldnordisk thjoth, en benævnelse der også forekommer i den ældste benævnelse for Sverige, Svithiod, ja endog forekommer i landskabsnavnet Ditmarsken (Dytmareschen), hvorimod det sproglige slægtsskab med Deutschland ville kræve en længere forklaring, som

snarest måtte blive en bortforklaring: deutsch var oprindeligt udelukkende en betegnelse for sproget - de ulærdes, folkets sprog - men havde ingen territoriale medbetydninger.

Thysyssel strakte sig i fordums tider (og langt ned mod vore) fra lidt vest for Brovst lige til Odesund. Og dermed lander vi ved et stednavn, som fortjener både geografisk og sproglig opmærksomhed. Den stedlige udtale har alle dage været Ottesund, og det peger uden videre 1000 år tilbage, da ordet også stavedes således, idet der slet ingen oddere fandtes i vikingetiden. De er først skabt i middelalderen og senere, af selve de viltre strømninger i Nissum bredning, har en kendt Limfjordsgeolog engang betroet mig. Så den trofaste dialektudtale (man skulle jo have ventet et Ojjsuwkn i stedet!) viser tilbage til olddansk otti, »fare«. Altså - det farlige sund! Dengang var det ca. en halv mil bredt, som de senere tilkomne landtanger viser, og p. gr. af strømhvirvlerne (siger min hjemmelsmand) var det næsten lige så vanskeligt at befare som udsejlingen mod vest.

Denne udsejling stod åben for vikingerne, men lukkedes engang i første halvdel af 1100-tallet, hvad der kostede thyboerne et bispesæde, det som efter bisp Ketils død i slaget ved Fodevig 1134 overflyttedes fra Vestervig, der nu kom til at ligge lidt uden for alfarvej, som dengang var vandvejen - til Børglum ved Jammerhugt.

Morsø, der nu om dage kalder sig Limfjordens perle, hed i oldtiden Marsøy, en oldislandsk betegnelse, som er ejendommelig ved det tilføjede - ø (ey).

Det var ellers ikke oldtidens navneskik at udstyre øerne med den slags forklarende tillæg. Men også Venø (Vennø 1542) er dog forsynet med påheftet forklaring. Det betyder vist »øen med engen« (win). Mors mener man betyder grusøen. Hvad der geologisk set forekommer lidet karakteristisk! Bedre ville det synes, hvis man af samme sproglige rod (mar-, mer-), som egentlig betyder at pulverisere, grutte, nåede frem til det gode danske ord morr, som betegner pulveriseret materiale, f. eks. jord, således i slægt med ordet »mose«. Mose-øen ville være en langt mere rammende navngivning! Dette være sagt uden noget forsøg på forklejning af øens yndigheder. - Kun en meget subtil urgermansk-filologisk argumentation vil her kunne fælde mit forslag. Og den højtlærde Schütte er jo død for længst.

Om Thisted betyder Thy-stad er ofte blevet diskuteret. Man kan henvise til, at der fra den sene middelalder foreligger en staveform Tystath - men den betyder i sig selv ingenting, da y og i ofte betegne samme lyd i datidens ejendommelige ortografi. Og man bør betænke, at Thisted først fik købstadrettigheder i 1524, mens selve navnet, og dermed bebyggelsen, må være 7-800 år ældre. Navnet dækker over et ældgammelt, næsten glemt gudenavn Tii eller Tiw (Tyr på oldislandsk), som vist nok er det hyppigst repræsenterede gudenavn blandt vore gamle stednavne. Det er særlig hyppigt i Danmark (Tissø, Tisvilde, Tibirke, for at nævne 3 af de kendteste herhenhørende), sjældent i Sverige (Tiveden hedder dog en kæmpestor

midtsvensk skov) og næsten ukendt i Norge. Men i Danmark har man altså overalt - således også i Thise i Salling - dyrket denne guddom, som nu kun huskes fra mytologiens fortælling om Fenrisulven. Således kan stednavneforskningen korrigere overleveringen også inden for religionshistorien: gudfortællinger er én ting, den faktisk stedfundne gudsdyrkelse en anden. Og utvivlsomt endnu mere fremmedartet end den opbyggelige fortælling.

Vi har hermed placeret os midt i jernalderen. Fra tiden omkring vor tidsregnings begyndelse huskes de halvt sagnagtige, dog historisk bevidnede beretninger om teutoner og kimbrier. Historikerne er meget valne i deres formodninger ang. de førstnævntes geografiske herkomst, men er stort set positive over for de sidstnævnte - de har sagtens haft deres rod i Himbersysel (1231 staves og udtales det således). Og da der gerne til et latinsk k- i forlyd svarer et germansk h-, ja så er det filologiske jo næsten i orden. Men er der da noget i vejen for at identificere det germanske thiuth med det latinske teut? Ikke for mig at se. Det er nok snarere fagligt begrundede historiske betæneligheder af den spekulative art, der gør sig gældende. Et par hypoteser kan lige antydes: Måske var teutonernes udgangspunkt snarere området nær Ditmarsken (dit- eller dyt- svarende til thiuth og teut), senere kendt som Holsten, hvorfra de kunne have sluttet sig til de flokke af kimbrier, der var på vej sydover. Og hvad med Teutoburgerwald 200 km sydligere, hvor romerne i året 09 e. Kr. f. led et forsmædeligt nederlag, som

for stedse belærte dem om, at nordgermanerne ikke var gode at bides med, selv efter at hovedstammen (?) var blevet massakreret sydpå et århundrede tidligere. Fra nu af tog romerne stude længere sydpå langs Rhinen, hvor de befæstede deres limes, grænsestillinger vendt fortrinsvis mod de nordvestlige barbarer, som havde givet dem sådan en huskekage

Dette fører imidlertid tanken tilbage til den kære Limfjordsby Selde, af alle Sallingholms stednavne det mest fængslende. Ja, det står nok til troende, at ordet indeslutter betydningen »stormandsboliger«, i flertal altså, hvad man slutter ud fra beslægtede højgermanske ord som *salido*, *selida* (med tryk på 1. stavelse! for det er germanske og ingenlunde romanske ordforbindelser, der her er tale om) - og det gotiske *salithwos*, der, afledt af roden i ordet *sal* i betydningen stormandsgård, ligefrem betyder herberg. Det er hentet fra den gotiske bibelske oversættelse af juleevangeliet (år 375 e. Kr.): »thi der var ikke rum i herberget«. Jeg vil ikke forsømme at sætte Selde i forbindelse med det nær Vinderup beliggende Sahl (kirken med det gyldne alter), som vist også er et flertalsord (1325 Salæ) og altså må have haft tilnærmelsesvis samme betydning: hus af særlig art, stormandsgård, gudehus.

Spørgsmål: Hvornår vil det mon lykkes arkæologien at afdække alle fantasiens luftslotte? Måske er forventningens glæde også her den største glæde.

Svar: Kun den, der holder sig i nøje kontakt med modersmålets ankergrund i sprogets ældste former, vil kunne holde

sig klar af de bundløse gætterier, som kun for begynderen kan tage sig ud som oplagte muligheder.

Således kom der også en tjenlig morale ud af Limfjordssystemerne.

Men nu vender konfirmanden tilbage med sit stædige: Hvad betyder så Limfjorden? Svaret er enkelt og nøgternt: Fjorden med kalkformationerne, Kalkfjorden. Det er da i det mindste dansk! Men Wændlæ (af opr. Wandila) var unægtelig mere spændende

Tilbage står Sallingholm + Fjalland = Sallingsyssel. Også her er der en dobbelt løsning, men de to løsninger er uforlignelige. Bent Jørgensens er den mest kontante, men vel også den mest overbevisende: opr. navn på Skive Fjord og Risgårde Bredning. Forleddet er gammel-dansk *sal*, »bleg« + endelsen -ung: »Den blege« (jfr. engelsk *sallow*). Sallingsyssel har ligesom halvøen navn efter fjorden, idet den foruden selve halvøen omfatter Fjends herred syd, øst og nordøst for Skive.

Så mange var ordene. Og dermed lukker vi for den lille tænkeboks. Skulle den gunstige læser have vægtige indvendinger mod f.eks. den afsnubbede behandling af relationen *teutones- Teutoburgerwald*, så er det allerbedste helbredelsesmiddel stedse inden for rækkevidde: selvstudier.

Anmærkning: I alle anførte olddanske eller fællesgermanske ord udtales th i forlyd som th i engelsk think, i udlyd som i engelsk breathe.

Min Faster, Margrethe Laursen i Aakjær

Af *Kamma Aakjær*

Læreren spurgte os, hvor vi skulde hen i sommerferien. Det var den dag, da vi fik vor gratis billet til D.S.B - »Nå, Kamma,« sagde han, »hvor skal du så hen?« »Jeg skal hjem til faster Margrethe i Aakjær,« sagde jeg. Lærerens øjenbryn for helt op i panden. »Hjem,« sagde han, »ja, men har du da ikke dit hjem her i Aarhus?« Det var jo rigtigt nok, men Far sagde altid hjem om Aakjær og Mor sagde hjem om Vester Nebel. De kom begge fra landet, byen blev aldrig hjem for dem, og det smittede af på os børn.

Som børn rejste vi med vore forældre, som skolebørn rejste vi alene, som unge kom vi cyklende med vore venner og veninder og besøgte Faster, men da vi blev voksne, var der andre steder og andre ting, der var mere spændende. Ungdommen - eller mennesket i det hele taget - er ikke anderledes.

Det var først, da vi blev ældre og Faster for længst var død og borte, at vi kom i tanke om, hvad Faster og »hjemme i Aakjær« havde betydet for os.

Hvem var hun da, Margrethe Laursen i Aakjær? Hun blev født på gården Søndergård i 1862 som den ældste af 8 børn. I 1896 blev hun gift med Laust Laursen, der købte gården af Margrethes Far, og hun boede der i 75 år, indtil hun i 1937 ikke længere havde kræfter til selv at drive gården. Laust var død i 1932, og hendes eneste barn, Valdemar, var ikke

normal. Hun måtte sælge og flyttede til Fly. Der boede hun, til hun døde i 1941, næsten 80 år gammel.

Margrethe gik i skole i Fly hos lærer Lund, der ikke var særlig dygtig, men Margrethe fik da lært at læse og skrive. Hendes håndskrift er rædsom - næsten ulæselig, »mine kragetæer« skriver hun selv. Stavningen er hæderlig, men hendes breve er livlige og morsomme, umiddelbare, som hun selv var.

Jeppes Aakjær skriver et sted, hvor Marie Bregendahl og han har fået brev fra Margrethe, der fortæller om sin forlovelse, at de er mere imponerede over hendes brevs livlige stil end over forlovelsen. Det brev har jeg ikke set, mon det skulle ligge i Marie Bregendahls arkiv i Det kongelige Bibliotek? Eller har det været for ubetydeligt til, at de på den tid i 1896 har gemt det?

Margrethe har kun været ude at tjene i to korte sommermåneder, det var oven i købet i nabolaget, så mange impulser udefra har hun ikke fået i sin ungdom. Gården i Aakjær blev hele hendes liv, en lille cirkel om et langt liv. Mon det nogen sinde har rykket i hende for at prøve noget andet og noget anderledes? Det vides ikke. Der var jo højskolerne, og hun har kendt til dem, for Marie Bregendahl havde været på højskole og har sikkert begejstret fortalt om det til Margrethe, de to var gode venner. Men der var god



Margrethe og Laust Laursen med sønnen Valdemar på trappen til det nye stuehus ca. 1908. Foto: Joh. Østergaard, Jebjerg.

brug for hende hjemme, både i hendes barndom og hendes ungdom, i hjemmet med de mange børn. Da Moderen døde i 1890, var det helt naturligt, at Margrethe måtte blive hjemme for at hjælpe Faderen, der var alene med to ukonfirmerede børn, Bodil på 9 og Jens Peder på 11 år.

Hans på 15 og Jens Kristian på 17 kunde også have brug for lidt hjælp fra en storesøster.

Margrethe blev hjemme.

Den udvikling, hun skulle have, måtte komme udefra, måtte komme til hende. Den kom gennem hendes mange søsken-

de, der rejste ud og ustandselig vendte tilbage til hjemmet med deres skiftende venner og veninder.

Den vældige udvikling, der begyndte for det danske bondesamfund sidst i det 19. århundrede, kom også umærkeligt til hende.

Hun voksede op i en tid, hvor man på en gård næsten var selvforsynende, og ikke meget andet. De kærnedede deres smør, de bagte deres brød, og de lavede deres mad på et åbent ildsted, de klippe-de deres får, de kartede, de spandt og de vævede deres tøj.

Margrethe har oplevet, hvordan taterne kom ind på deres gård og tiggede, hvor de fik mad og husly, og hun har oplevet, at de forsvandt fra det danske landskab.

I hendes barndom spiste de af samme fad, men Margrethe oplevede, at hun, som en selvfølge, kunde dække bord med hvid dug, porcelæn, glas og sølvtøj, tænkte hun over det?

I 1896 blev hun gift med Laust Laur-sen, og da kom den nye tid og dermed mere velstand til gården. Andelsselska-berne skød op, man sendte sin mælk på mejeriet, man begyndte at fede svin op, og man begyndte at dræne engene ved Karup å.

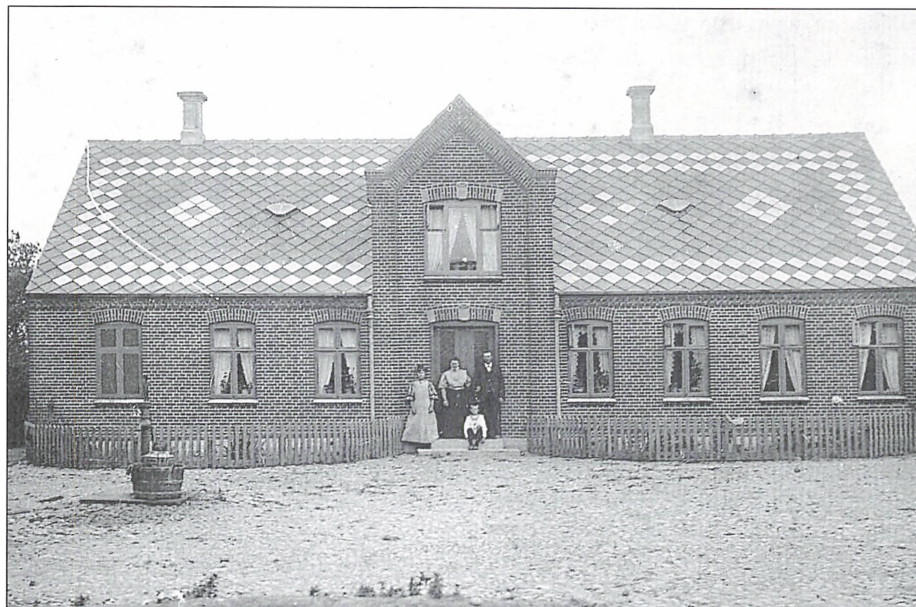
Margrethe oplevede, at naturen foran-drede sig, og hun lagde mærke til det. Hun skriver engang i 1910'erne: »Hvor mon frøerne er blevet af? I vor barndom kunde vi høre dem kvække helt op i gården, nu er de borte!«

Margrethe fik et nyt stuehus, et dejligt varmt hus, skriver hun et sted. Det var et stort og flot hus, men med et - efter Jep-pes mening - rædsomt cementtag. Huset står der endnu, det er lavet noget om, men det er stadig rummeligt og solidt.

Margrethe fik en søn, Valdemar, men som fireårig blev han syg. Hun fortalte, at han havde en forfærdelig hovedpine, og siden var han ikke normal. Det var Margrethes store sorg og bekymring.



Søndergaard i Aakjær ca. 1930. Pigerne med de fine forklæder er Niels Søndergaards døtre.



Søndergaards nye stuehus med det efter Jeppe Aakjærs mening forfærdelige cementstenstag. Til højre står Margrethe og Laust med sønnen Valdemar foran sig. Foto: Joh. Østergaard, Jebjerg.

Margrethe var en af de anonyme bondekoner, som Danmark har haft tusinder af. Uden dem havde vort landbrug ikke klaret sig - og uden dem var Danmark aldrig blev det velfærdssamfund, vi har i dag. De var midtpunktet på gården, uden rigtig at vide af det. Det var dem, der sørgede for, at mændene, der arbejdede i mark og stald, fik deres forplejning, det var dem, der gav en hånd med ude, når det var nødvendigt. Der er ingen, der har takket dem offentligt. Ikke engang, da man fejrede 200 årsdagen for Stavnsbåndets løsning i 1988 blev bondekonen eller husmandskonen nævnt. Man har rejst statuer for fiskerkoner og måske for andre koner, men bondekonen og husmandskonen har man ikke tænkt på.

Og nu findes hun ikke mere.

Men tilbage til Margrethe. Da hun gik derhjemme, var hendes tanker meget ofte hos brødrene, søstrene havde hun omkring sig, men brødrene rejste længe bort. I 1898 skriver hun til Jens Kristian: »Nu endelig fik jeg Laust pisket til at skrive. Du kan tro, det er ikke en let sag, når han skal, for så skal det altid opsættes til den og den tid. Og jeg har nu sat mig for at han skal skrive denne gang. Han skal også få skrevet til Jens Peder i aften. Jeg længes efter at høre fra ham, han er jo den næstyoungste af os søskende, og næsten aldrig har han været hjemmefra før og nu er han kommet så langt borte, at man næsten aldrig ser eller hører noget fra ham - den knægt - man ved ikke, hvor han tumler sig derude i den store verden.«

Den store verden, ja, det var Vendsyssel, Jens Peder opholdt sig i, men for Margrethe var det den store verden, hun havde aldrig været der, og hun kom der aldrig.

Sammen med Valdemar og Laust besøgte hun brødrene i Aarhus er par gange, hun kom hos Bodil i Skive og naturligvis engang imellem på »Jenle« hos Nanna og Jeppe.

I 1936 var hun med på en udflugt til den nye Lillebæltsbro. Det var det læng-

ste, hun kom, og det var en stor oplevelse, som hun talte meget om.

Men udefra kom de fremmede mennesker og dermed udviklingen. I 1899 har Jeppe slået sig ned hos Margrethe og Laust for en sommer. Da får de besøg af Mylius-Erichsen og tegneren Valdemar Neiendam. De var på fodtur rundt i Jylland, og senere skrev de en bog om turen. Det var især taterne, de vilde have Jeppe til at vise dem hen til. Det var vældigt, hvor folk dengang kunde gå, en



Margrethe og Laust med familie ved mindestenen i Aakjær ca. 1910.

Til højre ses siddende søster Bodil og Margrethe - bagved står Laust og Valdemar med cykel. Bodils datter Ellen sidder på stenen, og hendes mand, snedkermester Johannes Jacobsen står med sønnen Henry på armen. Til venstre for ham Jens Aakjær (med ansigtet skjult af hatten). Siddende til venstre søster Kirsten og Frederik, deres søn Jens Peder med Margrethes hund, Dusse.



*Margrethe i
1930'erne - parat til
at stige til vogns.*

fodtur Jylland rundt, men på den måde fik de set og oplevet en masse. Og tid havde de åbenbart nok af dengang. Valdemar Neiendam tegnede Jeppe's Far. Han sidder med hånd under kind.

Samme år kommer Achton Friis gående en tur til Aakjær. Han tegner også Jeppe's Far, men ingen af dem har tegnet Margrethe eller Laust, selvom det dog var dem, de gæstede, og Margrethe har vartet dem op og sørget for natlogi til dem.

Et par år senere skriver broderen Hans

til Jens Kristian: »Kommer du hjem i pinsen? Jeg kommer, og Nielsen kommer også med.«

Jow, de kom alle sammen, og Nielsen blev gode venner med både Jens Kristian og med Jeppe. Hans havde truffet Nielsen i Sachsen, hvor de begge havde taget arbejde på et gartneri for at lære noget mere om gartneri og især dyrkning i drivhuse. Nielsen slog sig ned i København og blev arbejdsmand. Han var politisk interesseret, og endte som finansborgmester i København.



De 8 søskende fra Søndergaard i Aakjær, fotograferet ved Margrethes sølvbryllup i 1921. Forrest sidder Kirsten, Margrethe og Bodil. Bagest står Jens Peder, Jens, Jeppe, Jens Kristian og Hans Peder

»Der er krummer i underklassens mænd,« skriver Jeppe til Hans i 1924 for at fortælle ham nyheden.

Det blev også Nielsen, der i 1926 førte Nanna og Jeppe på plads i Københavns rådhus. De fire store københavnske aviser holdt en fest for af hylde Jeppe, da han fyldte 60 år, men da havde Nielsen taget navneforandring til Hedebo.

Det var jo heldigt, at Margrethes mand, Laust, var lige så gæstfri som Margrethe. Han var desuden en sjælden venlig og rar mand, der fandt sig i, at Margrethes mange søskende kom tidligt og sildigt på gården.

I pinsen 1904 er de alle samlet i »den gamle rede,« som de skriver. Da finder Jeppe på, at de skal skrive et fællesbrev til Jens i Amerika. Det gør de så, men til sidst er der et par linjer tilbage på papiret. Da skriver Laust: »Kære Jens! Nu har dine søskende skrevet nogle linjer alle sammen, og jeg vil da også regnes med blandt dine søskende, for svoger og søskende bliver vel betragtet som ens. Lev vel L.L.«

De har rigtig moret sig i den pinse. Vejret var henrivende, det skriver de alle, og de syrener, Jens har plantet, dufter. Engen er fuld af gule kabbelejer og



Familiebilledet, taget ved Margrethe og Lausts sølvbryllup i 1921. De to sidder i midten sammen med sønnen Valdemar. Jeg stikker hovedet frem (med hvid sløjfe) mellem mine forældre og Nanna og Jeppe Aakjær.

vibeæg, og om aftenen har Jeppe foranstaltet en vækkelsesfest på »æ bette hyw«. Laust har leveret halm og risknipper, og så blusser de, »så den gamle hjergmand krykker 15 favne i jorden.« Næste dag var de alle borte, og Margrethe følger dem i sine tanker.

Der var tilsyneladende ikke nogen fest, da Margrethe og Laust blev gift i 1896. Jeppe slutter et brev til en bror sådan: »Bliver der bryllup derhjemme i år?« Der blev bryllup den 27. maj, men hvorfor var der ikke nogen fest? Det for-

tælles der ikke noget om. Måske har man ment, det var for meget at byde Jens, der var meget bitter over, at han ikke fik gården. Laust kom først i august, da Jens var rejst, men han fik ikke skødet før i november.

Der skulde gå 25 år, før Margrethe fik sin fest, og den var også lige ved at gå i vasken. Laust havde været meget syg, og Jeppe prøver at få Margrethe til at udsætte festen, han skriver manende den 18. maj: »En lungebetændelse i Laust's alder er omtrent det værste der kan hæn-

de. Det er et varsel om, at vi alle skal dø, en trussel mod vor eksistens, der kan blive til alvor ved den mindste letsindighed.« Men da var forberedelserne til festen allerede i gang, og Laust overlevede da også i 12 år.

Det blev en stor fest. Der var rejst telt i gården, og der var indbudt mange gæster. Margrethes søskende med ægtefæller og børn, hvoraf de fleste var så små, at Margrethe kunde være bedstemor til dem.

Der blev fotograferet, det var sikkert Jeppe, der havde sendt bud til en fotograf helt fra Struer. De 8 søskende blev fotograferet, hvor Margrethe sidder foran mellem sine to søstre, og bag dem står de fem brødre med Jeppe i midten. De fem brødre på trappestenen foran døren til Margrethes havestue, Jeppe står i midten, Jens til højre for ham, han ser

lidt sammenbidt ud, hans benklæder trænger til at blive presset, og hans sko er ikke af nyere dato. Min Far, Jens Kristian, står til venstre for Jeppe, han står meget typisk med en stor cigar i højre hånd. Han er flot i tøjet, alt var helt nyt, også hatten og skoene. Vi havde alle faet nyt tøj. Så var der Aakjær Bymænd og deres Koner foran Fasters lindelysthus. Og til allersidst blev Margrethe fotograferet siddende midt mellem den store familie. Laust har da også fået lov til være med, han sidder ved siden af Margrethe. Om Laust's familie blev fotograferet, det ved jeg ikke.

Jeg var kun fire år, så det er begrænset, hvad jeg husker, men det er altid det usædvanlige, man husker. Mor havde i sidste øjeblik fundet ud af, at jeg skulde optræde i en hvid kjole, hvorpå hun havde broderet blå blomster, hun sad derfor



Margrethe medhesten »Gamle« i begyndelsen af 1930'erne.

oppe i gæsteværelset og arbejdede på at gøre den færdig. Jeg stod ved siden af og stampede i gulvet og råbte, at jeg vilde ned og lege med de andre børn.

Min bror lå på knæ nede ved bækken sammen med fætter Esben, han var allerede dengang meget interesseret i alt, der havde med naturen at gøre. Han var iført sit livs første jakkesæt. Esben råbte: »Se, se, der er en hundestejle.« Min bror jog begge arme ned i bækken, så han blev våd op til ærmegabet. Mor så ikke begejstret ud, da han kom tilbage. Esben tog os med om bag laden, der havde han samlet en masse flasker. Han lærte os at slå dem i stykker med en sten.

Esben var temmelig drilagtig. Da vi skulde fotograferes, skulle jeg sidde mellem ham og min bror, men Esben kneb mig hele tiden i benet, og det gjorde ondt. Til sidst gik jeg min vej, jeg var en omgang inde i Fasters lysthus, så kravlede jeg op på den bænk, hvor Far og Mor stod, og i sidste øjeblik stak jeg hovedet frem mellem dem.

Af selve festen husker jeg kun kranseskagerne, der stod en hel række på bordene, og vi børn fik kranseskagefiguren. Jeg har min endnu: En lille danserinde iført gult skørt. Hun er blevet lidt falmet og medtaget af tiden, men hvem er ikke det?

Margrethe fulgte godt med i, hvad hendes søskende foretog sig, hun var den ældste og følte et vist ansvar for dem. Naturligvis var det Jeppe, hun mest fulgte. Han var den, der gjorde sig mest bemærket.

Da »Vredens Børn« udkommer, er Margrethe rasende, skriver hun, på de

mange fra Skivekanten, der angriber bror Jeppe og oven i købet kalder ham »Fnatmanden«. (Min Far har fortalt, da han kom hjem til Aakjær, sagde bønderne til ham: »Det er jo dig, der har skrevet den bog.« Det var det naturligvis ikke, men Jeppe sendte ham bogen, og deri står der: »Til Jens Kristian med Tak for de udmærkede Bidrag, du har givet mig til denne Bog. Din hengivne Bror Jeppe. Kjbh. 13/11. 1904« Far havde fortalt Jeppe om sine oplevelser fra han var ude at tjene, og bønderne kunde åbenbart kende noget af det.)

Da der går rygter i Aakjær, at Jeppe har været sin kone Marie utro, ranker søster Margrethe ryggen og siger, at der er vel fejl på begge sider, skriver Jens til Jens Kristian.

Margrethes ældste bror Jens Aakjær var den, der nød mest godt af Laust og Margrethes gæstfrihed og tolerance. I 1910 går »Jenle« på tvangsauktion og Jens forlader gården, han er 46 år og ejer knap skjorten på kroppen. I 1912 flytter han ind til Margrethe og Laust, og der bliver han, til han i 1926 bygger et lille hus. »By om Hus« kalder han det, det ligger i udkanten af Aakjær.

Han arbejdede som dræningsmester og ernærede sig ved det, om han betalte for kost og logi er vist tvivlsomt. En mand fra eller til ved bordet betød vist ikke så meget dengang. Margrethe passede ham med vask og reparationer, som hun passede sine egne.

Det gik, men Margrethe og Jens var som ild og vand, selv om de var søskende. Margrethe sød og mild og meget udadvendt og meget snakkende, Jens tung



Faster Margrethe og mig selv med hunden Ted og dens hvalpe ca. 1932.

og tænkssom og meget tavs. Når frosten var i jorden, og Jens ikke kunde arbejde, sad han i Margrethes varme stue og læste i sine tunge bøger. Han tænkte meget over, hvad meningen med livet var, mens livet gled forbi ham. Så kom Margrethe farende og snakkede op om, at nu havde ræven taget en høne eller en kalv havde fået tynd mave. Hun tænkte næppe over, hvad meningen med livet var, hun levede det.

Sommetider klagede hun over Jens. Andre folk sagde altid, at han var så rar og så nem, hvorfor var han da altid så »knarvorn« overfor hende, det var da hende, der sørgede for ham i alle måder?

Hun var glad, da han flyttede, men hun forsikrede, at hun skulle nok fortsætte med at passe hans tøj, og han kunde altid komme og spise hos hende.

Og sådan gik Margrethes liv.

I 1930 har hun den store sorg, at Jeppe dør. I 1932 mister hun Laust, det var et endnu større tab og sorg. I 1933 dør Jens, og nu sidder Margrethe alene på gården som en gammel kone.

Valdemar er mere og mere syg og volder hende bekymring og sorg, hun har fået en bestyrer, og her går hun rundt blandt lutter fremmede unge mennesker, skriver hun til en bror. I 1937 kan Margrethe ikke mere, hun sælger gården til sin bestyrer og flytter selv til Fly i et lille hus. Her bor hun sammen med Valdemar ved siden af søster Kirsten og hendes mand.

Jeg besøgte hende i 1939, da var hun endnu rask og rank og glad. I 1941 bliver hun indlagt på Skive sygehus, og her dør hun kort tid efter.

Hun gik trofast hjemme på gården i 75 år, og her er et vers Jeppe skrev til hende i 1910:

*Vi andre drog mod klodens fjerne grænser;
af sted for hopsahestens løse trendser.*

Vor kåde flugt og føjt, du ænset ikke.

Du blev derhjemme og gav kalven drikke.

Lad mig slutte med barndommens Faster.

Vi var skolebørn, men heller ikke mere, da vi skulde alene af sted til Faster. Det var en lang togtur fra Aarhus til Skive. I Langå skulle vi skifte, det klarede min bror med mig i den ene hånd og kufferten i den anden. I Skive blev vi hentet på banegården af kusine Ellen, og så var vi hos Faster Bodil i nogle dage, men det var Aakjær, der trak. Så tog vi med rutebil til Fly, vi skulde gå de sidste to km til Aakjær.

Det var altid varmt om sommeren, da man var barn, sådan husker man det. Vi gik og solen skinnede, og jeg svedte, så vandet drev ned over mit pandehår. Jeg havde en matroshue på, der stod »Delfinen« på den, den trykkede helt forfærdeligt, men at tage den af, gik ikke, jeg kunde jo tabe den.

Min bror bar kufferten, han var den store.

Vi kom forbi plantager, der sendte en bedøvende duft til os. Vi satte kufferten og løb tilbage for at få den duft engang til, men det skete ikke.

Da vi kom til vejen, der førte ned til gården, kom Fasters hund os i møde. En gang var det en foxterrier, den hed Duse, den var lige så bred, som den var lang, men denne gang var det Teddy, en

hvid ulvespids. Den var henrykt ved at se os: »Endelig nogen at lege med,« tænkte den og logrede med sin hale.

Inde på gårdspladsen lå Farbror Laust, Fasters mand, han var ved at luge gårdspladsen for ukrudt, han havde en sæk under sine knæ. Da han fik øje på os, sagde han: »Ka do kom herhen, Kamma, og gi Farbror Laust en kys?« Han sagde kys med et spids y og jeg svarede hvert år: »Nej, for du skrår.« Det var hans spøg. Vi blev hverken kysset eller krammet, og vi savnede det ikke.

Vi gik forbi forstuedøren og rundt om hjørnet til højre ind i bryggeret. Der var ingen Faster. Så gik vi stille ad den lange gang til køkkenet, den var ellers så morsom at løbe på, for den gyngede, men den dag gik vi stille. Der var heller ingen Faster i køkkenet. Vi kikkede forsigtigt til venstre ind i spisekammeret. Der stod Faster med ryggen til. Hun var ikke særlig høj, men bred over hofterne, og den folderige kjole og forklædet med mange rynker og læg gjorde hende ikke mindre omfangsrig.

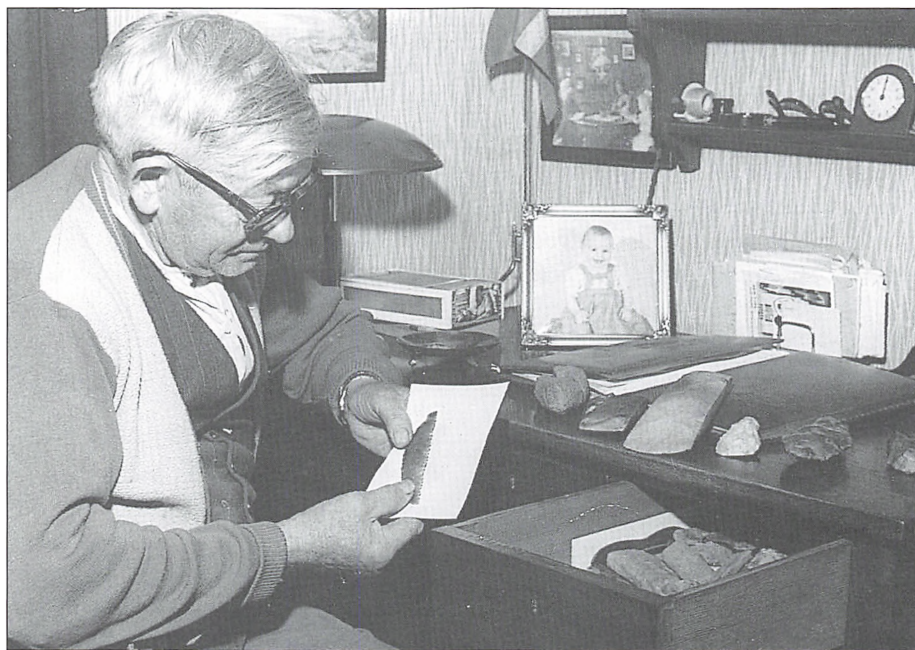
Hun vendte sig om, og da hun fik øje på os, slog hun hænderne sammen af glæde og forundring, og hendes ansigt var et stort smil, så bøjede hun sig ned mod os og sagde: »Nu skal I to sgi ha jer en sigtemellemad med puddersukker o.« Og det fik vi, og dem fik vi mange af. Vi var hjemme i Aakjær hos Faster Margrethe.

Skive-stenen eller Lundbro-stenen

Af Jens Chr. Gammelgaard Andersen

Min far, gartner Jens Chr. Gammelgaard Andersen, drev sit handelsgartneri i 40 år på Vester Fælled i Skive. Gartneriet var på ca. 10 tønder land og var beliggende, hvor i dag Herningvejen og Struerbanen krydser hinanden. Min far havde stor historisk og især arkæologisk interesse og beskæftigede sig med denne interesse i det omfang, hans tid tillod det. At få udkommet ud af et gartneri af den karakter som hans, krævede en stor arbejdsindsats. Ferie og fritid mindes jeg ikke far og mor havde meget af. Fars mark lå på en sydskråning, hældende

ned mod Brøndumbæk- og Karup Å enene. I fordums tid har fjorden strakt sig ind, hvor nu å-dalen og bæk-dalen ligger. Det har været et naturligt område for oldtidsbeboelser. Fars interesse for fortiden bevirkede, at han ikke kunne færdes i sin mark, uden at hans øjne bestandigt afsøgte jordoverfladen, og det var en sjælden gang, han ikke fandt et eller andet, der mindede ham om de forfædre, der gennem tusinder af år havde levet på den plet jord, der nu var hans. Det kunne være en flintesten, hvor det kunne ses, at der havde været arbejdet



Gartner Jens Christian Gammelgaard Andersen i færd med at studere nogle af sine oldsager i 1963.

på den eller det kunne være et potteskår. Det kunne også hænde, at han fandt en virkelig reel oldsag. I årenes løb havde han samlet en pæn samling, som repræsenterede alle tidsperioder fra den ældste stenalder frem til jernalder og vikingetid. Det havde altid været fars håb, at han, når han i sit otium kunne slippe for sliddet i gartneriet, kunne få tid til at registrere og beskrive, hvad han havde gjort af fund og opdagelser. Ekspropriationen af hans jord til bane og vej samt salg af den resterende del til Skive kommune gav ham grundlag for at kunne leve et i økonomisk henseende sorgløst otium. Desværre gik det ikke som han havde håbet. Far blev ramt af en alvorlig sygdom, som gjorde, at han ikke i sine sidste år havde kræfter til at gennemføre meget af det, som han havde håbet. Far døde i april måned 1963, 68 år gammel.

Foruden oldsagssamlingen efterlod far sig et omfattende skriftligt materiale, som jeg håber, at jeg, efter at være frigjort fra mine forretningsmæssige pligter, vil få tid og mulighed for at bearbejde.

Et af de fund, som glædede far mest, og som han betragtede som kronen på sin »arkæologiske karriere«, var fundet af en grav fra yngre stenalder med en helleristningssten. Det efterfølgende er udarbejdet på grundlag af en række notater, som far har gjort om dette fund. Det er i videst muligt omfang skrevet, som far selv har skrevet det. Notaterne vidner om, at dette fund har optaget ham enormt meget. Han har gjort sig mange spekulationer og tanker om, hvad der

har været grunden til, at en helleristning er havnet i en grav fra yngre stenalder. Disse spekulationer er udeladt fra beretningen, da jeg finder, at de ligger på et så teoretisk, abstrakt plan, at det vil være mest fair overfor fundet at holde sig til realiteterne.

Lundbrostenen, som far døbte den, findes nu på Skive Museum
Morten Gammelgaard Andersen

Et par notater om den i maj 1956 fundne helleristningssten

Vi har vel alle et eller andet lønligt håb eller ønske, som vi drømmer om, må blive til virkelighed. Mit stille håb har altid været, at jeg måtte finde en sten med helleristninger.

Jeg var vel ikke mere end 7-8 år, da jeg fandt min første oldtids-skive-skraber, og vel ca. 10 år, da jeg fandt min første oldtidsgrav: en fattig jernalder-grav med en enkelt lille ravperle i asken. Den lille urne, der var trykket i snesevis af stykker, havde jeg på dette tidspunkt ikke tanke om, kunne opbygges igen ved at lime den sammen. Men jeg husker, at jeg sigtede aske og skår gennem en fin si og skyllede det tiloversblevne rent med vand, for at være sikker på, at intet gik tabt.

Dette mit første fund af en oldtidsgrav blev årsag til, at jeg blev bidt af arkæologien for livstid. Jeg husker, at da jeg stod med den fattige perle i min hånd, tænkte jeg: »Næste gang finder du måske en meget rigere grav!« Og disse tanker jeg den gang for mere end 50 år siden gjorde mig, er vel i grunden det, som gør arkæologien så spændende, som



Lundbro-stenen, da den dukkede frem af jorden. Foto: Morten Gammelgaard Andersen.

den er. Dette, »at næste gang« finder man måske det helt store - det manglende led i den kæde, der blotlægger vore forfædres liv og virke for årtusinder siden.

Da min tid aldrig har tilladt mig at gå på rigtig arkæologisk jagt, er det kun på min egen jord, jeg har haft lejlighed til at have haft øjnene med mig. Dette har dog også gennem årene bragt ikke så få resultater, når det tages i betragtning, at det kun er ca. 5 td. land af min jord, det kan dreje sig om. Jeg har der fundet stenredskaber som overfladefund og fra grave fra næsten alle perioder - lige fra den ældste stenalder frem til jernalderen. Det er vel for så vidt meget naturligt, da disse bakker vel indtil for ca. 1000 år siden har skrånet ned mod den fjord, som

dengang har været der. Her har været ideelle steder for bopladser.

I forbindelse med arbejdet med forlægning af Struer-banen og etablering af viadukten på Herning-vejen, blev der foretaget en afgravning af ca. 1 td. land af et areal på naboejendommen, ca. 100 meter vest for mit markskel. Der blev bortgravet til omkring 2 meters dybde (Ved denne afgravning afslørede kirkeruinen - men det er en anden historie.) Trods det, at jeg dagligt holdt øje med gravearbejdet, fandt jeg ikke andet end arnesteder og askegruber. Der fandtes ingen oldtidsbegravelser på arealet. Og det undrede mig, de mange arnesteder taget i betragtning. Men måske ligger begravelserne længere tilbage i terrænet.

Det har altid været min store drøm at



*Professor P.V. Glob og gartner Gammelgaard Andersen under udgravningen.
Foto: Morten Gammelgaard Andersen.*

finde en sten med helleristninger - selv om jeg nok var klar over, at mulighederne var små for at finde en sådan på min egen jord. Men jeg havde det sådan, at jeg ikke kunne lade være at undersøge stendigerne omkring kirkegårde. Ved kristendommens indførelse i Danmark, er jagten på helleristningsten og runesten sikkert gået ind. Disse sten var jo hedske, og sort magi, som ved anbringelse i kirkediger og kirkebygninger nok derved skulle miste deres kraft. Der er sikkert i hundredevis gået med, dengang kirkerne og digerne udenom blev bygget; og mangan dysses sten er sikkert gået med ved tilhugning af kvadre til kirker. Muligheden for, at den »rigtige« side var blevet vendt udad, kan ikke udelukkes. Jeg har efterhånden fået den »mani«, at jeg ikke kan se en sten i passende omgivelser, uden at jeg skal hen og undersøge den og føle på den.

Den 10. maj 1956 - dagen før Kr. Himmelfartsdag - blev denne idé med at føle på en sten i passende dybde og om-

givelser kronet med held! Ved udgravningen til den nye Herningvej over min mark, havde arbejderne med en skovl afrettet anlæget på skråningen, og havde derved strejft en ret stor sten i ca. 80 cm. dybde. Den lå i sort muldjord, og man så tydeligt fyldgrænsen, da det omliggende var gult ler. En stor sten i en ellers stenfri jord og især i disse omgivelser, kan man jo umuligt lade være at undersøge, og selvfølgelig skulle jeg føle og gnide på den. Selvom huller og porer var fyldt med den sorte muldjord, syntes jeg dog, at jeg kunne mærke en række af fordybninger. Men da det var midt i plantetiden - en for gartnere travl tid - og det var helligdag dagen efter, blev en grundigere undersøgelse udsat. Om natten kom der en kraftig regnbyge, som skyllede den blotlagte side af stenen ren. Det gav et ordentligt gib i mig, da jeg næste formiddag kom til udgravningen og skulle til at »nyde« undersøgelsen af den sten og grav, som jeg dagen før var næsten sikker på, var mit hidtil største fund - det fund, som kun sker een gang i en mands liv. Der lå stenen!! tørret af solen med 20 renvaskede - og jeg kan godt sige - smilende skåltegn. Jeg fik skrabt skråningen ren og kunne konstatere, at stenen havde ligget i vestenden af en øst-vest vendt grav, hvilket også ved afdekningen viste sig at være rigtigt. Stenen, der var kegleformet, havde ligget på siden med den brede ende mod syd og med en mindre sten anbragt under den spidse ende. Stenen turde jeg ikke lade ligge, så den blev transporteret hjem til renvaskning, mens den mindre sten, som havde understøttet den samt graven for-



Professor P.V. Glob i færd med at tegne udgravningen. I baggrunden ses den gamle Herringvej og bag den Holstebrovej og Lund. Foto: Morten Gammelgaard Andersen.

blev urørt. Der er ikke fundet mange grave med helleristningssten, og selv om jeg var meget ivrig efter at komme til at afdække graven, regnede jeg dog med, at hvis denne grav bragte noget nyt, blev det et spørgsmål om videnskaben ville anerkende dette, hvis en amatør som jeg havde gravet i den. Jeg kontaktede derfor professor P.V. Glob om fundet, og han ville meget gerne personligt afdække graven. Det fandt sted den 6. september. Og godt var det, at jeg havde holdt mine amatør fingre i ro. Det viste sig nemlig at være en gravtype fra den yngre stenalder, som oprindeligt har været dækket af en mindre gravhøj. Dette kunne konstateres, idet der over graven var

et tykt muldlag, som aftog i tykkelse ud til siderne. Der havde tidligere været gravet i graven, så det forventede gravgods - bl.a. en standolk - manglede. Det eneste som blev fundet var en smuk, intakt dolketids pilespid, som var stukket ind under den mindre sten. Både Glob og jeg havde ventet at finde bronze og evt. guld. Vi antog, at den person, som var stedt til hvile med bopladsens største helligdom, måtte have været meget betydningsfuld og højststående. Det havde været nærliggende at antage, at en så vigtig personlighed havde fået andet gravgods med på den sidste rejse. Sandsynligvis kan dette have været gået tabt ved tidligere roderi i graven. Måske i



Lundbro-stenen. Foto: Morten Gammelgaard Andersen.

forbindelse med sløjfningen af højen. Professor Glob konstaterede, at graven stammede fra slutningen af yngre stenalder. Det var ikke pilespidsen, men selve gravtypen, der beviste det. Der blev jo anvendt flintredskaber langt ind i bronzealderen, så disse redskaber er ikke nogen sikker tidsbestemmelse fremad, men kun tilbage i tiden.

Da vi havde afsluttet afdækningen, sagde Glob: »Ja, bragte den ikke andet, så beviser den dog, at helleristninger er flere hundrede år ældre, end man før har antaget. De har jo hidtil været regnet som hørende til bronzealderen.«

Tilbage står så spørgsmålet: Hvorfor en afdød - selv om denne har været høvding og/eller ypperstepræst - har fået

dette samlingsmærke og helligdom med i graven? Graven er jo fra et tidsafsnit, hvor soldyrkelsen har været den gængse religion endnu 1000 år frem i tiden. De lærde er i dag omtrent enige om, at soldyrkelsen er kommet her til landet sammen med enkeltgravsfolket. Man har kunnet spore deres vandring fra For-asien op gennem Europa. Det er for mig lidt mærkeligt, at man først finder udtryk for denne religion omkring 500 år efter deres ankomst - altså i bronzealderen. Denne grav skulle så være det første her i landet fundne bevis for, at soldyrkelsen er kommet hertil allerede i yngre stenalder slutning, og er altså et vigtigt, manglende led i kæden. Af denne grund har dette fund den allerstørste arkæologiske interesse.

Håndteringen af fundet kan forhåbentlig også mane til eftertanke for mange såkaldte »gravrøvere«, som roder rundt i grave med grove redskaber kun med det ene for øje at skrabe så mange oldsager som muligt til sig. Uden tanke for, at de derved kan ødelægge et manglende led i den kæde, der skal være med til at klarlægge vore forfædres tanker og liv for årtusinder siden.

»Aldrig mere en 9. april!«

Erindringer om modstandsbevægelsen i Skive

Af Ib Dragheim

Jeg er født før første verdenskrig. Jeg husker våbenstilstandsdagen, den 11.11. 1918 kl. 11. Vi boede på Hjultorvet i Viborg i Sparekassens ejendom. Vi havde en stor karnap som vendte ud mod Sct. Mathiasgade. Her så jeg franske officere fra fangelejren i Hald løbe jublende gennem menneskemængden i deres røde benklæder og blå uniformsjakker.

Tyskerne havde kapituleret, og Versaillestraktaten blev præget af fransk hævnfølelse, med enorme erstatningskrav. Det betød stor nød og uro i Tyskland, store dele af Nordfrankrig var ødelagt. Vi så det, da min søster Rita og jeg sammen med Mor i 1925 skulle på familiebesejg i Schweiz. En dame med børn kunne ikke rejse gennem det urolige Tyskland, så vi sejlede med fragtskibet Primula fra Esbjerg til Antwerpen og videre gennem Nordfrankrig over Paris til Schweiz. På togrejsen så vi de store ødelæggelser fra krigens tid.

Versaillestraktatens krav om store tyske erstatninger skabte uro og en forrygende inflation. Jeg har et album med pengesedler fra dengang, en uanselig seddel lyder på 20 milliarder mark. Uroen i Tyskland blev præget af sammenstød mellem socialister og kommunister på den ene side og Hitlers tilhængere på den anden.

Hitler uniformerede tyskerne. Hitlerjuggend-drengene i sorte bukser og hvide

skjorter, pigerne i sorte nederdele og hvide bluser. De blev formeret militært og beskæftigede sig bl.a. med svæveflyvning, for tyskerne måtte ikke have flyvemaskiner.

S. A. (Sturmabteilung, brunskjorterne) var unge mænd, som med blankpudsede spader på skulderen i stedet for geværer, som var forbudt, marcherede syngende gennem byerne på vej til anlæg af Autobanerne.

Vi mødte dem, da vi i sidste halvdel af 1930'erne hver sommer sammen med min kone Ruths far, cykelfabrikant Peder Andersen, »Jyden« i Aalestrup, besøgte cykel- og symaskinefabrikker i Tyskland. Vi så tyskerne stå på fortovene og heile, når S.A.-erne marcherede forbi. Vi så skilte ved indkørsel til landsbyerne: »JUDEN UNERWÜNSCHT«. Vi besøgte bl.a. Nürnberg, hvor vort hotel lå lige overfor »HAUS DER BRAUNEN FRONT«. Vi kom til Wien kort efter Anschluss (1938) og så de jødiske forretninger med smadrede ruder og med S.A.-vagter, som skulle forhindre kunders adgang. Der var malet Davidsstjerner på facaderne. I Prag søgte vi ly for en tordenskylle i den gamle jødiske synagoge. Vi fik fortalt om jødedommen og så Thorah-rullerne.

Vi var unge og naive. Vi forstod ikke meget af storpolitiken. Vi tog afstand fra Hitler og nazismen. Vi mødte tyskere,



Buemann & Worms ejendom, Adelgade 6, som den så ud i 1940'erne og 1950'erne. Der var indgang til tandlægeklinikken ad døren til venstre. Foto: Børge Panduro ca. 1950.

som var ængstelige for angiveriet, vi mødte østrigere, som var ulykkelige, og vi forfærdedes, da Hitler trængte ind i Czekoslovakiet med triumftog gennem Prag.

Lynkrigen mod Polen gjorde os igen forfærdede. Vi fulgte i radioen det heltemodige forsvar af Westerplatte. Vi havde læst, at franskmændene gravede sig ned i den »uindtagelige« Maginotlinie, de huskede Skyttegravskrigen 1914 - 1918. Vi havde besøgt Verdun og havde set monumenterne fra verdenskrigen.

Kun en ung fransk officer, Charles de Gaulle forstod benzinmotorens betydning. Han skrev en bog om lynkrig, om

stærkt motoriserede panservåben, som skød kiler ind i fjendens forsvar. Franskmændene afviste hans teorier, de tyske generaler tog ved lære.

England og Frankrig erklærede Tyskland krig, således som de havde forpligtet sig til overfor Polen, men efterår og vinter gik. Franskmændene sad afventende i deres Maginotlinie.

Så kom den 9. april som et chock.

Vi var blevet færdige som tandlæger og havde fået stillinger i Århus. Vi boede på Klintegården, som var helt nybygget, i en lejlighed ud mod Århusbugten. Da vi blev vækket af larmen fra de tyske flyvere, som fløj lavt ind over byen, gik

vi op på det flade tag og så ved selvsyn, at det var alvor. Vi var usikre og forvirrede, men fortsatte dagligdagen.

Ruths far tilrådede os at begynde egen virksomhed, selvom han mente, at krigen snart var forbi. Der ville komme varremangel, så det ville være klogt at komme i gang. Vi ville ikke begynde i Viborg, hvor min far havde praktiseret, til han døde i 1933. Vi ønskede at starte i Midtjylland, og da Skive kun havde fire tandlæger, mente vi, at der måtte være plads til os.

I sommerferien tog Ruth til Skive sammen med sin far. Peder Andersen introducerede Ruth til lærer Niels P. Bjerregaard, som havde været huslærer for Ruths ældre søskende. Ruths far forsvandt hurtigt på besøg hos cykelhandlerne, og lærer Bjerregaard tog Ruth rundt

og forklarede om alt det, han været med til at starte.

Han satte os i forbindelse med Bue-mann og Worm, der var svogre og drev en manufakturforretning på Torvet. Forretningen havde været førende i den gamle Jens Buemanns tid, nu blev den drevet på en gammeldags facon. Marie og Holger Worm boede oven over butikken i en meget stor lejlighed med kakkelovne og masser af plads. De ønskede at flytte i noget mindre, så vi lejede lejligheden.

Vi fik et lån på 30.000 kr. i Diskontobanken. Vi fik lagt centralvarme ind og et toilet i badeværelset. Den gamle Bue-mann ville ikke have, at hans fine kunder kunne høre toilettet! Lejligheden var meget stor. Man kom ind i herreværelset, som vi brugte som venteværelse, videre



Tyske soldater og mandskabsvogne i Østergade i april 1940. I baggrunden ses Melgaards guldsmedeforretning og Skive Diskontobank.

mod gaden kom en stor stue og et soveværelse. Mod en lysgård indrettede vi 3 klinikker og en teknik. I en vinkel lå spisestuen, stor og oval med grå paneler, som var fru Worms stolthed. De blev vasket med kvilajebark, fortalte hun. Videre kom et anretterværelse med spisekammer. Køkkenet var meget stort med et stort komfur. Bag køkkenet begyndte en lang gang med toilet og trappe ned til fyrkælder og vaskekælder. Endelig var der strygestue og et pigestue. For enden af gangen kom havestuen med en veranda og trappe ned til en lille have.

Vi måtte have hjælp. Vi havde Esther, en dygtig pige, som stod for husholdningen. Erla var barnepige for vores to piger, Bitten og Eva. Vi havde fyrmester Larsen, som hver morgen fyrede op med tørv, som Ruth havde købt. Vi frøs meget i de kolde vintre.

Tøjvask var meget besværligt. Vaskekønnen kom og fyrede op under gruekedlen. Når tøjet var vasket færdigt, skulle det op ad kældertrappen, hen ad den lange gang bag køkkenet, gennem spisestuen og op ad trappen til tørreloftet. Senere kom strygedamen, hun havde en ovn med strygejern i strygestuen, og endelig kom frk. Christensen, som reparerede og syede om.

Vi førte en stor husholdning, syltede, havde en halv gris i saltekar, vi præserverede æg ved at komme dem i en stor krukke med vandglas. Vi led ingen nød, selvom det var besværligt.

I 1940 var Skive en lille provinsby. De 14-15.000 indbyggere boede indenfor et meget begrænset område.

Banegården lå udenfor byen på Viborgvej, den egentlige by begyndte ved Karup Å. Østertorv var et vigtigt torv med store købmandsgårde på begge sider. Her gjorde rutebilerne fra Fjends og Fly holdt.

Sønderbyen fra Posthustorvet ned mod åen var fattigkvarter med gamle huse. Holstebrovej var landevej med grøfter, byen endte mod vest ved Galgebakken.

Nørreport var grænse for selve byen. Sygehuset med de to overlægeboliger lå på Resenvej, som også var landevej med grøfter på begge sider. Lige overfor Sygehuset lå Johnsens gård med almindeligt landbrug ned mod Feldingbæk, som dannede bygrænsen mod øst og nord.

Resen kirke lå på bar mark uden beboelse omkring. Egeris var et rent landbrugsområde med et par gårde. Begge områder lå udenfor Skive kommune.

Et vigtigt sted var Skive Nord. Her ankom togene fra Vestsalling og Glyngøre med sallingboerne, som altid gerne ville til byen for at besøge slægtninge på Sygehuset og for at handle.

I 1940 var Skive en udpræget handelsby. Her var kun lidt industri: Gyro var et gammeldags jernstøberi, der var ægpakkeriet og de to slagterier. Margarinefabrikken kunne ikke få råvarer og måtte lukke.

Skive havde ingen militær betydning. Jernbanen og vejen løb øst-vest. Det var linien fra grænsen til Ålborg og Frederikshavn, som havde betydning for besættelsen af Norge. Det blev nedkastningerne, som blev modstandsbevægelsens vigtigste opgave. De øde hede-



Toldassistent A. Jensen (Toldstrup), fotografet ved Modstandsbevægelsens parade på Skive stadion den 8. maj. 1945. Foto: Jørgen H. Eriksen.

strækninger med plantager og småsøer gjorde egnen velegnet. Kun Karup flyveplads udgjorde en betydelig risiko.

Alligevel kom Skive stærkt med, især takket være en enkelt mands indsats.

Toldassistent Anton I. Jensen havde været løjtnant i Garden den 9. april. Han følte det frygteligt ydmygende at måtte give ordre til at nedlægge våbnene uden kamp. Han deltog ivrigt i de nationale møder i Teatersalen, hvor kendte danskere holdt foredrag og åbent omtalte tyskerne som fjenden i landet.

Sammen med en anden løjtnant, lærer

Knud Nørlem Andersen, startede han en Terrænsportforening, hvor vi lærte at færdes i terrænet omkring Skive på rent militære øvelser.

Den 29. august 1943 blev han arresteret som andre danske officerer. Hans lille hus i Frederiksdal blev omringet af svært bevæbnede tyske soldater, det var meget dramatisk. Vi hørte, at han forsøgte at undvige fra arresten i Viborg. Det mislykkedes, da en kontordame skreg op. Han blev senere løsladt, men havde tilsyneladende fået dårlige nerver, for han rejste væk på sygeorlov.

Sandheden var en anden, men først et par ord om mig selv.

Dansk Ungdomssamvirke arrangerede en uges sommerlejr i Fuglsø på Mols i sommeren 1942. Jeg meldte mig og cyklede derud i min sommerferie.

En drivende kraft var professor Hal Koch. Hans linie lå på den kulturelle front. Han var klart mod nazismen, han regnede med en langvarig kulturkamp, der skulle sikre det danske sindelag og bevare den danske kultur. Han var vel inspireret af Sydslesvigernes lange kamp efter 1864.

På mødet var der andre, som var mere aggressive. De ønskede det, vi kaldte »norske tilstande«, en utvetydig dansk holdning mod den tyske besættelses overgreb og brud på aftaler.

Jeg sluttede mig til de sidste. Vi ønskede, at Danmark skulle tage parti mod nazismen, men det førte til, at vi måtte vende os mod regeringens eftergivenhed.

Jeg var blevet opbragt, da den danske regering i januar 1941 udleverede tor-

pedobåde uskadte til tyskerne. Jeg blev rasende, da den danske regering tilsluttede Danmark til Antikominternpagten i november 1941 og derved tog parti for nazisterne. De danske kommunister blev interneret mod grundloven, de var upopulære efter den finske vinterkrig, hvor Sovjetrusland havde angrebet Finland og erobret det Karelske Næs. Alligevel følte det forkert.

Da jeg kom tilbage fra Fuglsølejren, fortalte jeg toldereren om mine oplevelser og indtryk. Jeg kendte ham fra terrænsporten, og så var han min patient.

En dag ringede toldereren til mig. Jeg skulle komme med det samme til et vigtigt møde. Jeg forlod patienterne med en dårlig undskyldning og traf Flemming Juncker. Han havde kontakt til England og søgte at organisere hjælp ud over landet. Det var spændende, men førte i første omgang ikke meget videre for mig, men så meget mere for toldereren.

Der skete det, at Erik Nyemann på besøg hos toldereren havde fortalt ham om sit illegale arbejde, og toldereren var straks parat.

Churchill havde sagt: »Sæt Europa i flamme.« Han gav ordre til dannelsen af en hemmelig organisation, som dels skulle uddanne sabotører, og dels skulle forsyne modstandsfolk i de besatte lande med våben og sprængstoffer.

Det første forsøg i Danmark endte katastrofalt. Lægen C.J. Bruhn var uddannet til at lede opbygning af modstandsarbejde i Danmark. Han kastedes blindt (uden modtagerorganisation) i december 1941 ved Haslev på Sjælland, men hans skjerm foldede sig ikke ud, og han blev

dræbt i faldet. Hans telegrafist måtte overtage ledelsen, skønt han ikke var uddannet specielt hertil. Han gjorde en storartet indsats under de vanskeligste forhold. Han blev stærkt eftersøgt af dansk politi og havde kun få hjælpere. Han kunne ikke fortsætte, men måtte tage tilbage til England.

Han blev afløst af Michael Rottbøl fra Børglum Kloster, der arrangerede den første organiserede nedkastning i Danmark den 1. august 1942 med to Viborgstudenter, Christian Ulrik Hansen og Erik Nyemann fra Skive som hjælpere. De to lå i telt ved Ertebølle, angiveligt som geologistuderende, og hjalp til, da tre faldskærmsfolk og tre containere blev kastet ned ved Trend Storskov. De tre mænd kom godt ned, men godset faldt ned langt borte. Tyskerne fik besked og rykkede ud fra Aalborg, men Michael Rottbøl og hans hjælpere klarede det. Sammen med faldskærmsfolkene kom de til Støvring Højskole, hvor Robert Stærmosen havde et stort møde i gang. De blandede sig med mængden, og derefter kom arbejdet igang.

Sabotagen tog til trods advarsler fra den danske regering. Den konservative partileder, Christmas Møller, som var flygtet til England, talte i den engelske radio stærkt for at øve modstand og sabotage, mens statsminister Vilhelm Buhl den 2. september 1942 i en meget dyster tale vendte sig stærkt mod sabotagen. Han opfordrede direkte befolkningen til at angive sabotører og modstandsfolk til det danske politi.

Politiets indsats førte til arrestationer og tragedier. Michael Rottbøl blev sporet



Erik Nyemann, skudt af tyskerne i 1944 sammen med andre medlemmer af modstandsgruppen »Holger Danske«.

og skudt ned af dansk politi, skønt han forud havde meddelt, at han ikke ville skyde på politiet. Hans telegrafist, Johansen, blev også sporet, men han tog giftpillen og døde i hænderne på politiet.

Modstanden voksede, og tyskerne skærpede kravene. Endelig den 29. august 1943 måtte den danske regering give op. Folkestrejker truede, og den tyske værnemagt overtog magten i landet. Den danske hær blev interneret, og flåden sænkede de danske orlogsfartøjer.

I oktober 1943 begik tyskerne en skæbnsvanger fejltagelse. De ville arrestere de danske jøder og sende dem i



Lærer Knud Nørlem Andersen, leder af Modstandsbevægelsen i Skive fra sommeren 1944 til hans arrestation den 9. januar 1945. Nørlem Andersen døde af den 5. juni 1945 af sygdom, som han pådrog sig under ophold i tysk fængsel.

koncentrationslejre i Tyskland. Samtidig løslod de de danske soldater.

Jødeforfølgelserne vakte almindelig harme overalt i landet. Mange mennesker, som hidtil havde holdt sig neutrale, som ikke syntes om sabotagen, hjalp nu de danske jøder. På ganske kort tid voksede hjælpen frem. Man skaffede boliger, hvor man kunne skjule de forfulgte jøder midlertidigt, man samlede penge ind og sørgede for transport til opsamlingsstederne, hvorfra jøderne sejlede til Sverige. 6-7000 i alt blev reddet, nog-

le hundrede kom til Theresienstadt koncentrationslejren.

Det blev en storstilet aktion, som førte nye kredse ind i modstandsarbejdet. Nu blev det lettere at skaffe boliger til folk, som var gået under jorden, lettere at skaffe lejligheder, hvorfra telegrafisterne kunne sende til England.

Jeg mener, at jødeforfølgelserne mere end noget andet vakte den danske befolkning til forståelse af nødvendigheden af aktiv modstand mod den tyske besættelse, så Danmark kunne blive anerkendt som allieret.

De første år måtte modstanden føres mod regeringens eftergivenhedspolitik. Nu havde politikerne lidt nederlag, Frihedsrådet var dannet og blev anerkendt i befolkningen som de egentlige ledere af landet. Nu kunne kampen føres rent mod den tyske værnemagt.

Christian Ulrik Hansen besøgte tolderren kort tid efter Erik Nyemanns beretning om nedkastningen ved Trend Storskov. Samme aften dannedes et nedkastningshold, fortrinsvis af terrænsportens medlemmer.

Skiveegnen havde som sagt øde hede-strækninger med plantager og små søer. Gammelstrup Hede med Birkesø, Grimmer Bakker med Flyndersø og Stubbergaard Kloster også med en lille sø.

Piloterne var fantastisk dygtige. De kom lavt ind over pladsen, kastede godset og forsvandt i lige linie, til de senere vendte og fløj tilbage. Karup flyveplads betød en betydelig risiko med deres natjagere.

Flemming Juncker ledede arbejdet og

organiserede modtagegrupper i Hvidsten, Aalborg, Aars, Stoholm, Skive og flere steder. Christian Ulrik Hansen var hans nærmeste hjælper, mens Erik Nyemann fik det farlige job som kurer, der skulle holde forbindelsen mellem ledelsen og faldskærmsfolkene.

Flemming Juncker har et meget karakteristisk udseende. Han kan let genkendes, så han måtte tage til England. Aarsgruppen med Christian Ulrik blev revet op og arresteret. Også Erik Nyemann blev taget, så det blev tolderren, Toldstrup som hans illegale navn blev, der måtte overtage ledelsen i Jylland.

Toldstrup var dristig og modig. Han organiserede modtagergrupper over hele Jylland med direkte kontakt til England. Han havde næsten 1000 godkendte pladser.

Min gode ven fabrikant Poul Møller, Skivehus Asfalt- og Tagpapfabrik, overtog ledelsen i Skive. Da Hvidstengruppen, Aarsgruppen og Stoholmgruppen blev revet op, blev der travlt i Skive. Poul Møller fortsatte med terrænsportfolkene, men fik også arbejdere, fortrinsvis kommunister, med i arbejdet.

Min første modtagning blev en stor oplevelse. Vi havde længe ventet på særmeldingen fra B.B.C., og da den endelig kom, cyklede vi ud til Gammelstrup Hede, hvor vi skjulte cyklerne og samlede på pladsen øst for Birkesø.

Det var måneskin, og ved midnat hørte vi sirenerne i Skive og snart efter den dybe brummen fra flyvemaskinen. Lederne havde tændt lygter i et stort L og signalerede koden. Maskinen kom præcist lavt over Birkesø, og vi så skærmene

folde sig ud. Vi nød synet, mens lederne talte skærmene og bemærkede sig, hvor de landede. Maskinen fortsatte lige ud, som den skulle, og så fik vi travlt. Først skulle skærmene samles, så tyske natjægere ikke kunne se dem, derpå samledes containerne i nyplantningen, hvor de var faldet. Vi tømte dem, skjulte godset i plantagen, og til sidst druknede vi containerne i søen.

Senere blev det bedre organiseret. Vi havde lastbiler med ude på pladsen, så vi hurtigt kunne blive færdige og komme væk.

Hen på sommeren 1944 måtte Poul Møller tage væk. Han kom til Randers, hvor han overtog ledelsen, til han blev arresteret i en gaderazzia og blev sendt i koncentrationslejren Dachau.

Poul Møller afløstes i Skive af lærer Knud Nørlem Andersen. Med ungdommelig iver kastede han sig ud i arbejdet. Det var ikke altid lige godt forberedt, ofte improviseredes der. En gang kunne han ikke få organiseret transport bort fra byen, men elektricitetsbestyrer Høgh Pedersen, Skive Elværk, klarede det koldblodigt. Han lod simpelthen lastbilen bakke ind mod sin garage, overfor elektricitetsværket, direkte på Brårupgade. Ved højlys dag blev godset båret ind, mens tyske soldater intetanende spadserede forbi.

Der havde været en række arrestationer i Skive, men ingen større razzia. Den kom den 9. januar 1945. En stikker havde været på arbejde, så Gestapo havde adresserne. En del modstandsfolk blev advaret i de tidlige morgentimer og slap bort, men mange blev taget.

Jeg var i København på det tidspunkt. Min kone advarede mig via min søster, som telefonerede, at børnene var syge. Jeg forlod hotellet og flyttede ud til en kammerat.

En dag mødte jeg en god ven i en sporvogn på Gammel Kongevej. »Hvad Søren laver du herovre?« »Jeg kører i sporvogn,« svarede jeg. Han forstod afvisningen og undskyldte. Sådan var tiden. Man måtte læse mellem linierne og forstå en halvkvædet vise.

Det var vanskeligt for mig at blive klar over situationen, så jeg tog til Viborg og mødte min kone og to gode venner på Hotel Preisler. Vi drøftede, om jeg kunne vende tilbage. Nørlem Andersen havde smuglet en hilsen ud til mig fra arresten, men vi vidste ikke, om det betød en advarsel, eller om det var grønt lys. Jeg vendte hjem og fortsatte på klinikken, blot sov jeg ikke hjemme resten af tiden.

Jeg fik hurtigt kontakt til den nye byleder, som var en af Toldstrups gode mænd. Poul Møllers dæknavn var Sommer, så efter ham kom Carl Winther. Jeg blev hans næstkommanderende.

Vores lejlighed på Torvet var velegnet til illegale formål. Vi boede ved siden af klinikkerne, og vi havde fået sat svære jerngitre og en kraftig jernbom indvendigt på indgangsdøren, så man ikke kunne trænge ind uden at lave et vældigt spektakel. Lejligheden var L-formet, der løb en lang gang bagud, den havde vinduer ud mod Sparekassens tag. Der havde vi anbragt reb, så man kunne forsvinde over taget ned i nabogårdene.

Min klinikassistent var indviet i situationen. Dels kunne hun modtage de

mange illegale, som kom for at give eller modtage besked - de kom, som om de var patienter og angav en bestemt slags tandpine som kode - dels kunne hun advare mig, så jeg kunne søge at forsvinde bagud.

Vi havde en aften arrangeret en illegal filmforevisning fra Holger Danske i vores lejlighed for en del af borgerskabet, fortrinsvis fra Rotaryklubben. Dels for at samle penge ind, dels for at skabe kontakter.

Da nogle af deltagerne var lidt ængstelige ved at gå direkte ud på Torvet, hvor en gadelampe lyste på gadedøren, ringede elektricitetsværksbestyreren til en af sine medarbejdere, som slukkede lyset i hele byen i fem minutter. Næste dag modtog tyskerne en officiel rapport om et teknisk uheld på værket.

Carl Winther gjorde et storartet arbejde med at rekruttere nye folk. De organiseredes i grupper og uddannedes i brug af våben og sprængstof. Vi fik hjælp af faldskærmsfolk, som desuden underviste i »Silent killing«. Det foregik ofte om aftenen i vort venteværelse. Min kone syntes ikke om disse instruktioner i brutalt selvforsvar. Hun sad i stuen ved siden af og kunne ikke undgå at høre med.

En dag fik vi besøg af en illegal »ingeniør Dahl«. Min kone genkendte stemmen, som hun kunne høre fra klinikken bag stuen. Det var min bedste kammerat fra gymnasiet, hvor vi havde delt skolebænk i tre år. Hans rigtige navn var Walter Lonsdale. Hans far var engelsk officer, som faldt i første verdenskrig. Selv var han marineflyver.

Walter Lonsdale arbejdede tæt sam-

men med Toldstrup. Han tog med fiskerbåde ud fra Thyborøn og fik våben og sprængstof lastet under fiskene. Senere tog han til Fuur, hvor han skulle prøve en ny form for nedkastning, Waterdropping. Godset var pakket i vandtætte sække, som blev kastet ned i Baadsgaard Vig på østsiden af Fuur. Tyskerne var klare over, at der var sket et eller andet, men de sejlede rundt uden resultat. Walter fordrev tiden med kortspil hos onklen, skytten på Fuur, Fristrup. Han vidste, at sækkene var forsynet med en bølge som først dukkede op efter 24 timer, så næste dag sejlede han ud og fiskede sækkene op. Det gik efter planen, men da han kørte om bord på færgen, grinede personalet ad ham: »Det er noget tungt moler, du har med dig,« sagde de.

Det var en stor oplevelse at møde de illegale. De kom med en kode, som betød, at vi skulle arbejde sammen på liv og død. Vi kendte ikke deres rigtige navne, vidste ikke hvorfra de kom, eller hvad de tidligere havde lavet. En var dog tydeligt præst, en anden, Freddie, som holdt jul hos os, viste et vældigt kendskab og håndslag, da vi lavede pølser.

Razziaen den 9. januar 1945 betød ikke blot, at organisationen i Skive blev revet op, så vi måtte begynde på bar bund, men også at det store depot på Spøttrup gik tabt. Våben, ammunition og sprængstof fra 90 containere faldt i tyskerens hænder.

Det var et kæmpearbejde at rekruttere og uddanne nye grupper, arrangere nye nedkastningspladser, få dem godkendt og oprette nye depoter.

Der var en helt fortvivlet mangel på



Tage Nielsen, skudt af en tysk jager under våbennedtagelse på Ørum Hede den 24. april 1945.

våben. En planlagt nedkastning på Ørum Hede mislykkedes katastrofalt. En tysk natjager beskød pladsen og dræbte Tage Nielsen, som troede, at det var englænderen, han signalerede til.

Senere var en nedkastning i Nordsalling en fejlekspedition. Vi fik sprængstof og ammunition, men ikke de bestilte våben.

Endelig lykkedes det i slutningen af april at få våben fra Struer. Vi overtog ladningen ved Vridsted kirke og skjulte våbnene i laden på Svansøgaard. Næste dag blev de pakket om i portioner beregnet til hver gruppe, og om natten blev de afhentet af de enkelte grupper, som kom med mellemrum ad forskellige veje, så

de ikke mødte hinanden. Vi havde 125 mand i aktion den nat. Carl Winther havde givet ordre til, at alle våben skulle gøres klar med det samme, tiden var knap.

Englænderne stod ved Elben, Hamburg havde kapituleret uden kamp, således at englænderne under Montgomery kunne rykke frem mod Holsten og videre mod nord til Danmark. Russerne nærmede sig hurtigt fra øst. Vi måtte regne med, at Jylland blev afskåret. Den tyske overgeneral i Danmark, der havde hovedkvarter i Silkeborg, havde erklæret, at han ville kæmpe til sidste patron.

Vi havde forskellige forholdsordrer fra England, som angav, hvorledes vi skulle handle i forskellige situationer.



Birgitte og Annelise fejrer befrielsen den 5. maj 1945.

Hvis det kom til kamp, hvis englænderne mødte tysk modstand under fremrykning, skulle vi øve partisanvirksomhed. I forbindelse med invasionen i Normandiet havde den franske modstandsbevægelse med stor succes opereret bag de tyske linier, men det havde kostet store tab. I vores forholdsordre var det dog bestemt, at vi ikke måtte indlade os i åben kamp med tyske hærenheder.

Hvis den tyske hær gik i opløsning, skulle vi beskytte livsvigtige anlæg og virksomheder som jernbanen, broerne, elværket og vandværket. Vi havde tre delinger i første række. Vi skulle rykke ud mod syd og koncentrere os om jernbanen Viborg-Struer og Viborg-Holstebrovejen. Vi skulle oprette hovedkvarter i Estvad Præstegård og med kurerer have forbindelse med modstandsfolkene i Viborg og Struer.

En tredje mulighed var invasion, enten på Vestkysten eller i bugten ved Randers, eventuelt som en skinmanøvre for at binde tyske tropper i Jylland. Vi skulle være forberedt på storstilede nedkastninger om dagen, og vi skulle udpege egnede pladser, som vi i givet fald skulle forsvare i første fase, indtil faldskærmsoldaterne var organiserede.

Fredag den 4. maj skiftede vi hovedkvarter til kriminalpolitiet's tomme kontorer i Thinggade. Vi fik retableret telefonerne og havde regulær vagt ved indgang og baggang med maskinpistoler og håndgranater.

Vi aflyttede radioen for særmeldinger fra B.B.C, som skulle angive, hvilke forholdsordrer, vi skulle sætte i værk. Disse kodede meldinger var den eneste mulighed, Montgomery havde til at give ordrer til os.

Da frihedsbudskabet kom, så vi vantrø



Tyskerne i Skive overgav sig først den 5. maj. Her går et par tyske underofficerer tur i Slotsgade, mens skibonitterne fejrer befrielsen.



En af Modstandsbevægelsens vigtige opgaver var at internere tyskerhåndlangere, værnemagere m.m. Her ankommer en bus med arrestanter til Søndre skole, hvor de blev forhørt og interneret.

på hinanden, men fik straks travlt. Vi kunne lægge mapperne med de militære opgaver bort, nu betød det beskyttelse og opretholdelse af ro og orden. I denne forbindelse var der en del personer, som skulle tages i beskyttelsesarrest. Nogen skulle anklages for unational optræden, andre skulle beskyttes mod selvtægt fra befolkningens side. Der havde været episoder, hvor tyskerpiger var blevet klippet skaldet og havde fået malet hagekors på enden.

Ved midnatstide meddelte Jyllandslædselen, at englænderne sandsynligvis ikke kom de første par dage. Modstandsbevægelsen skulle afvæbne tyskerne. Politisk set var det en storstilet tanke, hvis vi danske selv kunne tage magten og oprette ro og orden i Danmark og af-

væbne de tyske soldater. Den franske modstandsbevægelse havde på egen hånd befriet Paris, inden de allierede nåede frem. Militært set var det utvivlsomt risikabelt, for der var ca. 160.000 tyske soldater i Danmark. Det var en opgave, som vi amatører næppe magtede, så hos os var stemningen trykket den 4. maj om aftenen.

I Skive havde tyskerne hovedkvarter i hotel Phønix i Østergade og en stor garnison i Brårup. I Jegstruplejren var der desuden ca. 500 tyske piger, der arbejdede som telefonister.

Heldigvis viste det sig ud på natten, at meddelelsen var forhastet. Tyskerne skulle med våben marchere til den danske grænse, hvor englænderne ville afvæbne dem.



Et kompagni frihedskæmpere på Torvet den 5. maj, hyldet af tusindvis af mennesker.

Vi udarbejdede planer efter de givne ordrer og søgte gennem socialinspektør Damtoft kontakt med det tyske hovedkvarter på hotel Phønix (nu Skive Kommunes administrationsbygning). Damtoft havde gennem de tyske flygtninge været i forbindelse med det tyske militær. Forsøget var forgæves. Den øverstkommanderende i Skive var en udpræget nazistisk type, der ikke ville forhandle med os, som han betragtede som lovløse terrorister.

Om morgenen den 5. maj fik vi at vide, at tyskerne ville blive, hvor de var, og at de ikke ville tillade vore styrker at nærme sig deres områder.

Vi ville gerne have koncentreret tyskerne i barakkerne udenfor byen i Brårup. Det var navnlig generende, at vi ikke kunne få Asylgades skole (nu Aakjærskolen) fri til internering af de per-



Den 6. maj beordredes de tyske soldater væk fra deres kvarterer for at blive samlet på Nordre skole i Jyllandsgade, inden de blev sendt videre til Viborg. Her forlader soldaterne Hotel Royal i Torvegade.



De tyske militærlejr i Jegstrup blev efter befrielsen benyttet som lejr for tyske flygtninge. Her ses lokale modstandsfolk i lejren i maj 1945. Fra venstre står aspirant Erhardt Jensen, Svend Jensen, Henning Brandt og Wilhelm Stjernholm Larsen. På laddet sidder Niels Chr. (Hasse) Svendsen.

soner, som vi skulle tage i beskyttelses-arrest.

I løbet af 5. maj havde vi stort set løst opgaverne. Interneringen var gennemført, vi havde patruljer i gaderne, vagt ved de vigtigste bygninger og kontrolposter ved alle indkørsler til byen. Vi havde trukket store dele af »General Jensens« hær (lærer Krabbe Nielsen) fra Salling - han havde organiseret 3-400 mand, desuden havde vi grupper fra Fjends og Fly, ialt 6-700 mand.

Den tyske major var i en fortvivlet situation. Vi havde fortalt om kapitulationen, men tyskerne havde ikke selv fået

besked, og uden en skriftlig, officiel ordre fra den tyske kommandant i Viborg var han hjælpeløs. Tyskerne henvendte sig til borgmester Woldhardt Madsen, som henviste til os, der alene af de allierede var bemyndiget til at forhandle. Nu kom vi på talefod. Da jeg taler tysk, blev jeg udset til at lede forhandlingerne, som fandt sted i det tyske hovedkvarter på hotel Phønix. Vi kørte standsmæssigt derned i en Ford Mercury, som vi havde lånt af fabrikant Pedersen, Skive Børstefabrik. Jeg præsenterede mig som officer og meddelte, at vi var underlagt den 21. armegruppe under general Montgomery,



En af Modstandsbevægelsen i Skives biler tankes op på Karup Flyveplads af tyske soldater. De to civile er Herluf Pagter og Ib Brask Nielsen. Den engelske officer, Robinson, som viste os rundt på pladsen, spejles i bilens bagsmæk.

hvorefter jeg præsenterede mine kammerater og majoren sin stab.

Jeg talte om at evakuere de tyske soldater fra Skive til Viborg og tilbød at køre en tysk officer til den tyske kommandant i Viborg, så tyskerne kunne få deres skriftlige forholdsordre. Jeg fik regionsledelsens tilladelse til, at vi i busser kunne køre alle tyske soldater til Viborgs grænse, således at Skive blev befriet.

Miraklet skete: Danmark undgik at blive krigsskueplads. Mange mistede livet, meget blev ødelagt, men i andre lande var tab og ødelæggelser langt mere omfattende.

Det havde længe vakt bekymring, at man ikke kunne få Danmark anerkendt som allieret. Takket være ikke mindst de danske søfolk og modstandsbevægelsens indsats lykkedes det delvist. Churchill var ikke begejstret for Danmark, så det lykkedes først sent at få Englands og USAs anerkendelse, mens Sovjet kun ville anerkende »Det kæmpende Danmark«.

Socialdemokratiet med Vilhelm Buhl i spidsen søgte længe at bevare samarbejdspolitikken ud fra ønsket om at komme så lempeligt igennem besættelsen som muligt. De unge socialdemokrater H.C. Hansen og Hans Hedtoft fik kon-

takt med Frihedsrådet og skabte hermed mulighed for samlingsregeringens kompromis.

Besættelsestidens sammenhold holdt ikke længe. Modstandsbevægelsen var især præget af Dansk Samling og kommunisterne, mens Socialdemokratiet var stærkt svækket. Dansk Samlings indflydelse blev kortvarig, hvorimod kommunisterne forblev stærke indtil Ungarnskrisen i 1956, hvor Sovjet brutalt knuste oprøret, og Aksel Larsen brød med partiet og skabte S.F.

Mange modstandsfolk var skuffede over den politiske udvikling. I sin nytårshilsen citerede Toldstrup vort forbillede Lawrence af Arabien: »Det var som en morgenstund, og den kommende verdens friskhed berusede os. Vi var fyldte

med tanker uden fast form og udtryk, men værd at kæmpe for. Vi havde levet livet mangefold i vore susende togter, vi sparede os ikke selv hverken godt eller ondt. Men da den nye verden dæmrede, og vort mål var nået, da kom de gamle mænd frem igen og genskabte den verden, de havde kendt engang. Ungdommen kunne vinde, men havde ikke lært at fastholde og var kun svage mod alderdommen. Vi stammede frem, at vi havde kæmpet for en ny himmel og en ny jord og de takkede os venligt og gav os deres fred.«

Jeg var ikke skuffet. For mig var det vigtigt, at Socialdemokratiet under Hans Hedtoft og H.C. Hansen forlod neutraliteten og erkendte det internationale samarbejdes nødvendighed.



Den 8. maj fejrede Modstandsbevægelsen i Skive befrielsen med en stor parade på Skive stadion. Her ses fra venstre fabrikant Michael Petersen, direktør Mads Gad, borgmester Woldhardt Madsen og pastor Pilgaard Sørensen.



Den 23. maj blev Skive »befriet« af fire engelske kampvogne. Englænderne blev hyldet af adskillige tusinde mennesker på Østertorv.

Da Erik Scavenius tiltrådte som udenrigsminister i juli 1940 hed det: »Ved de tyske sejre, der har slået verden med forbavselse og beundring, er en ny tid opfundet i Europa, der vil medføre en ny ordening i politisk-økonomisk henseende under Tysklands førerskab. Det vil være Danmarks opgave herunder at finde sin plads i et nødvendigt og gensidigt aktivt samarbejde med Stortyskland.«

»Aldrig mere en 9. april« blev nu vort motto.

Brårup - Fra hedemark til moderne bykvarter

Spredte træk af historien om den sydlige bydel - øst for Sdr. Boulevard

Af Kaj Ove Miltersen

Når man i dag færdes i den del af Skive, der er beliggende syd for Karup å, tænker man næppe på, at blot for 2-3 generationer siden var området i øst præget af den lange Brårupvej hovedsagelig beboet af småkårsfolk - nedvurderet og foragtet af bymidtens borgerskab, der talte om Brårup-bærme - og den vestlige del af området i Egeris beplantet af granplantager og mere eller mindre sandede marker, der krævede slid af nøjsomme bønder, der var endnu fattigere end arbejderbefolkningen på Brårupvej.

Alle de gamle bebyggelser: Svansøgaard, Bilstrup, Egeris, Gammelgård, Brårup, Glattrup og Aarbjerg lå så tæt ved den »tungt henskriddende Karup å« som muligt, men i passende afstand fra åens oversvømmelser. Livet var her betinget af »den klare strøm med de svale bølger, der duger heden så bredt et bord«. I en lokal skildring af dette område sønden å siges, at »engene gav græsning til dyrene, åen fisk til mennesker og friskt vand til både mennesker og dyr, og åen ydede også værn mod hvad ondt, der kunne ventesovre fra den anden side« (Simon Jensen).

Stednavnet Brårup blev i 1462 stavet Brørup, i 1545 Brorup og har navn efter

sin beliggenhed ved tærsklen ind til Sallingholm (det gamle navn for Salling), idet tolkningen af Brårup må være »den ryddede plads ved broen« (»Brotorp«) (August F. Schmidt).

Jeppe Aakjær skrev i sin omfattende lokalhistoriske produktion i 1925 om Brårup og fortalte om områdets meget dramatiske historie. Brårup tilhørte før reformationen Viborg bisper og blev overdraget krongodset efter reformationen, og af et dokument udstedt 9. februar 1546 fremgår det, at »Paa det, at vor Kjøbstad Skive maa og kan saa meget desbedre blive forbedret og ved Magt have (Vi) undt og tilladet - at Vor og Kronens den lille By Brorup By, udenfor fornævnte Skive liggendes, maa og skal nu afbrydes og ødelægges, og hvad Jord, Ager, Eng og anden Ejendom, som dertil haver med Rette hørt og ligger til fornævnte Brorup By - desligeste Brorup Kjær, som tilforn har været under Hov og Horn til deres Fægang, skal herefter denne Dag være og blive hos Vore Undersaater, Borgmester, Raadmænd og menige Borgere i fornævnte Skive - til evig Tid«.

Aakjær beretter om Skives misrøgt af det ødelagte »Brårup jorder, der bliver til



Lufffoto af Brårup set mod sydvest 1956.

Brårupvej ses diagonalt i billedet. Yderst til højre for neden ses Brårup Planteskole ved Dukkebroen samt Parcelvej, Mølletoften med Gammelgaards Dampmølle. Midt i billedet Gammelgaards teglværk, derefter til venstre Brårup Skole med den netop indviede første tilbygning til skolens røde bygning. Til højre midt i billedet ses Sdr. Boulevard under anlæg. Foto: Sylvest Jensen.

»Skive søndre bymark« eller blot »Hedemarken«, og Aakjær konstaterer, at »hvad der kommer let, går let, og Skive passede ikke mere end jævnhen på den kongelige gave; de efterfølgende konger måtte sætte et grimt ansigt op og true indbyggerne med at tage jorderne fra dem igen, hvis ikke de opførte sig som artige børn med, hvad de var blevet givet.« Skive kommer ikke særlig »ved magt« i de følgende århundreder, og det gik jævnt tilbage for den lille fattige by. I 1769 var der kun 435 indbyggere, og Skive var sunket ned til at være Jyllands trediemindste købstad.

Aakjær skriver om stedet, at »intet gik

i galop uden blæsten og de for dens luner vandrende agre, når de lige havde modtaget forårssæden i deres golde skød« - men sjældent har digteren »set så høj en himmel og hørt så klare lærke-triller som over disse flade sandede marker«.

»Skives borgere satte ikke særlig pris på den kongelige gave, for afgifterne på jorderne var ikke blevet mindre, da byen fik dem - tværtimod, og der var stadige processer og strid om rettighederne med godsejerne på Estvadgård og Skivehus og klager fra Brårup-boerne. Under en proces i 1695 om et stykke jord i Brårup eng, ønskede retten at studere det

kongelige gavebrev, men det var spørløst forsvundet og kom først for dagen mange år senere. En afskediget soldat havde fået brevet viklet om sit pas som omslag.

Markerne sprang efterhånden mere og mere i lyng. Brårupnavnet døde hen, og det blev Skive Hedemark («Skyw Hiedmark»), der var det officielle navn til 1919, da det gamle navn Brårup igen kom til ære og værdighed« (Simon Jensen).

I »Bogen om Skive«, der udkom ved købstad-jubilæet i 1926, fortælles om området, at »marken er gennemgående meget flad, den nordligste del er af god beskaffenhed, men den sydlige del og langt overvejende part - den egentlige bærer af navnet Hedemarken - må betegnes, dels som nogenlunde god sandmuldet jord, og dels som så dårlig, at den kun egner sig til beplantning. - For mindre end en menneskealder siden lå den åben for alle vinde som en forblæst og sandpisket, nøgen mark, der i sin armod kun formåede at give sine dyrkere en fattig belønning for deres sure slid. Befolkningen førte for størstedelen en ret kummerlig tilværelse og holdt livet oppe hovedsagelig ved kartoffelavl. Mange forkomne stakler har i tidernes løb søgt skjul herude i elendige rønner, der nu snart er en saga blot« (J.K. Simonsen).

Et dårligt rygte

Videre hedder det, at hedemarkens rygte ikke var godt. Det var ikke »gode børn, der i de henfarne tider holdt til på marken, og det blev ikke bedre ved, at brændevinsdjævelen huserede slemt iblandt dem. Der kom vanry over marken – for-

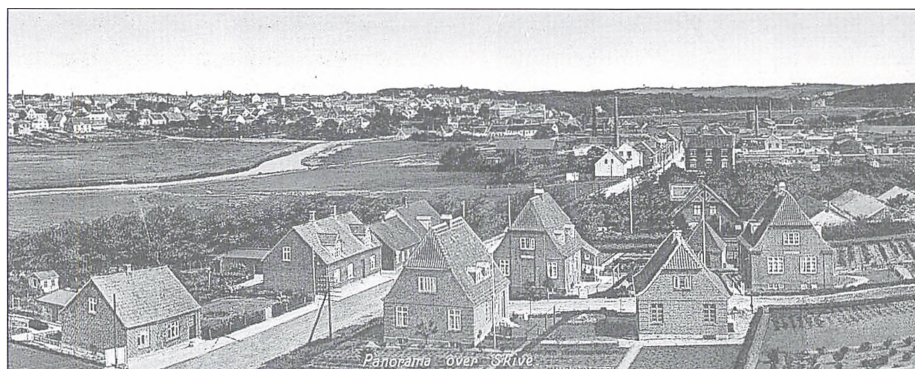
skyldt og uforskyldt! - Blev der »vider-værdigheder« i egnen - særlig vel på beværtninger eller lignende valpladser i Skive - og spektakelmagerne skulle stedfæstes, hed det sig ofte - ikke altid efter særlig grundig undersøgelse eller med lige stor ret: Åh, de kumpaner er selvfølgelig fra Hedemarken!« (J.K. Simonsen og Niels Mortensen).

I forbindelse med anlægget af jernbanen fra Langå til Struer og opførelsen af Skives første banegård i 1864 på hjørnet af vejene til Viborg og Brårup kommer der for alvor skred i en industriel udvikling. »I løbet af årene fra 1880 til 1914 vokser der et nyt kvarter op omkring banegården. Her anlægges en række industrivirksomheder. Jernstøberi, lervarefabrik, møllebyggeri, mølle, savskæreri, bryggeri, privatslagteri og andelsslagteri, og her placeres det kommunale gas- og elektricitetsværk. Syd for banen anlægges i samme periode Gammelgårds Mølle, Gammelgårds Teglværk, Brårup Cementstøberi og tre gartnerier.« (Niels Mortensen).

Parallelt med den erhvervsmæssige udvikling vokser der nye beboelseskvarterer op. Udlejningsejendomme opføres primært i nærheden af banegården på Østerbro og Brårupgade, men syd for vidualukten, kaldet »Dukkebroen«, opføres på Brårupvej hovedsagelig 2-familieshuse, hvor 1. salen er beregnet til udlejning.

Fra Hedemark til Brårup

Brårup skoles førstelærer Jens Kristian Simonsen fra 1899 gjorde en kolossal og idealistisk indsats for at gavne de lokale



Udsigt fra Gammelgaards Dampmølle ca. 1923 med Parcelvej (til højre), Brårupvej og Brårupgade. Midt i billedet engen med Karup Å, og i baggrunden Skive by med dens to kirker til venstre.

beboere, og han nød en enestående tillid og respekt hos alle Brårupboere. Han tog et usædvanligt initiativ i 1919, idet han på 38 beboeres og egne vegne sendte følgende ansøgning til Skive Byråd:

»Undertegnede tillader os herved ærbødigst at meddele byrådet, at samtlige beboere på Skive Bymark syd for vialdukten er blevet enige om at antage navnet: Brårup som markens fremtidige bynavn - altså uden samstillinger som »Skive Brårup«, »Brårup Mark« el. lignende.

Vi henviser til, at marken har den historiske adkomst til dette navn, idet den før 1546 dannede en lille landsby, som gik til Skive Bro og benævntes »Brorup« efter denne. Men nævnte år blev byens gårde ifølge et bevaret kongebrev nedrevne og jordene lagt ind under Skive købstad, at deres indehavere havde taget virksom del i Grevefejden på Skipper Clements side, medens Skive by havde været loyal og derfor skulle belønnes.

Men foruden dette kan anføres, at navnet har levet uafbrudt til denne dag i hver mands adkomstdokumenter til hans jord, der overalt benævnes: »af Skive Brårup Jorder«.

Endvidere lever navnet i »Brårupgade, Brårupvej, Brårup Planteskole, Bråruphus, Brårupgård o.s.v.

Man tillader sig da ærbødigst at andrage byrådet om i overensstemmelse hermed

- 1) at foretage navneforandring for kommunens plantage på marken,
- 2) at gøre de nødvendige skridt f.eks. ved henvendelse til provsten til, at skolens navn kan blive forandret til »Brårup Skole« i stedet for »Skive Hedemark Skole«, og
- 3) at give kommunekontoret fornøden meddelelse om navneforandringen.

Et dokument med samtlige beboeres underskrifter på, at de vedtager navneforandringen og bemyndiger undertegnede til søge den anerkendt, kan - om forlanges - forevises,

Skive Hedemark Skole, 30. april 1919

På samtlige beboeres vegne

Ærbødigst

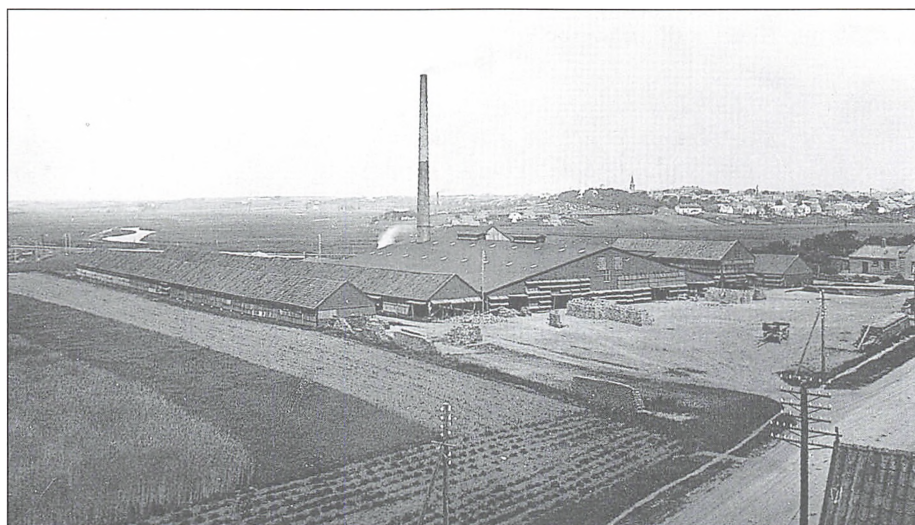
J. K. Simonsen«

Henvendelsen fik en positiv modtagelse, og Skive Byråd vedtog enstemmigt i sit møde 12. maj 1919 at anerkende navnet Brårup som fremtidigt bynavn for Skive Bymark syd for viadukten.

Havde man i Brårup forventninger om, at Skive Byråds navnegodkendelse ville blive fulgt op af en mere aktiv og imødekommende politik fra byrådets side, blev man skuffet. Det vanskeliggjorde sagen, at ikke hele området var en del af Skive kommune, men størstedelen – arealmæssigt – lå i nabokommunen Skive Landsogn-Resen. Det gjaldt hele

Egeris og en del af Brårup (området ved Gammelgaards Teglværk).

Området betjentes helt til først i 1950'erne af to landsbyordnede skoler: Brårup skole og Egeris skole, og den kommunale deling i de to kommuner var skyld i, at en del børn, der boede tæt ved Brårup skole men hørte til landsognet, havde en ret lang og dårlig vedligeholdt skolevej til Egeris skole. Et formaliseret samarbejde eksisterede kun i meget begrænset omfang mellem Skive Kommune og Landsognet. For øvrigt eksisterede der et vist modsætningsforhold mellem arbejderbefolkningen på Brårupvej og gårdmændene og husmændene i Bilstrup og Egeris. En ting var man dog enige om. Man følte, at man blev overset og forsømt af de to kommunalbestyrelser. Der var langt til borgmesterkontoret i Skive, og sognerådet i landsognet var



Gammelgaards Teglværk 1925. Efter teglværkets ophør i 1974 overtog det nærliggende højspændingsværk grunden med bygningerne, der blev nedrevet. Der opførtes derefter nye garage- og værkstedsbygninger til elforsyningen.

domineret af de interesser, der var gældende i landsognets nordlige del på de fede jorder i Resen-Vinde området.

Erhvervsudviklingen og befolknings-tilvæksten fortsatte efter 1. verdenskrig. Gammelgårds Mølle blev ombygget til dampmølle i 1918, og i 1919-20 opførtes Højspændingsværket. Midt i tyverne blev jorden omkring møllen udstykket med gaderne Parcelvej, Mølletofte, Skrænten og Østervang, og her blev der i de kommende år opført en række 2-familieshuse (Niels Mortensen).

Folketallet i Brårup var midt i tyverne 3-400, men bydelen havde stadig et image-problem. Niels Mortensen fortæller således, at »i 30'erne, hvor den store arbejdsløshed ikke gjorde tingene bedre, havde Brårup ry for at være et sted fuldt af sladder og smugkroer. Brårup blev næsten kun omtalt i Skives aviser i forbindelse med retssager. Man havde ondt af folk, der flyttede til Brårup. Skives

mangeårige borgmester Woldhardt Madsen har beskrevet det således »Det var ... noget, der mindede om landsforvisning, når en familie skulle flytte til Brårup.« – Men sådan har beboerne i Brårup næppe oplevet det! De havde fælles levevilkår, få penge, høj arbejdsløshed – og det skabte et miljø, hvor man holdt sammen og hjalp hinanden med at få tingene til at slå til«.

Byplanlægning

I 1938 trådte en lov om byplanlægning i kraft, og dermed blev Skive byråd pålagt at udarbejde et forslag til en dispositionsplan for byens fremtidige udvikling, således at den vilkårlighed, der tidligere havde præget byens vækst, kunne afløses af mere plan og system. Borgmester Woldhardt Madsen var naturligt stærkt engageret i denne planlægning og udtalte senere, at »man blev hurtig klar over, at byens rammer var alt for snævre



Gammelgårds Dampmølle. Forrest administrationsbygningen. Bag bygningen ses den ombyggede vindmølle. Foto: C. Hadrup.

til det hastigt stigende befolkningstal, ligesom byens gadenet i mange tilfælde var alt for snævert, som vor automobilalder kræver. Hertil kom så spørgsmålet om, hvorvidt en flytning af Skive banegård stadig havde de offentlige myndigheders interesse, da det jo naturligvis ville være spildt arbejde at lave byplan, hvis man så bagefter kom med planer om at flytte banegården«.

Brårup og den tyske besættelse

Skive måtte bære sin del af byrden ved den tyske besættelse af Danmark under anden verdenskrig, og det måtte Brårup føle. »Dette område var i særlig grad mærket af krigen. Allerede tidligt under besættelsen blev skolen beslaglagt til »andre formål«, d.v.s. som kaserne for skiftende tyske tropper, for i krigens sidste tid at give husly til tyske flygtninge fra Østeuropa. Undervisningen måtte henlægges til ledige lokaler inde i byen, som var mere eller mindre egnede til formålet, bl.a. måtte missionshuset i Christiansgade i perioder tages i brug. Dertil kom, at det tyske militær beslaglagde et område (7 1/2 tdr. land) i Jegstrup og opførte en hel barakby (54 barakker) til »særligt formål« med en større indkvartering af tysk militærpersonel af begge køn. Alt dette satte naturligvis sine spor og bedre blev det ikke, da over tusind flygtninge i 1945 blev indlogeret i en del af barakkerne« (Svend Mortensen).

Brårup-boerne var glade, da det forhadte hagekors-flag i maj 1945 forsvandt fra skolens flagstang.

En større oprydning og renovering af

skolen var nødvendig. Efter at skolen havde fået nye trapper og gulvbelægninger kunne skolen genindvies i 1946. Der var flygtninge i Jegstruplejren indtil 1947, hvorefter en del af barakbygningerne anvendtes som husvildeboliger til sidst i 1950'erne.

Indlemmelse

2. verdenskrig og den tyske besættelse udsatte de afgørende initiativer som følge af den nye byplan til sidst i fyrrerne, og Skive var da i den situation, at det eksisterende areal til både boliger og erhvervsformål stort set var udnyttet, og for at sikre byens behov for nye bolig- og industriarealer gik Skive byråd nu i forhandlinger med landsognet. Man var interesseret i at indlemme arealer fra Skive Landsogn-Resen kommune fra såvel den nordlige som den sydlige del af landsognet. Skive måtte dog - stort set - »nøjes« med den sydlige del, hvilket dog næsten tredoblede byens areal fra ca. 700 ha til ca. 1900 ha. Sognerådet ville ikke afgive de givtige jorder i Lund, Vinde og Resen til storebror Skive. Amtet støttede sognerådet i dets synspunkter, så først i 1966 skete den endelige indlemmelse af den sidste del af landsognet i Skive kommune (Karen Strøm Hansen).

Banegårdsflytning

Flytningen af Skive Banegård fra Viborgvej til den nuværende placering for enden af Søndergade fik indirekte betydning for væksten af Brårup-Egerisområdet, idet man i forbindelse med banegårdsflytningen fastlagde og vedtog



Den næsten færdiggjorte Sdr. Boulevard før den nye banegård blev taget i brug i 1962. Det tog ca. 20 år at løse denne opgave, hvis anlægsarbejder i vid udstrækning udførtes som beskæftigelsesforanstaltning. Umådelige mængder sand og jord blev hentet i tipvogne i bakkerne i Årbjerg og lagt ned på engen for at skabe fast bund til banegårdsanlægget og det tilhørende meget omfattende vejanlæg. Sdr. Boulevard knyttede den gamle bydel nærmere sammen med Brårup, Egeris og Bilstrup.

en plan til en nyordning af trafikforholdene i og ved byen. En ny syd-nordgående forbindelsesvej fra Vejle landevej ca. 3 km syd for byen til Glyngøre landevej nord for byen skulle primært betjene fjerntrafikken nord-syd, men fik dertil sammenbindende betydning for den indre by og indlemmelsens nye byudviklingsområde i Brårup og Egeris. Vandskellet Karup å var indtil da en hindring for at skabe en byhelhed. Den nye vej med dens imponerende bro over det nye baneterræn og den brede bro over Karup å samt det tilhørende bivejsnet styrkede intentionerne om at skabe helheden og ønsket om at skabe den ønskede vækst af bolig- og industriområder i den nye sydlige bydel.

Skepsis over for Skive

Beboerne i Brårup og Egeris er i begyndelsen af 50'erne skeptiske over for byrådets forvaltning af de nye tider. En gammel Brårup-boer, der hidtil havde boet i landsognsområdet, brummede i anledning af indlemmelsen: »Det er så anden gang Skive erobrer hele Brårup. Mon den nye herremand [Woldhardt Madsen] er bedre end ham i Lund [sognerådsformanden i landsognet]«.

Borgmester Woldhardt Madsen var klar over denne nedarvede skepsis over for bystyret i Skive, og han lagde mange kræfter i at gøre mistroen og mistilliden til skamme. Han var sikker på, den planlagte udvikling af området også ville give et løft for det gamle kvarter i

Brårup. I »Skive. Aarbogen for By og Borgere. 1954« interviewes Woldhardt Madsen om udviklingen af denne bydel, og han fortæller, at »de planer, der foreløbig er inddraget for en bymæssig udvikling [mellem Brårupvej og nuværende Sdr. Boulevard], er beregnet til at give plads til ca. 5000 mennesker. – Udviklingen sker ganske vist ikke ensidigt i Brårup, så det vil være svært at sige, hvor længe det varer, inden området er fuldt bebygget; men holder udviklingen den fart, den har haft i byen i de senere år, tror jeg ikke, der vil gå mere end 25 år, inden vi er færdige med bebyggelsen af dette areal – men længe før den tid må der også være gjort forberedelse til yderligere udvikling af bydelen.«

Woldhardt Madsen oplevede selv, at der kun gik den halve tid, inden man måtte finde mere plads til boliger og uddannelsesinstitutioner vest for Sdr. Boulevard. De første beboere på Fyrrevænget flyttede ind i 1965.

Boligbyggeriet fra 1950

Øst for Brårupvej lå en kolonihaveforening og her opstod i begyndelse af 1950'erne et helt nyt boligkvarter: Agertoften, Hedetoften, Lyngtoften og Mellemtoften. Ofte var det selvbyggere, der med hjælp af familie og gode venner opførte 1-families huse. Arbejdernes Andelsboligforening opførte ligeledes nogle rækkehuse på Brårupvej og Hedetoften, og sidst i 1950'erne fortsatte



Gammelgaards Dampmøllens mangeårige direktør Valdemar Johansen var Skives socialdemokratiske borgmester 1929-1936. Han bestred en lang række tillidshverv inden for arbejderbevægelsen - specielt på det kooperative område. Han døde i 1948 i en alder af 58 år. Foto: C. Hadrup.



Områdets første skole: Egeris Skole byggedes i 1802 og lå på nuv. Bilstrupvej.

byggeaktiviteterne vest for Brårupvej. Midt i 1960'erne var hele området over til Sdr. Boulevard bebygget. Sydvest for Brårup Skole opstod Egerishave og senere digterkvarterets parcelhusbyggeri. Arbejdernes Andelboligforenings store gule boligblokke med ca. 300 lejligheder byggedes på Kirke Alle, Gammelgårdsvej og Egerisvej i perioden 1957-66, og butikscenteret Egeris Torv åbnede i 1964.

I 1970'erne og 1980'erne rettedes interessen atter mod arealer øst for Brårupvej. Først kom Brårupparken og senere byggedes landbrugsarealet i Glattrupområdet dels med almennyttigt boligbyggeri og dels med parcelhuse. En ny skabelse opstod her - de to andelsboligforeninger: Thorshammer og Asgård (Niels Mortensen).

Fra landsbyskole til købstadskole

I 1950'erne skete der en tiltrængt udbygning af den sydlige bydels skolevæsen, der var landbyordnet indtil 1953.

Den første skolestue på 4-5 fag byggedes i Egeris 1802, og skoleholderen fik

kost og ophold på omgang hos sogne-mændene. En egentlig skolebygning opførtes i 1848, men det var først i 1881, der blev oprettet et selvstændigt lærerembede. En ny skole opførtes i 1901, og en forskole byggedes i 1922. Egeris skole og forskole fungerede indtil 1950, hvor den lagdes under Brårup skole (Ejnar Poulsen).

Indtil 1893 var børnene i Brårup henvist til Egeris skole, og Brårup-beboerne var ikke tilfredse med, at deres børn skulle gå en halv mil for at komme i skole. Man lejer en skolestue med forstue på »Gammelgård«, og i 1899 kan man tage den nyopførte Hedemarkens skole i brug. Bygningerne var placeret ved hjørnet af den nuv. Brårupvej og Ringvej Syd.

Til embedet som skolens enelærer bliver ovennævnte Jens Kristian Simonsen kaldet. Han udnævnes til førstelærer i 1899 og bliver i embedet, indtil han bliver pensioneret i 1928. Ovenfor er nævnt hans initiativ i 1919 i navnesagen og hans utrættelige og idealistiske indsats. En datter har givet følgende skil-



*Jens Kristian Simonsen, Brårup skoles
førstelærer 1899-1928.*

dring: »Hvor havde vi det godt derude. Der var mange forskellige mennesketyper, vi havde forbindelse med alle hjemmene og blev godt modtaget med stor gæstfrihed. Far havde gå-på-mod og en stærk tro på det godes sejr. Han følte det som en opgave »at pløje nyt land«. - En afholdsforening blev stiftet en aften i skolen, næsten alle skrev under på afholdsløftet - og holdt det. - Senere blev forsamlingshuset bygget. Der kom mange dygtige talere og oplæsere. De boede i mit hjem, og mor og far sørgede for en god forplejning – og jeg lyttede til de mange interessante samtaler. I forsamlingshuset holdtes høstfester, julefester m.m., og til disse julefester stod alt i glædens tegn..... Far talte tit om den

Skoleledere ved Brårup Skole

Førstelærere

1899-1928: Jens Kristian Simonsen

1928-1934: Christian Laursen Voldby

1934-1938: Jens Christian Myrhøj

1948-1953: Hans Axel Leo
Søgaard-Hansen

Skoleinspektører

1953-1971: Peder Knudsen Gori

1971-1991: Viggo Nielsen

1991-1998: Jens Kolstrup

1998- : Jette Præstholt

lykkelige tid derude. Snart vil byen vokse derud og alt forandres, sagde han« (Astrid Hansen). Simonsen døde i Skive i 1939.

I 1920 oprettedes en forskole, og her fik frk. Agnes Knudsen ansættelse. Ud over at hun indførte børnene i de elementære skolekundskaber, blev hun for Brårup-boerne en særlig institution, der levede intenst med i deres glæder og sorger. »Hun var den eneste af de mange lærere, der i kortere eller længere tid [før 1950'erne] fungerede ved skolen, som var bosat i skoledistriktet og følgelig havde et stort kendskab til forældrekredsen. Hun var ankermand for skolen. Hun opnåede at blive en slags reservemor for 2-3 generationer Brårupbørn« (Svend Mortensen).

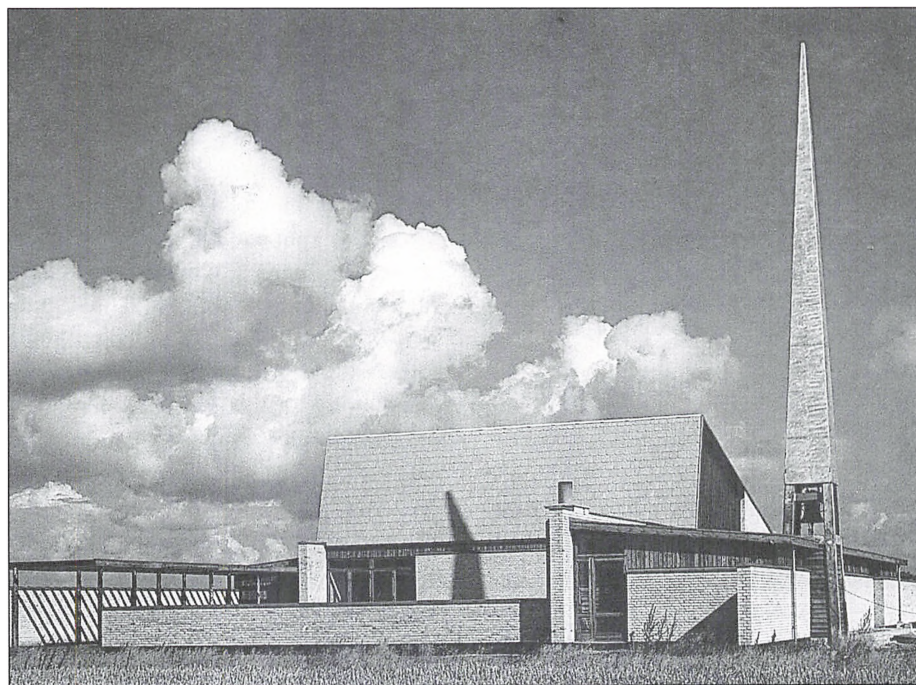
I 1931 besluttedes det efter lange diskussioner og møder at bygge en ny skole på det sted, hvor skolen ligger i dag. »Den røde bygning står der endnu med sin kraftige og smukke arkitektur. Der har været ønsket om at nedrive bygning-

gen, men heldigvis blev ønskerne gjort til skamme« (Henning Colding).

I efteråret 1955 indviedes så en ny Brårup Skole, der de følgende år fik flere tilbygninger. Skolen blev købstadordnet i 1953, og samme år blev skolens første inspektør, Peder K. Gori, ansat. Det glædede befolkningen utroligt, at Gori valgte at bosætte sig i skoledistriktet, oven i købet i et selvbygget hus. Gori var udlært murer, inden han læste til lærer. Det var første gang siden 1928, at skolens leder boede midt mellem skolens børn og deres forældre. Hidtil havde skolen lidt under, at den var landsbyordnet med en lavere lærerløn, så den i nogle år havde været en gennemgangslejr for lærere, der ønskede ansættelse med

højere løn ved en af de andre skoler i Skive.

Skoleindvielsen blev en usædvanlig Brårup-begivenhed. Den nye moderne skole markerede, at bystyret havde vist vilje og evne til at kompensere for fortidens synder og forsømmelser. Det blev en jubelfest med glade børn og begejstrede forældre. Den sidste alvorlige aggression oplevede Woldhardt Madsen et par år tidligere, da han på et kommunalpolitisk møde om skolebyggeriet havde omtalt muligheden for at lade en træbarakbygning indgå som en midlertidlig løsning på lokaleproblemerne ved Brårup skole. Da rejste en af de gamle Brårup-kæmper sig op og betroede borgmesteren i meget udiplomatiske vendinger



Egeris kirke.

ger, at det kunne Woldhardt godt spare sig, for den ville blive brændt ned den første nat, efter at den var opført i Brårup.

I 1993 markerede Brårup Skole ved en række festligheder og ved udgivelsen af et festskrift 100 års dagen for den første folkeskoleundervisning i »Gammelgård«.

Egeris Kirke

Interessen for at få opført en kirke i Brårup var i mange år kun til stede hos et mindretal af beboerne. Lærer Simonsen lagde ikke skjul på, at han følte, at en lokal kirke ville være en betydelig social og kulturel institution, der ville være samlende for en bys fællesskab. Det generede ham, at beboerne i kirkelig henseende var delt, således at de beboere, der i kommunal henseende hørte til Skive kommune, skulle søge kirkerne i Skive, mens de øvrige beboere tilhørende landsognet kirkeligt set hørte til Resen kirke.

Han prioriterede imidlertid sin indsats på andre områder, bl.a. forsamlingshuset og afholdsbevægelsen, og det var først i 1930'erne, de første spæde skridt blev taget for at få rejst en kirke. Det var husmand Kristen Munk, der søgte at skabe interesse for opførelsen af en kirke i området. Man var enige om en placering på et stykke såkaldt fællesjord på hjørnet af Brårupvej og Egerisvej. Det kneb dog med beboernes opbakning, så den pågældende grund blev solgt, og pengene tilgik en oprettet byggefond for kirken.

I årene 1936-38 afholdt Skive sogns hjælpepræst Samuel Gamborg regel-

mæssige gudstjenester skiftevis i Brårup og Egeris forsamlingshuse, og disse gudstjenester blev med korte afbrydelser fortsat til 1960, da Skive Søndre Kirke kunne indvies søndag 16. oktober.

Kort før besættelsestidens ophør var der kommet skred i kirkesagen, og ved indsamlinger, basarer, lodseddelsalg m.v. de følgende år skabtes det økonomiske grundlag for kirken. Ved udgangen af 1952 nedsættes en kirkekomite med formanden for Skive Menighedsråd, hotel-ejer J.P. Jensen, som formand og malermester Willy Jakobsen, Brårup, som sekretær. Denne komite nedsætter et arbejdsudvalg på 5 medlemmer, hvoraf de 3 er Brårup-boere: pastor Herluf Hegnsvad, fru Sigrid Kristensen og landmand Laurids Kristensen.

Pastor Herluf Hegnsvad, der er den første af Skive sogns præster, der specielt får til opgave at virke i den søndre del af Skive sogn, får sin tjenestebolig på Teglgaaardsvej, og han bliver ankermanden for Brårups kirkesag. Han får en enestående kontakt med alle kredse i bydelen, og ud over sine kirkelige tjenester samler han beboerne til mere almene og kulturelle arrangementer, bl.a. gennemfører han gennem flere år en litteraturstudiekreds i Brårup skole.

Efter flere års ihærdigt arbejde kan kirkekomiteen udpege den kendte kirkearkitekt Holger Jensen til at udarbejde en tegning til kirken. Han har om sit utraditionelle kirkeprojekt sagt følgende: »Jeg er klar over, at den udformning, som jeg har givet kirken, må forekomme adskillige af menighedens folk noget fremmed. Allerførst er det mig meget



Fra grundstensnedlæggelsen oktober 1959. Midt i billedet ses fra venstre til højre biskop Chr. Baun, provst Johs. Hansen, pastor Chr. Haahr og pastor Herluf Hegnsvad. Formanden for kirkekomiteen, hotel-ejer J.P.Jensen, nedlægger en af grundstenene.

om at gøre at få sagt, at forslaget ikke er udarbejdet med den tanke at være original eller moderne. Jeg har bestræbt mig på at løse opgaven på en sådan måde, at kirken blev enkel i sin arkitektur og helt igennem bestemt af sit særlige formål, samtidigt med, at den blev fast forankret i vore kirkelige traditioner.«

Folkeviddet i Brårup kaldte i flere år kirken for raketstationen – hentydende til faconen på kirkens spinkle tårn. I dag kan de fleste se, at den arkitektonisk særprægede, men smukke bygning harmonerer godt med blokbebyggelsen og digterkvarterets parcelhusbebyggelse.

Eftertiden vil nok bedre huske grundstensnedlæggelsen i oktober 1959 end selve indvielsen året efter. Viborgbispen Chr. Bauns holdning til kvindelige præster betød, at han kun ville medvirke ved grundstensnedlæggelsen, hvis den kvindelige hjælpepræst Helga Jensen ikke mødte i ornat. Sognepræsten J.P.

Fiig Pedersen viste sin solidaritet over for sin hjælpepræst ved at sende afbud til grundstensnedlæggelsen. Sagen vakte stor furor i hele landet, og debatten om kvindelige præsters berettigelse blussede igen op.

Indvielsen året efter blev foretaget af biskop Erik Jensen, Aalborg, der, indtil biskop Chr. Baun tog sin afsked i 1968, forvaltede det »åndelige tilsyn« med Skive-Resen menigheder. I indvielsen deltog kirkeminister Bodil Koch, der muliggjorde ordinationen af kvindelige præster ved at bede en anden biskop foretage ordinationen. Bodil Koch kaldte selv loven for »lex Helga«.

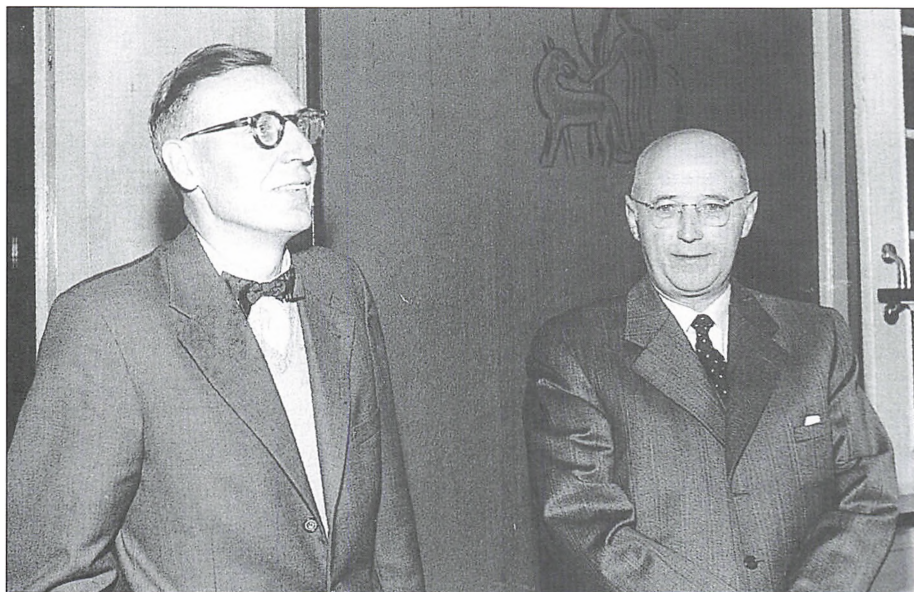
1. april 1974 skete der en sogneudskillelse, og kirken kom til at hedde Egeris kirke, og sognet fik samme navn. Sognet omfatter det gamle Brårup, Egeris og Bilstrup. Dets første sognepræst blev pastor Aage Schiøler.

Den erhvervmæssige udvikling

Ovenfor er i grove træk nævnt de industrivirksomheder, der er placeret i Brårup og som bliver vigtige arbejdspladser for bydelens befolkning. Parallelt med boligudviklingen etableres der en varieret detailhandel på Brårupvej, som især i 1950'erne præges af et livligt handelsliv. Butikkernes antal var meget stort. På det tidspunkt passerede man på Brårupvej på en strækning fra Dukkebroen til Brårup Skole 5 købmandsforretninger, 3 slagterbutikker, 3 frisører, 2 bagere, 2 brødudsalg, 2 skomagere, 1 urmager, 1 grønt- og blomsterhandel og 1 trikotageforretning. De seneste års ændringer af detailhandelens struktur gør sig også gældende i Brårup. Handelens centrum er nu Egeris Torv, og der er kun få forretninger tilbage på Brårupvej og

mange spor i de ombyggede facader, der minder om en svunden tids nærhandel.

Den største af de nærliggende beskæftigelsesmuligheder, Skive Andelssvineslagteri, er stadig en vigtig arbejdsplads for mange arbejdere i Brårup. Det gælder ligeledes Højspændingsværket, der i 1999 omdannedes til SE-energi efter at have forøget sit arbejdsområde ved overtagelsen af Skive kommunes elforsyning. En betydelig arbejdsplads i området er Dantherm, der startede i december 1959 i nogle af tysker-barakkerne på Jegstrupvej, men som i dag er en vigtig arbejdsplads i moderne og velfungerende bygninger. Gammelgårds Teglværk opførte sin produktion i 1974, og Gammelgårds Dampmølle, der er ombygget til beboelse, sendte sin sidste sæk mel til et bageri i 1984.



Pastor Herluf Hegnsvad (kaldskapellan 1951-1962) og pastor P.J.Fiig-Pedersen (sognepræst i Skive 1942-1962).



Brårups centrale handelsstrøg i 1950'erne. Før etableringen af Egeris butikstorv og ændringerne i detailhandelens generelle struktur var Brårupgade og Brårupvej præget af et livligt butiksliv på handels- og serviceområdet. På en strækning på 1 1/2 km fra Østerbro til Brårup Skole var der således ikke mindre end 5 kolonialforretninger.

Øverst ses Brårupvej 19, hvor købmand N.P. Buhl drev en kolonialforretning i en hjørneejendom, der var opført i 1927. Ejendommen anvendes nu udelukkende til beboelse. Foto: C. Hartrup.

Nederst ses Brårupvej 77, som har klaret sig i konkurrencen med butikstorvet, og i dag under navnet »Focus« drives af ægteparret Zita og Kurt Knudsen. En tidligere ejer S.A. Jensen var i øvrigt Kurt Knudsens læremester. (Udlånt af Kurt Knudsen).



Ved at passere Sdr. Boulevard har arbejdere og funktionærer dog stadigvæk en kort afstand til gode beskæftigelsesmuligheder, idet der i Bilstrupområdet sydlig del er et areal reserveret til håndværk og lettere industri. Her finder vi bl.a. en af landets største bogbindervirksomheder Chr. Hendriksen & Søn samt den gamle Skive-virksomhed Vikan – Skive børstefabrik.

Nørrejydske Artilleriregiment flytter til Brårup

Borgmester Woldhardt Madsen havde siden begyndelsen af 1950'erne arbejdet for at få en kaserne til Skive. En sådan kunne få en ideel placering i den sydlige del af Brårup-området med gode muligheder for erhvervelse af øvelsesarealer på hedearealerne mellem Skive og Fly. Hele byrådet tilsluttede sig borgmesterens ide, og han fik i 1954 forsvarsministeriets tilsagn om, at Nørrejydske Artilleriregiment, der havde en uheldig placering på to kaserner midt i Århus by, kunne flyttes til Skive.

Men først i 1969 blev Skive garnisonsby. »Det tog godt syv år at realisere flytteplanen – men allerede i flere år forud havde Skive adopteret sit kommende regiment og sendt bud efter det, som man i stigende grad betegnede som »vort trompeterkorps«. Disse trompetere blev regimentets »forløbere« ved børnehjælpsdage og anden lignende halløj i gaden«, fortæller Skive kasernes første kommandant Niels Lunn.

Det faste personels behov for boliger blev løst ret let. Parcelhusene i det nærliggende digterkvarter samt nyop-

førelserne i Dalgaskvarteret vest for Sdr. Boulevard var attraktive for byens nye tilflyttere.

Uddannelsernes bydel

Den første uddannelsesinstitution – ud over folkeskolen – der byggede på området på den nye Egerisvej, var Skive Seminarium, der indviedes søndag 18. oktober 1959. Woldhardt Madsen var formand for seminariets bestyrelse, og det var ham magtpåliggende, at et nyt seminarium skulle placeres i det sydlige byområde. Nogle af seminariets lærere – bl.a. pastor Chr. Haahr, der var timelærer på seminariet - havde foretrukket en placering i Resen-området, men her var pladsmulighederne meget begrænsede, hvis placeringen skulle ske på Skive kommunes arealer. Seminariets forstander Holger Paaskesen støttede seminariets formand og var meget begejstret for grunden på Gammelgaards jorder – centralt placeret i forhold til den kommende Sdr. Boulevard og dermed ideelt beliggende tæt ved en ny banegård og rutebilstation.

Seminariets bestyrelse kom snart til at spille en rolle ved etableringen af et gymnasium i Skive. I foråret 1961 drøftede man i bestyrelsen behovet for en øvelsesskole ved seminariet. Man kunne på landsbasis mærke en svigtende tilgang til seminarierne, og det ville styrke Skive Seminarium i konkurrencen med landets andre seminarier, hvis man fik en øvelsesskole. Da Skive samtidig savnede et gymnasium, opstod den ide i seminariets bestyrelse, at man evt. kunne være med til at imødekomme Skives behov

for gymnasieundervisning ved at udvide seminariet med et gymnasium udover den savnede børneskole. Det var tydeligt, at man var inspireret af institutionen Th. Langs skoler. Paaskesen blev be- myndiget til at sætte et udredningsarbejde i gang, og her bad han to tidligere elever: fuldmægtig Hardy Puggaard, Gymnasiedirektoratet, og semina- riadjunkt Kaj Ove Miltersen, Skive, om at udarbejde et basismateriale til brug ved en evt. ansøgning til undervisnings- ministeriet. Samtidig nedsatte Skive by- råd et udvalg vedr. opførelse af en bør- neskole ved Skive Seminarium. I forve- jen havde Skive byråd et gymnasieud- valg.

Seminariets bestyrelse indsendte 14. september 1961 en ansøgning til under- visningsministeriet om tilladelse til at udføre nye byggearbejder: »Børneskole og gymnasium. De to byggeafsnit kan evt. danne hver sit byggeafsnit«. Den samlede beregnede investering var an- slået til 12 mill. kr. 14. marts 1962 aflag- de Planlægningsudvalget for Gymnasie- skolerne et besøg på Skive seminarium.

Undervisningsministeriet meddeler 1. juni 1962 seminariets bestyrelse, at man »i princippet kan godkende, at der til Skive seminarium knyttes en øvelses- skole« – og at man »senere skal vende tilbage til spørgsmålet om eventuel op- rettelse af et gymnasium ved semina-riet«.

I juli 1962 modtog seminariets besty- relse to forslag fra byrådets udvalg vedr. børneskolen. Det ene var udarbejdet af kæmner Barsøe Sørensen og anbefalede oprettelsen af en børneskole ved semina-

riet med 2 spor og en 2-spolet realafde- ling, og de fire eksisterende skoler: for- skelligt antal spor, men alle med over- bygning af realafdeling og 8.-9. klasse. Det andet forslag, der var udarbejdet af skolekommissionens formand, Eigild Høvenhoff, var ret utraditionelt, idet han foreslog, at Brårup skole blev omdannet til en erhvervsskole uden børneskole, men med alle byens 8.- 9. klasser. Dertil oprettelsen af en handelsdagsskole. En ny børneskole ved seminariet skulle så overtage Brårup skoles børn.

Bemærkelsesværdigt var det, at »stadsskoleinspektør Halskov Hansen har som medlem af udvalget ikke ment at kunne tilslutte sig nogen af de forelig- gende forslag.«

I brev af 16. august 1962 kvitterer se- minariets bestyrelse over for byrådets kasse- og regnskabsudvalg for modtagel- sen af forslagene og understreger, at »bestyrelsen må fremdeles anse det for yderst magtpåliggende for seminariet og dets trivsel, at der indrettes en børnesko- le ved seminariet«. Senere hedder det i brevet: »Hvad gymnasieplanen angår, er bestyrelsen villig til at optage forhand- linger om, at gymnasiet oprettes som et privat gymnasium i tilslutning til Skive seminarium, såfremt en sådan løsning måtte være ønskelig«.

Lærerne på Brårup skole beluttede på et lærerrådsmøde 27. september 1961 at gøre modstand og arbejde for at bekæm- pe i hvert fald ideen om en erhvervssko- le. På et fælleslærerrådsmøde 6. novem- ber 1962 var sagens interessenter samlet med Skives lærere. Her gik bølgerne højt, og stadsskoleinspektør Halskov

Hansen fik med sin afvisning af de to forslag en næsten 100% læreropbakning. Halskov Hansen advarede mod at bygge byens 5. skole så tæt ved Brårup skole, når der inden længe vest for Sdr. Boulevard ville være behov for en skole dér. Overlærer Karl Pedersen, Nordre Skole, tog i tilslutning hertil ordet og foreslog, at man byggede et nyt seminarium med tilhørende børneskole et passende sted vest for boulevarden og så lod et nyoprettet gymnasium flytte ind i seminariebygningen på Egerisvej. Det utraditionelle forslag vakte nogen moro, men det viste sig alligevel, at det var en sådan løsning, der kunne bære politisk.

På grundlag af forhandlinger med undervisningsministeriet traf Skive Byråd i 1962 principbeslutning om etablering af gymnasieundervisning snarest muligt. Efter at der var foretaget tilbygning og bygningsændringer af seminariebygningen kunne Skive Gymnasium under ledelse af rektor Jens Lund begynde sin virksomhed i 1968 – de to første år i et bofællesskab med seminariet.

»På baggrund af undersøgelse over det antal elever fra Skive og opland, som i begyndelsen af 60'erne blev undervist på nabobyernes gymnasier, havde man skønnet, at et 3-sporet gymnasium ville være tilstrækkeligt i Skive. – Forskellige samtidigt virkende faktorer: Udbygningen af mange folkeskoler til centralskoler med realoverbygning, affolkningen af landbruget, den almindelige velferdsstigning i 60'erne, byens fortsatte vækst og med oprettelsen af et lokalt gymnasium den bekvemme adgang til fortsat skolegang – disse faktorer bevir-

kede tilsammen, at det faktiske behov for gymnasiekapacitet viste sig at være dobbelt så stort som beregnet« (Jens Lund).

Ideen om at lade seminariet oprette og forvalte et gymnasium blev ikke gennemført. Den nye skolekommissionsformand Svend Østergaard Jensen lagde ikke skjul på, at han foretrak en ren kommunal løsning frem for en tilknytning til den selvejende institution Skive Seminarium. Og i det spørgsmål havde han først og fremmest støtte hos gymnasiedirektoratets direktør Sigurd Højby og amtsskolekonsulent H.E. Nielsen, Viborg amt.

Det blev et kommunalt gymnasium, og byrådet besluttede allerede i 1970 at tage konsekvensen af den uventede store tilgang og bestemte at ændre de eksisterende planer om ombygning af seminariet til gymnasium ved yderligere at opføre de nødvendige tilbygninger, og først i 1975 fremstod gymnasiet i sin endelige skikkelse.

Inden det tidspunkt var Skive Gymnasium 1. april 1973 som følge af en ændret lovgivning overgået til Viborg amt.

Udviklingen vest for Sdr. Boulevard

Her skal til sidst kort nævnes, at fra midt i 1960'erne er det arealerne vest for Sdr. Boulevard, der bliver stedet for en ny bølge af boligbyggeri. Og hertil finder den fortsatte udflytning af uddannelsesinstitutionerne sted:

1967: Skive Tekniske Skole

1973: Arbejdsteknisk skole - AMU

1970: Skive seminarium og
Dalgasskolen

1970: Danmarks Lærerhøjskole
1974: Skive Handelsskole
1974: Dalgaskollegiet

Disse institutioner er placeret i den nordlige del af området i en god harmoni med kvarterets boligbebyggelse: blokbebyggelser og parcelhuse.

I den sydlige del af området er som nævnt placeret håndværk og lettere industri.

Sdr. Boulevards anlæggelse og overskridelse af Karup Ådalen skabte sammenhængen mellem den gamle bykerne og den nye bydel og øgede trafikmulighederne mod nord og syd, og åbningen af Ringvej Syd i 1997 har igen brudt åens rolle som vækstgrænse og lettet kvarterets samfærdsel mod vest og øst.

Utrykte kilder:

Skive Hedemark Skole. Tjenesteprotokol 1901
Skive Seminariums arkiv.

Trykt litteratur:

Astrid Hansen: Fra det gamle Brårup. Brårup Skole 1893-1993, s. 30-32.
August F. Schmidt: Skive marklov fra 1769. Skivebogen 1934.
Ejnar Poulsen: Viborg Amts Degne- og Skolehistorie. 1957, s. 53-56.
Henning Colding: Skoledistriktets skoler gennem 100 år. Brårup Skole 1893-1993, s. 21-28.
I anledning af – Egeris Kirke 25 år. 1985.
J.K. Simonsen: Braarup. Bogen om Skive. 1926, s. 123-129.
Jeppe Aakjær: Om Braarup. Langs Karupaaens Bred. 1929, s. 176-179.
Karen Strøm Hansen: Fra lille købstad til storkommune. Skive 650 år. 1976, s. 68-90.
Niels Lunn: Garnisonsby. Skive 650 år. 1976, s. 135-139.

Niels Mortensen: Eventyret om Brårup. Brårup Skole 1893-1993, s. 9-20.
Simon Jensen: Sønden å. Skive. Årbogen for by og borgere. 1957, s. 9-12.
Svend Mortensen: Fra min tid på Brårup Skole sidst i fyrreerne. Brårup Skole 1893-1993, s. 34-44.

Svend Mortensen til minde

Af Poul Tolstrup, formand for Historisk Samfund for Skive og Omegn

Det er et år siden, i det sene efterår 1999, at Svend Mortensen pludselig døde. Skønt han for længst var blevet pensionist, kan man roligt sige, at han døde beskæftiget med det arbejde, han havde gjort til sit: egnens lokalhistorie. Også i sit otium kom han omtrent hver dag på Skive byhistoriske Arkiv.

Historisk Samfund blev for ham den fælles organisation gennem hvilken, han kunne udfolde sit store talent som historiker, selv om hans daglige virke selvfølgelig var arbejdet som leder af Skive byhistoriske Arkiv. Her grundlagde Svend

Mortensen den store kildesamling, bl.a. avisudklipsamlingen, som man i så rigt mål kan øse af, hvis man vil vide noget om egnens historie.

Man kan roligt sige, at uden Svend Mortensen ville Historisk Samfund for Skive og Omegn ikke fylde 100 år her om få år. Det var Svend, som i 50'erne pustede nyt liv i vor forening, der ved 1900-tallets begyndelse blev stiftet af folkemindesamler Niels Sørensen fra Lem og med digteren og egnshistorikeren Jeppe Aakjær som den drivende kraft for udgivelsen af »Skivebogen«.

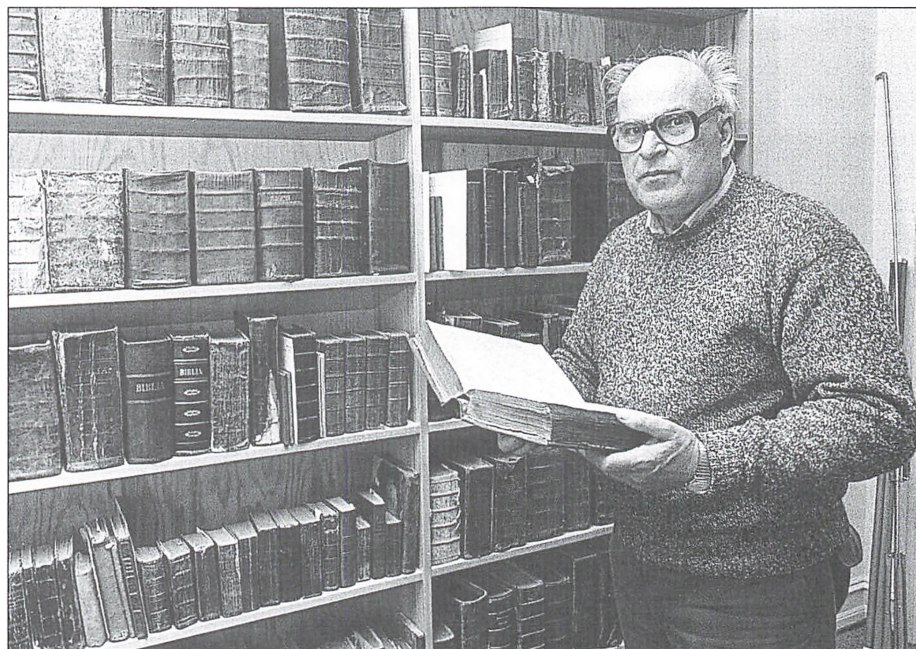


Foto: Poul Jensen 1987

Foreningen var hensygnende efter de første 50 år, men Svend Mortensen fik sat gang i sagerne i den tid, man har kaldt den historieløse tid i - 50'erne og - 60'erne. Ja, det var Svend, der slæbte med historien, næsten alene dengang. I dag er der en blomstrende aktivitet og interesse for alt, hvad der hedder lokalhistorie. Svend har sin store del af æren herfor på vores egn.

I 37 år sad han i Historisk Samfunds bestyrelse, den meste tid som flittig sekretær, de sidste 10 år som formand, og derefter blev han selvfølgelig æresmedlem. Han var den egentlige kraft bag de årlige historiske vandring og arbejdet med at samle kvalificeret stof til vor lokalhistoriske årbog, »Skivebogen«. Svend Mortensen nåede at skrive mange artikler. Den sidste blev om foreningens mange udflugter til egnens historiske steder, de historiske vandring. Det er selvfølgelig gjort med hans vanlige grundighed og karakteristiske lune bemærkninger. Man kan glæde sig til at læse artiklen i denne Skivebog.

Svend var en stilfærdig, vidende og grundig historiker, som forstod at bevare det væsentlige for fremtiden på det byhistoriske arkiv, han byggede op. Ja, hans arbejde og facon aftvang respekt og fik mange flere til at få interesse for arbejdet med at søge slægtens spor i stort og småt. Det er ikke bare hans egne børn, der arvede den interesse, men de har gjort det godt, og ældste søn Niels er i Skive hans arvtager par excellence.

I 1992 gik Svend på pension. Da skrev Erik Steen Sørensen fra bestyrelsen to vers på melodi af en sang, Svend holdt

af. Versene til Svend Mortensen var sådan her:

*Som dybest brønd gi'r altid klare vand.
Som Svend, han altid finder ind til ker-
nen.*

*Om billedet er slidt af tidens tand,
Om det ta'r tid, du bryder gerne hjer-
nen.*

*Men aldrig glemt, bli'r tiden som der
var,*

Det værner du, så husker eftertiden.

Du slæbet ofte helt alene bar:

Arkiverne er gemt til evigheden.

Du søgte slægtens spor i stort og småt.

Du læste op, for folk, i gamle bøger.

Du registrerer alt, det gør du godt,

og stederne til vandring du finder.

Nu har du sagt, at du vil sige stop,

Vi gruer for, hvad fremtiden den bringer.

For kære Svend, vi når jo aldrig op

På det niveau, hvor du dig jo befinder.

Historisk Samfund for Skive & Omegn 1999-2000

Af Poul Tolstrup, formand for Samfundet

Skivebogen 1999 var noget særligt. Den var alene helliget Henrik Fibæk Jensens flotte arbejde: Jeppe Aakjær, Spillemand og stridsmand. Bogen blev trykt i det ambitiøse antal af 2000 eksemplarer, hvoraf de 1500 er solgt. Resten finder nok også vej ud af huset. Historisk Samfund har klaret den økonomiske side af sagen med skindet på næsen. Henrik Fibæk Jensen er i gang med et stort nyt tiltag, nemlig en bog om Niels Sørensen, der for snart 100 år siden var initiativtager til Skive Museum.

Historisk vandring 2000

Årets udflugt gik til Sallingsund Kommune. Over 60 mennesker mødte op ved Vile kirke, hvor Henrik Formann fortalte om den smukke egn midt i Salling ved Lysen Bredning og Harre Vig. Stednavnene her vidner om en hedensk fortid, som man ikke tog helt afsked med ved kristendommens indførelse i Danmark. Vile kirke er placeret mellem 2 gravhøje, et anlæg som nogen har kaldt for »et lille Jelling«.

Under vanskelige kørselsforhold for de mange biler fortsatte man til de arkæologiske udgravninger af Nausterne ved Harre Vig. Formann perspektiverede disse Danmarks to eneste spor efter vikingetidsbådhusene med fortælling om vikingetidens spor her i Limfjorden.

Endelig beså forsamlingen, (nogle ef-

ter en lang spadseregang), tomten til det middelalderlige kapel i »Kapedalen«. Til nærmere hjemmestudie af kapellets historie var udleveret et duplikat med lokalhistorikeren H.C. Strandgaards beretning fra 1871 og Nationalmuseets arkæologiske udgravningsberetning fra 1929.

Der var nu henrunden lang tid, så man begav sig til kaffebord i Glyngørehallens cafeteria, der er ualmindelig smukt beliggende på bakken med udsigt over fjorden.

Museumsleder Sonja Bronée fortalte om limfjordsfiskeriets betydning gennem tiderne. Især dvælede Bronée ved kongemagtens initiativer til regulering af fiskeriet, belyst ud fra kildemateriale fra middelalder, reformationstid og nyere tid. Hun sluttede sit foredrag med at demonstrere det i gamle dage ulovlige fiskeri med »puls-skølle«.

Endelig skal det nævnes, at Sonja Bronée efter generalforsamlingen venligst forlængede åbningstiden på Sallingsund og Omegns Museum, så udflugtens deltagere fik lejlighed til at se museet og udstillingen om »Kniplinger fra Tønder til Polen.«

Skiveegnens musikliv

Serien om Skive-egnens musikliv i ord og toner har Historisk Samfund fortsat i det forløbne år med en matiné på Skive

Museum. De aktive var Æ Fjandbo Spellemænds 25 mands orkester med Poul Erik Damgård som dirigent og Frede Andersen som sanger. De fremmødte påhørte sange som: »Hello Dolly«, »Hvergang du smiler« samt »Liselotte«, og der blev spillet »Schottish på Valhal« og »Studeprangerens Polka«. Det blev en hyggelig, festlig og rar time i solskin foran museets indgang søndag den 30. april. Som sædvanlig opbevarer Skives Byhistorisk Arkiv de historiske noter om orkesterets bedrifter.

Resenlund som kulturcenter

Da mange af foreningens medlemmer har tegnet sig for garantibeviser a 900 kr. til støtte for Resenlund Fonden, skal flg. bemærkninger anføres: Projektet vil koste over 60 millioner. Den private og erhvervslivets fond kan bidrage med næsten 10 mill. Kr. Der er politisk erklæret støtte fra egnens kommuner og Viborg Amt. Amtet mangler dog stillingtagen til Skive Kunstmuseums driftsøkonomi. Bestyrelsen for Skive Museum, hvor jeg deltager for Historisk Samfund, har påpeget, at et Resenlund-udvalg med deltagelse af lederne for de institutioner, som kan komme på tale som brugere af Resenlund, skal gå i gang med arbejdet. Det er sket her i foråret. Det er jo afgørende, at der udarbejdes konkrete planer for benyttelse af bygningerne, så man kan se, hvilke institutioner, der faktisk er plads til.

Valg

På generalforsamlingen var i år Aksel Jørgensen, Niels Bonnesen og undertegn-

nede Poul Tolstrup på valg. Aksel Jørgensen, der har repræsenteret Fjends, har ønsket at udtræde efter 10 års godt arbejde i bestyrelsen, bl.a. med at skrive artikel og som sekretær. Vi respekterer ønsket og siger tak for indsatsen. Niels Bonnesen og undertegnede var villige til genvalg. Bestyrelsen foreslog Bodil Hansen til bestyrelsesmedlem for Fjends. Bodil Hansen kender om nogen dette områdets historie, som man kan se i hendes bog fra 1999, »Fjends herred - Jyllands midtpunkt. Mellem Alhede og Limfjord.« Forsamlingen godtog valgene.

Valg af revisorer: En altid trofast deltager i foreningens Historiske Vandringer og i øvrigt i det hele taget i foreningens og Skive Museums arrangementer var fhv. grosserer i Skive Holger Møller. Holger Møller er død. Vi er taknemmelige for hans hjælp i foreningen som revisor. Han var et fint menneske, som vi delte historisk interesse for vor by med. Som ny revisor valgtes Per Mouritsen, Roslev, sammen med Leif Ramsgaard, som var villig til at fortsætte endnu et år.

Regnskab 1999

Kasserer Niels Bonnesen forelagde et regnskab, der balancerede med 128.000 kr. Et mindre driftunderskud androg 2000 kr. Kapitalen udgør 50.000 kr. Regnskabet blev godkendt.

Kontingentet nedsættes fra 85 kr. til 75 kr. Hertil kommer porto for udsendelse af Skivebogen.

Eventuelt

Bestyrelsen har gjort sig tanker om kørsel til den årlige udflugt, Historisk Van-

dring. Vi er nået frem til at kørsel med private biler nok normalt er den rigtige form, idet vi her på Skiveegnen tit skal ud til steder, som er lidt vanskeligt tilgængelige for en stor turistbus. Forsamlingen tilkendegav, at man er interesseret i, at vi hvert 5 år lejer en bus, når vi kører uden for vort område i Salling og Fjends for at bese fremmede egne.

Til sidst tak til Niels Mortensen, foreningens sekretær, hvis dygtige hjælp Historisk Samfund ikke kunne være foruden.

Årets lokalhistoriske udgivelser:

Anne Birgitte Jessen og Niels Mortensen (red): Skiveegnens Kirker. 2000.

Poul Tolstrup: Resen Skoles historie. Fra landsbyskole til byskole i Skive. 2000.

Svend Laustsen: Estvad-Rønbjerg sognes historie indtil 1880. 2000.

Skive - fra udmark til skolecenter. Skive som skoleby 1950-2000. 2000.

Skiveegnens Jul 2000. 2000.

Indhold

Niels Mortensen: Den gamle købmandsgård - Frederiksgade 7	5
Knud Hendriksen: To familier i Skive	23
Magnus Vistisen: Som jeg husker det! Om livet på landet under besættelsen ...	40
Uffe Høj Jørgensen: Et hus ved Harre Vig og dets ejere	74
Svend Mortensen: Den historiske vandring 1955-1992	85
H.G. Tybirk: Limfjordssystemer - Et stednavne-kompositum	118
Kamma Aakjær: Min faster, Margrethe Laursen i Aakjær	123
Jens Chr. Gammelgaard Andersen: Skive-stenen eller Lundbro-stenen.....	135
Ib Dragheim: »Aldrig mere en 9. april« - Erindringer om modstandsbevægelsen i Skive	141
Kaj Ove Miltersen: Brårup - Fra hedemark til moderne bykvarter. Spredte træk af historien om den sydlige bydel - øst for Sdr. Boulevard.....	159
Poul Tolstrup: Svend Mortensen til minde	179
Poul Tolstrup: Historisk Samfund for Skive & Omegn 1999-2000.....	181

ISBN 87-87346-09-5

